

INDIÆ ORIENTALIS

PARS OCTAVA:

NAVIGATIONES QVINQVE,

*Primam, à IACOBO NECCIO, ab Anno 1600. usque
ad Annum 1603.*

*Secundam, à IOHANNE HERMANNO de Bree,
ab Anno 1602. usq; ad Annum 1604.*

Tertiam, à CORNELIO NICOLAI, Annis quatuor.

Quartam, à CORNELIO de VENA, duobus Annis.

*Quintam, sub STEPHANO de HAGEN tribus Annis,
in Indiam Orientalem susceptas & peractas continens.*

Locorum, Regum, Populorum, rituumque variorum de-
scriptione, victoriarum item à Lusitanis reportatarum,
& Araboiz, Tidorisque expugnationis commemora-
tione addita.

Auctore

M. GOTARDO ARTHVS Dantiscano.

*Omnia elegantissimis in æs incisæ iconibus illustrata &
in lucem emissæ per*

IOANNEM THEODORVM & IOANNEM
ISRAELEM de Bry, frares Germanos.

FRANCOFORTI, ANNO M.D.C. VII.

100

LECTORI BENEVOLO S.

ERV Messe prouerbium illud, quo dicitur, nihil tam malum esse, quin aliquid secum boni afferat & coniunctum habeat, tam sacra quam prophana testantur historia. Cum Iosephum fratrem suum Iacobi diuenderent filii, non quidem bonum sibi propositum finem habebant, odio n. & inuidia excacati, eum e medio sublatum, & vel plane memoriam eius abolitum cupiebant, nihilominus tamen hoc eo facere debebat, ut Iosephus ille, totius Aegypti Princeps & moderator constitutus, de necessaria, cum annonae caritas uniuersum fere terram affligeret, sustentatione tam parenti quam fratribus suis prospicere posset. De Pharaone legimus eum, cum populus Israeliticus nimis aueretur, obstetricibus suis, de omnibus, quoscunque Hebraeae mulieres pariturae essent infantibus masculis, aqua suffocandis mandatum dedisse. Erat hoc certe ad perniciem & uniuersalem extirpationem totius huius populi directum propositum, verum procurata hac ratione populi Israelitici exseruitute liberationem, ipsiusque Pharaonis promotum hoc modo interitum oportuit, ipsamet Regis filia eum, qui virga & flagellum Pharaoni esset, educante, & per summam ignorationem fouente. Quem sine Iudas, cum Saluatorem nostrum proditurus esset, sibi propositum habuerit, nempe ut pecuniae aliquid, auaritia eum instigante, corradere, nemo est qui nesciat, nihilominus tamen ad generis humani redemptionem, salutisque nostrae promotionem hoc quantumuis nefarium facere facinus oportuit.

Patet hoc item vel maxime ex rerum Belgicarum etiam historia. Quid enim quae so miseriarum vel nominari vel cogitari saltem potest, cuius non durante hoc tam diuturno bello, pars ad Belgas etiam aliqua pro manauit? Quid mali uspiam in mundo extitit, cuius non vestigia in Belgio expressa supersint? Sed si nihil aliud, hoc tamen inde boni prouenit, quod peregrinae nationes & loca maioribus nostris

incognita prorsus & ignota, ita nobis Hollandorum innotuerunt opera, ut nemo sit, qui de illis quicquam amplius dubitandum censeat, cum navigationes ad loca illa plus iam frequentatae Hollandis sint, quam quae in Hispaniam superioribus annis Lusitaniæque susceptæ fuerunt.

Facit igitur hæc primo utilitas ad considerationem mirabilium Dei operum, ut varietate eorum admoniti occasionem habeamus eum prædicandi & magnificandi. Ex re deinde Hollandorum est, opes & diuitias hac ratione & occasione mirum in modum accumulantium, & allatos inde fructus resque exoticas & peregrinas alias, magna copia inter nos distribuentium. Nam & ad finitimos hæc inde promanauit utilitas, quod aromata apud illos varia, quæ parce olim & non nisi ex Lusitanorum distributione acquirere poterant, magna iam satis copia & tolerabili precio vaneant.

Cæterum ut loca & regiones istæ, reliquæque omnia, vniuersis & singulis manifestarentur, necessarium erat navigationum istarum historias fideliter consignatas in publicum emittere, quod ipsum quidem à nobis hæctenus pro virili præstitum, qui in eiusmodi historiis publicandis & figuris æneis illuminandis atque decorandis, ad octauam iam partem processimus, quam hoc quidem tempore tibi etiam exhibemus. Continet vero navigationes varias, quas uno hoc volumine comprehensas voluimus, cum quod non multum inter se discrepant, sed altera quasi alterius continuatio esset, tum præcedentis etiam septimæ partis navigationibus conuenienti ordine subiicerentur. Ad regna enim eadem tam Spilbergius in septima, quam Neccius & VVertius in hac octaua parte, delati sunt, licet successu & fortuna non per omnia pari. Quamuis enim Spilbergius fauorem & gratiam Regis in Candy expertus fuerit maximam, Neccius itidem amice admodum & liberaliter ab eo acceptus sit: VVertius tamen tandem infelici sidere aduectus, vitam & socios amisit, ita fortuna non semper eadem est, principesque viri non eodem semper animo esse, nec idem omnes sentire deprehenduntur. Sic enim & hoc ipsum Regis in Candy factum ab aliis Regibus reiectum & reprehensum est, & ut barbaros taceam, apud Christianos etiam haud raro vsuuenire solet, ut quod huic gratum admodum & acceptum est, alteri summopere improbetur. Tanta est varietas & discrepantia tam opinionum quam affectuum humanorum.

Iam

Iam quod ad peregrinarum nationum historias attinet, vix reperias aliquem, qui non cognoscendi eas studio aliquo teneatur, & cum locorum situm & qualitatem, tum populorum mores, religionem, ritus gestusq; varios perlustrare expetat, si praesertim domi sua vere descripta isthac omnia cognoscendi non desit ei occasio. Omnibus enim nobis natura inditum est, ut novitatis appetentes simus, si praesertim ex novarum istarum rerum cognitione utilitas aliqua deprehendatur. Quod si in historijs hisce barbararum gentium occurrat forsitan aliquid, quod offendere pudicas aures possit, non tamen vel opus ipsum propterea reiiciendum, vel leuitatis alicuius auctori impingendum crimen est. Quidenim quæso si sacra Biblia legat quis, & forsitan in historias incidat eiusmodi, quæ in sacris quidem locum habere nulla ratione debebant, num abiicienda Biblia vel auctorem leuitatis accusare praesumat? Haude quidem reor, cum eo quidem fine conscripta & consignata à sanctis Dei hominibus non sint, ut delectemur illis aut in exemplum eas trahamus, sed cognitis tenebris Solem amemus magis, Deique implorato auxilio, tenebrarum opera euitemus rectius. Quod si quid igitur indecens & ab honestate alienum, in historijs hisce occurrat, non propterea consignatum & annotatum putandum est, ut eo delecteris, sed ut dignitatem tuam agnoscas, cui hoc præ miseris illis & excæcatis hominibus gratia diuinitus datum est, ut quod bonum & honestum à malo & turpi discernere, & virtutem eligere, vitia vero vitare possis. Vnde causa tibi non levis existere debeat, diuina hoc in te misericordia opus agnoscendi, quod ad agnitionem lucis & veritatis nullo tuo merito perductus sis, Deumq; rogandi, ut te in omni pietate conservare ad extremum vitam spiritum velit, quo eum & in hac & in altera vita dignis euehere & celebrare laudibus indiesinenter possis. Vale.

PRÆFATIO
 DE CAUSIS, QVIBVS
 INVITATI HOLLANDI
 NAVIGATIONES HASCE SVS-
 CEPERVNT, ET HISPANIS SESE LV-
 SITANISQVE IN REGIONIBVS ILLIS
 TAM LONGINQVIS OPPOSERVNT,

Scripta à

B. P. B. M. D.

N IHL dubitamus, Lector beneuole, fore inter extraneos, ma-
 xime vero inter illos, quibus administratio & status Belgica-
 rum prouinciarum, non vsque adeo cognitus est & perspectus,
 qui varie de nauigationibus hisce Hollandorum, quibus naues
 Lusitanicas subinde aliquas expugnasse & bonis euacuasse le-
 guntur, & locuturi & iudicaturi sint. Rogatum te igitur, quis-
 quis es, & admonitum volumus, vt & causas nobiscum susceptarum harum nau-
 gationum perpendere, & ipsorummet Lusitanorum, quibus naues istæ ablatae fue-
 runt, ex quibusdam eorum ad Hollandos literis cognoscere de facto hoc iudicium, ne
 graueris.

Sciendum igitur est, Hollandos superioribus annis nauigationes suas in Hispa-
 niam solummodo Lusitaniamque & Italiam instituire consueuisse. Accidit autem,
 vt post exortum illud tam graue bellum, quod inquisitioni Hispanicæ repugnantes
 Hollandi, pro libertate conscientiarum priuilegiorumque suorum conseruatione, tot
 annos iam gerunt, nauibus suis in Hispania subinde spoliarentur. Tametsi ve-
 ro ipsi initio dissimulare & patienter hoc suum incommmodum ferre viderentur, nec
 propterea nauigationes illas intermittere vellent, fortunam singulis meliorem sibi
 promittentibus, factum tamen tandem est, vt insigni multarum nauum classe, in
 portu quodam Hispanico detenta, mercedem suam illi acciperent, qui frumento &
 rebus aliis allatis Hispanorum sæpe necessitatibus subuenerant, tametsi à religio-
 ne Romana non abhorrerent partim, partim vero tenuioris fortunæ homines essent,
 qui victum suum multo cum labore & periculo terra marique conquirere necesse
 haberent,

haberent, quos ad triremes partim Hispani condemnarunt, partim vero a sinis alligatos flagellis virgisque tam diu cædendos putarunt, donec inter cruciatus & dolores exquisitissimos animam tandem efflarent atque morerentur.

Hoc igitur videntes Belgicarum prouinciarum ordines, cum salutem suam in negotiationibus partim maritimis, partim vero in piscationibus totam versari non nescirent, permiserunt ciuibus suis, ut quibuscunque rationibus honeste possent, nauigationibus darent operam & nauiculariam facere nulla ratione cessarent. Cum igitur Hispani ne salæ quidem Hollandis permittere vellent, quo ad condien- dos pisces suos vterentur, Deus ipsis præter omnem expectationem viam quandam ad nouas Insulas monstrauit, vbi salingentium petrarum instar abunde prouenit, ut quamuis maiori cum periculo & longiori interuallo, gratis tamen & sine pretio eo iam potiri magna copia possint, sed & in eo paternam suam erga eos beneuolen- tiam declarauit, quot prudentes aliquot & æterna memoria dignos viros, utpote Gerhardum Pistorem, Consulem olim Amstelrodadium, Rodigerum Pauium, eius- dem loci Consulem alterum, Petrum Theodoricum Haselerum, Iohannem Ioannis Campium, Albertum Lucæ, Arnoldum Groshusium, Sigebertum Petri, & alios ex- citauit, qui vastum illud Atlanticum mare peruestigare audentes, Guineam primo ad barbaros Æthiopes, postea vero ad vtramque Indiam, & ad Aromaticas Insu- las, quæ nulla hæctenus ratione Hispanorum dominio subiectæ fuerant, nauibus excurrere non dubitarunt, idque nullo alio fine, quam ut honesta cum ipsis com- mercia exercentes facultates suas aliquo modo augerent.

Non poterant hoc diu ferre Hispani, sed Lusitanos statim in Hollandorum odiū excitâtes, omnem uti eos hoc fructu spoliarent, & hisce maritimis oris excluderent, lapidem mouerunt. Lusitani igitur ut perfidos eos & impios nullaque honesti viri conuersatione, amicitiaque dignos passim proclamantes, inuidiam ipsis apud Reges Orientales conciliare summo studio conati sunt, quemadmodum ex publicatis hæ- ctenus Hollandorum nauigationibus constare satis omnibus putamus. Cum igitur nauigationum harum præfecti insidias suis nauibus passim paratas cognoscerent, maioriq; ad continuandas nauigationes robore opus esse viderent, ante annos quin- que, vel sex, classẽ satis magnam, octo nimirum onerarijs nauibus constantem, adornarunt, rebusque necessariis omnibus instructam sub Iacobi Hemskirchij præ- fectura ad loca illa Orientalia, ut cum consensu & permissu Regum Indicorum ne- gotiationes suas, vel mercium permutatione vel præsentî pecunia, pro cuiuscunque Regis arbitrio libituque, ibi exercerent, destinarunt. Ut autem eo melius & tutius hoc iter absoluerent, non Mauritius solum & ordines illud approbarunt, sed & di- plomate literisque nauigantes instruxerunt, præcipientes ut postulante ita neces- sitate contra omnem sese externam vim opponerent, & iniuriam ab hostibus suis sibi illatam vendicarent.

Naues hæc vix dum superatis Insulis Canarijs, classẽ Hispanorum, tredecim nauibus constantem, armatisque & rebus ad munitionem varijs instructam sibi aduer-

aduersantem habuerunt, tanto cum furore & impetu vt vna ex illis, cui rubro Leoni nomen erat, crebris lacerata tormentorum ictibus, conuerso itinere domum redire coacta fuerit, plerisque nimirum, qui in ea erant classiarijs Præfectoque ipsomet interfectis, vt iter suum continuare non posset. Non parum quidem Hemskirchius in hoc conflictu periculi sustinuit, nauem tamen istam subleuare non potuerat, sed cogebatur eam postmodo volens nolensque dimittere, & eius in continuando itinere opera carere. Iam cum Bantamum venisset, de nouis Lusitanorum contra ciuitatem illam tentatis molitionibus edocti sunt. Cum enim negotiationes cum Hollandis Incolæ isti hætenus exercuissent, 24. Decemb. Ann. 1601. sub gubernatore Andrea Fortado di Mendoza, cum triremibus octo, biremibus vero 22. ciuitatem oppugnatū aduenerant. Hæserant tum qui patrocinium Urbis susciperent in portu ad Bandā quinque naues Hollandicæ sub Olifere Hermanno Præfecto, à quo quomodo Lusitani excepti fuerint, in historia quidem suo loco annotatum est. Nam aduenerant Lusitani cum expresso mandato, non solum Hollandos illos opprimendi, sed & in Bantamios aliosq; Hollandis fauentes ita animaduertendi, vt in posterum illorum se subtrahere consuetudini non dubitarent. Cum autem nihil proficere contra Hollandos potuissent, irati admodum ad Itoram Amboinæ profecti sunt, incolisq; eius loci misere contrucidatis arbores garyophyllorum terra eruerunt, ne Hollandis vsui esse possent. Quin imo ad Machiam, etiam Regis Ternatensis oppidum progressi, omnia, crudelissime in incolas sæuientes, vastarunt & subuerterunt. Sed & Ternatē prouecti, vbi Rex Moluccensium harum Insularum habitat, eadem seuire crudelitate statuerunt. Hærebant tum in portu due naues Hollandicæ, quæ licet furori eorum initio se opponerent, cedere tamen tandem vix dimidia vettura accepta coactæ sunt, relictis ibi qui negotiationes continuarent, & donec naues aliæ aduenerent, mercium aliquid coemerent atq; comportarent. Hos autem persequi nullo modo cessabant. Cum enim inter eos iuuenem insigni fortitudine & prudentia Franciscum Verdosium nossent, inuidia eum premere, & in odium apud Regem adducere modis omnibus nitebantur. Transferat aliquando ex Hollandorum societate ad Lusitanos quidam Henricus Hamburgensis, hoc facto literas pariter ad Regem & ad Hollādos dederunt, Hollandis quidem condonationem omnium, quæ contra Hispaniæ Portugalliæque Regem deliquissent, bonorumq; omnium restitutionem & summam securitatem promittentes, si tormenta Regis (vt polliciti essent) primo quoque tempore ad se delaturi essent, Regem vero, videret quales in terra sua foueret hospites monentes. Salutem enim & suam & suorum eiusmodi se credidisse hominibus, qui tormenta Lusitanis regia offerre decreuissent, euigilaret igitur tandem, & in eiusmodi proditores perfidos vel ipsemet animaduerneret, vel Lusitanorum potestati committeret.

Cæterum in transmittendis literis illis hac utebantur calliditate, vt quæ ad Hollandos scriptæ essent, quasi per errorem ad manus Regis prius peruenirent, ex quibus ille colligeret, transforem illum data opera ad Lusitanos, vt de traditione

torment-

tormentorū regionū eos certiores faceret, ablegatum esse. Verum fraudis Lusitanicæ non ignarus, non ignorare se respondit, quibus fides habenda esset, eos vero, qui non mancipia sua essent, sed libertate æque, ut Lusitani gauderent, Lusitanorum furori exponere, suam quidem personam minime decere. Postmodo vocatis ad se Hollandis literas ad se & ad Hollandos scriptas eis obtulit, quærens an literarum aliquid ipsi ad Lusitanos antea dedissent, qui simplici negatione fraudem hæc refutantes, fidem facile apud Regem inuenerunt? Qui de insidijs & fallacijs Lusitanorum conquerens, suos qui facile crederent deceptos sæpe ab ipsis & circumuentos esse dixit. Videntes igitur Lusitani, nihil sese vel aperta vi vel insidijs etiam suis incommodare Hollandis posse, cum præsertim Tidorensis Regis subditos à partibus suis ipsi haberent, firmatis quæ in Tidorensi & alijs finitimis locis obtinebant castellis, abierunt. Nihil quicquam autem de malitia sua remiserunt, sed in omnes intenti occasiones adimplere, quod vulgo dicitur: Dolus an virtus, quis in hoste requirat, modis omnibus visi sunt, velut hoc inter alios mense Septembri, An. 1602. etiam Iacobus Neccius expertus est. Cum enim is ad Macao Chinæ ciuitatem duabus nauibus appulisset, Lusitani statim commercia sua cum Chinesibus ibi exercentes, vrbe egressi vexillum pacis præferebant, & sub amicitie specie scapham cum viginti Hollandis dolo malo interceperunt, quorum postea septendecim, qui linguam Lusitanicam ignorantes innocentiam suam Chinesibus aperire non poterant, in crucem egerunt, tribus reliquis Goam translatis.

Possẽm hic commemorare historiam de viginti Hollandis in Cochu China, (quo commercia exercendi gratia duabus scaphis ex Gronsborgij præfectura concesserant) ad mandatum Regis instinctu Monachi cuiusdam Lusitani, partim trucidatis, partim in captiuitatem abductis. Possẽm similiter & aliam allegare historiã de tribus Hollandis, qui ab Hemskirchio Bandæ relictæ Amboinam commerciorum promouendorum gratia concesserant, quomodo nempe capti, partim & ad triremes condemnati, partim vero inter feros ignotarum Insularum homines lucrari vitam suam coacti sint. Illud vero præterire silentio non possum, quod in Tidore ad Moluccas pertinente Insula, ubi castellum Lusitani habuerunt, Balthasaro Cordesio, qui per fretum Magellanicum in Orientalem Indiam penetrauerat, accidit. Eum enim promissis & pollicitationibus splendidis in terram, ut mactatum suo iussu Bualum ad nauem secum abduceret inuitatum, cum post moram aliquam ad nauem iterum redire pararet, trucidatum in mare abiecerunt, sociosque eius, manibus pedibusque prius mutilatos obtruncarunt. Quo factò nauem quidam conscenderunt, & quinque saltem personis, quarum opera nauem ad littus producerent, exceptis, Hollandos qui in ea superfuerant omnes interfecerunt. Non libet nunc commemorare, quomodo duas ad Iacobum Neccium pertinentes naues incendio vastare conati sint, nec illud etiam addam, quomodo autores Regi in Achin fuerint, ut in naues aliquot Selandicas, qui commerciorum gratia eo appulerant, impetum faciens stragem haud modicam ediderit.

His igitur & similibus factis Lusitanorum crudelissimis excitati Hollandi consilium cœperunt, quomodo iuratis nauigationum suarum hostibus armata manu resisterent, & post perpeffas tot iniurias sese tandem aliquando in ipsis vlciscerentur, eiusmodi adhibitis medijs, quæ legi naturæ & gentium, quæ vim vi repellere concessum, non repugnarent. Hoc sine quidem etiâ diploma & literas à Principe Mauritio acceperunt, quibus sese facientes talia tuerentur, nauigationisque cursum indies magis magisque promouerent.

Rebus igitur ita perfectis, cum Iacobus Hemskirchius, duabus nauibus ex Bantamo soluens, locum quendam alium, ubi mercium aliquid inueniret, peruestigare voluit, cum ei oportuno quodam loco, in regno nempe Ior, ingens Lusitanica nauis, qua vltra 700. homines, maxima parte Lusitani & coniurati negotiationum suarum hostes vehebantur. Hanc igitur nauem præsentem & spectantem ipso Rege in Ior aggressus, tormentorum displosione ita coangustauit, vt deditiōnem facere & potestati eius sese permittere Lusitani, dummodo vitam conseruare suam vellent, cogerentur. Scaphis enim paulo post omnes ad littus, vnde Malacam commode peruenirent, sunt expositi.

Jam quid Lusitani ipsimet de nauis huius expugnatione senserint, æquus lector ex literis, quas ipsimet ad Hemskirchium exararunt cognoscere facile poterit, quarum ego tenorem iam subiiciam. Epistola igitur ipsius Gubernatoris in Malaca ad quatuor Hollandos, qui in comitatu Lusitanorum captiuorum Malacam venerat, scripta, talis fuit. Vetus est consuetudo, vt Regibus Principibusque voluntates & opiniones discrepantes inter se fouentibus, subditi damnum in corpore & fortunis patiantur. Quandoquidem igitur sortem & fortunam tam benignam Generalis noster expertus est, vt ex naui Chinenſi dimissus sit, quod quidem non sine singulari Dei prouidentia factum putandum est, mittimus vobis hanc refectionem in testimonium gratitudinis pro præstita Lusitanis nostris beneuolentia, cuius nos quidem semper memores erimus, vt in simili casu eosdem etiam nos declaremus. Valet. Datum in Camera per me Paulum Mendes di Vascolas, die 9. Martij, An. 1603. ex Malaca, nomine Dominorum Ruglosi Frammanis, Andreae Fernandis, Dominici de Monte, & Isaaci de Gusgago.

Epistola Præfetti Malacensis talis fuit: Exitus bellorum dubius semper & incertus, in manu enim Dei est eum vel bonum largiri vel malum, hominibus tantum velut instrumenta ad illum promouendum se habentibus. Bona Dominus fortuna vsus est, quod in ditissimam illam nauem multis mercatoribus, mulieribus & alijs, qui pugnare nō modo non valent, sed impedimento etiâ pugnantibus sepe maximo existunt, onusta inciderit. Sed Dominus ea expugnata & honeste acquisita merito iā fruitur. Hoc autē mihi dolet, quod Dominus non in meam inciderit nauem, vt defensionis & pugnae differentiam animaduertere potuisset. Hollandos in China tam male acceptos doleo, idque eo magis, quod non fuerit causa sufficiens, cur tam seueriter in eos animaduerteteretur. Verum Dominus pro certo statuât auctorem huius facti

facti iam in custodia detineri, & capitis supplicio certissime afficiendum esse. Eos qui tam ex China quam ex Moluco huc venerunt, onere suo levatos varijs beneficijs affeci. Remitto autem nauem illam, quæ concomitata est Lusitanos ex comprehensa nauis dimissos, & magni beneficij loco habebo, si Dominus mihi fratrem Antonium, Præfectum item nauis & reliquos, qui adhuc apud vos supersunt Lusitanos trans-miserit, cumque Rege egerit, vt restituat mihi incolumes, quos ex nauis quadam Chinenſi Malacenses abduxerunt. Hoc ipſo Dominus promiſſiones & verba cum re ipſa & veritate conuenire ostendet. Valeat Dominus. Datum Malacæ 9. Martij. An. 1603. per me Ferdinandum del Buquerque.

Tertia epistola à Gubernatore Malacæ ad Hemskirchium scripta ita habet: Literas ueſtras accepi, fueruntque mihi maximæ voluptati, cum de beneuola ueſtra erga Lusitanos in magna nauis comprehensos affectione testimonium mihi perhiberent. Eam enim à tanto Præfecto & generali omnes expectant, & ego vicissim eandem erga Hollandos, si forte aliqui ad arcem hanc deuenerint, declarabo. Quod de aliquibus in Iapania detentis Dominus scribit, nouerit, Proregem illis bene cupere, & Præfectum Chinenſem in vincula ob præpoſtere iudicatos & damnatos Chinæ aliquos coniectum esse, vt pœnam temerarij iudicij ferat. Cum igitur nemo sit, qui factum illud approbet, Lusitanos quidem suspectos in genere omnes non habebit. Quod attinet ad sollicitudinem, quam Dominus se habere affirmat pro omnibus in miseria & afflictionibus constitutis, bonam inde ego spem concipio fore, vt hanc mihi amicitiam præſtet, & cum Rege Iorenſe, fratreque eius Raſa Bonſu agat pro dimittendis Lusitanis, quos sub specie pacis hætenus detinuit. Bona, quæ in nauis, quæ Lusitani illi vehebantur, fuerunt, restitui non expeto, cum inter milites illa varie distributa non dubitem, hoc saltem volo, vt Lusitanos captiuos dimittant, quos in exigua apud Malacenses existimatione esse constat. Quo fine quidem Philippum Lobum & Petrum Mascaream ad vos mitto, petoque, vt eos vobis commendatos habere, & quo ad Lusitanos perueniant operam dare velitis. Bene valeat Dominus, & ad suos aliquando saluus redeat. Datum Malacæ 6. Martij, An. 1603. per me Ferdinandum del Buquerque.

Placet hisce duas adhuc subiungere epistolas ad Hemskirchium ex Ilha Grandt & Malacca in hanc sententiam datas. Omnes nostri Domini memoriam conseruant beneuolentiæ à Domino nobis præſtitæ. Et sane ab eiusmodi persona nihil aliud expectari potuit. Quod Hollandis, quos Dominus nobis comites adiunxit, pro merito ipſorum satisfactum non est, temporis huius ratio & fortuna nostra nos facile excusabunt, cuius quidem rei ipſimet testes erunt. Nauem citius ad vos redire impossibile erat, sed quandoquidem iam beneuolum sese Dominus hætenus exhibuit, illud vt superioribus adiiciat beneficijs rogamus, vt superstites illi, qui vobiscum adhuc manent, salui etiam & incolumes ad nos transferantur, atque ita defensionem & patrocinium eius experiantur, in cuius manus atque potestatem perueniunt. Valeat Dominus. II. Martij. An. 1603. ex Ilha Grandt.

Visum est Deo Malacam me reducere sub patrocínio & comitatu eorum, quos Dominus mihi adiunxit, quem quoad vixero prædicare non desinam, propter veritatem & summam benevolentiam, quam tempore captivitatis meæ una cum reliquis socijs apud vos expertus fui. Optaueram Unice aliquid refectiōis hic inuenire, quod declarandæ gratitudinis ergo ad vos mitterem, verum paupertate & inopia in peregrinis hisce locis impeditus, satisfacere votis & optatis meis (quod doleo) non possum. Ceterum cum vestes præter quotidianas illas laceras non habeam, & vero nuditatem meam illis tegere amplius vix possim, rogatum volo Dominum, ut ad superiorem benevolentiam hoc adhuc addat, & vel holosericum vel pannum alium, unde vestem mihi conficiam, dono mittat. Ego, si mihi Dominus hac in re gratificabitur, hanc quasi eleemosynam maximi beneficij loco habiturus sum. Dominus reuocet sibi quæso in memoriam, quo statu in manus vestras deuenerim, & quo iam à vobis dimissus sim. Si Dominus mihi gratificari, & aliquid mittere voluerit, cum præsentium latore id facere commode poterit. Ego interim Deum precabor, ut in patriam Dominus saluus perueniat. Datum Malaccæ 24. Martij, Anno 1603. per me Sebastianum Serraon.

Ex his igitur, quæ commemorata sunt hætenus, quid de toto nauigationum Hollandicarum instituto, & de nauium quarundam Lusitanicarum ab Hollandis facta expugnatione sentiendum sit, æquus lector facile animaduertet, quem diuinæ protectioni commendatum hisce volumus.

INDIÆ

INDIÆ ORIENTALIS

PARS OCTAVA:

HISTORICA DESCRIPTIO NAVIGATIONIS, A IACOBO NECCIO CVM NAVIBVS ALIQVOT in Orientalem Indiam suscepta, & ab Anno 1601. vsque ad Annum 1604. peracta, addita omnium, quæ hoc ei tempore obtigerunt, annotatione.

OLLANDI cum nauibus aliquot, accepta à Præpositis & Principalibus suis in Orientalem Indiam nauigandi licentia & potestate, sublati 28. Iunii, Anno 1601. anchoris, itineri sese dederunt. Ventum habebant satis commodum, cuius beneficio in mare septentrionale deferebantur, vt progredi iuxta littus Belgicum sine omni periculo tranquille possent. Elapso autem biduo venti exorri sunt contrarii, quibus non parum retardati sunt. Quarto tamen die postquam ex Texelia soluerant, in portum quendam infra Angliam delati, quinque ibi subsistere dies, & ventum itineri suo conuenientem expectare coacti sunt, postmodo cum ex Oriente commodiori vento progredi sese iam tranquille posse putarent, mare vix iterum ingressis ipsis, tempestates extiterunt tam validæ, vt ad Wichtam applicare, & aeris ibi ventorumque mutationem expectare cogerentur.

Naues Hollandicæ quædo Texelia soluerint.

Soluentes iterum 10. Iulii, cum vix diem noctemque nauigando exegissent, anchoras rursus ad Portelandiam iacere coacti sunt, vbi infortunium aliquod passi sunt. Cum enim in gratiam quorundam, qui honoris ergo naues eorum conscenderant, displosionem tormentorum facerent, tormentum quoddam cum horribili fragore disruptum & in tot dissectum partes est, vt vestigia eius superessent. Commouebantur hoc casu omnes, at vero dissipato paulo post fumo, quatuor fortissimi viri in naui trucidati deprehensi sunt, tribus ad mortem, & pluribus non vsque tamen adeo lethaliter vulneratis. Prolatis igitur in terram mortuis illis, vt ventus paulo melior adspirare cœpit, infaustum illum locum reliquerunt, atque ita 14. Iulii inde iterum soluerunt.

Infortunium ad Portelandiam.

Post dies quinque in mare Hispanicum delati, vento vario, donec eleuationem 40. graduum assequerentur, vsi sunt. Ibi enim ventum nacti septentrionalem, cum ille sine intermissione aliquamdiu duraret, sub 3. Augusti, Canarias, sub 12. vero, *Capo Verde* Insulas assecutos sese esse deprehenderunt. Cum ad 14. gradus venirent, ventos mutari contra quam opinarentur viderunt. Existimauerant enim hanc tempestatem eousque duraturam, donec ad eleuationem sex vel septem graduum venirent, sed cū Deum ita disposuisse, contra quam ipsi sibi proposuerant, acquiescere diuino arbitrio cgebantur, quamuis non exiguum inde sibi imminere periculum

Superant insulas Canarias & virides.

culum nequaquam dubitarent, scientes nimirum se nimis sero Bantamum affecuturos, Monsonio nempe vel occasione Bantamum & Ternatē proficiscendi iam pridem elapsa. Metuebant autē sibi admodū à Scorbuto, quo infectos iam aliquos videbant, Tabacco, cuius satis magnam secū assumpserant copiam, nihil aduersus morbum illum valente. Verum enimvero ut semper diuinum auxilium proximum esse deprehenditur, vbi ad extrema quæque peruentum est, cum vario vento sex vel septem septimanas ex occasu in ortum, & inde in occasum iterum iactati fuerant, apparuit illis tandem eminus præter omnem suam expectationem terra quædam, quam initio desolatam quandam Insulam S. Matthæi esse putabant, propius autem aduecti, Annabonam, paruum Insulam, 24. leucas à S. Thoma distantem esse, non sine admiratione cognouerunt, cum ex nautis nemo esset, quin ducentas vel circiter leucas eam adhuc abesse putaret.

Perueniunt
ad Insulam
Annabonam.

Ad hanc igitur Insulam primo Octobris summo diluculo venientes, offenderunt ibi duas peregrinas naues ex aquila nigri albique coloris sibi aliquo modo cognitæ, nam non procul ab æquinoctiali eas similiter viderant. Naues hæ ex portu istius Insulæ iterum egressæ aliquot aurea mala ad naues Hollandorum proiciebant, atque ita cursum suum continuarunt. Cæterum Hollandi proiectis anchoris, nouem integros dies in portu fructiferæ huius Insulæ substiterunt, ut Scorbuto medicinam pararent, qui morbus adeo inter eos inualuerat, ut nisi per singularem Dei prouidentiam ad locum istum deuenissent, pereundum plerisque sine dubio fuisset. Exponebant autem ægrotos in terram omnes, offerebantque ipsis mala aurea, quorum prouentus ibi maximus est. Hinc breui tempore iterum conualescentes, amissas suas vires recuperabant, fructu hoc infectum eorum sanguinem breui tempore ita reparante & purgante, ut muti loquerentur, iacentes erigerentur, claudi ambulant, & quibus omnes labefactati dentes erant, cibum iterum manducare possent. Postquā igitur melius habere cœpissent, & de recenti aqua sibi etiam prospexissent, ut gratos sese Gubernatori Insulæ hospiti suo præberent, præter illud quod debebant & insumpserant adhuc octodecim Reales siue Ioachimicos & panni vlnas aliquot donabant, qui omnem ipsis sese impofterum beneuolentiam declaraturum promittens, uti in reditu ad Insulam iterum reuerterentur multis expetebat precibus, operam se daturum pollicitus, uti & se & omnia sua patere sibi cognoscerent.

Annabona
Insula de-
scriptio.

Prædicta hæc Insula aperta olim est Calendis Ianuarii, quo die cum nouum annum inchoare soleamus, nomen suum inde accepit, quod *Annabon* Lusitanica lingua, siue bonus annus cognominata est. Sita est in parte australi, 2. fere gradibus ab æquinoctiali circulo, pulchra admodum & fructifera, aere cum primis salutari. In circuitu leucas fere tres complectitur, montibus vallibusque pulcherrimis distincta & fontibus ornata plurimis, ad quorum ripas natura palmas plantauit viniferas quamplurimas. Colles autem arboribus aliis *Bananas* partim, partim vero mala aurea præstantissimi saporis ferentibus consiti sunt. Flores præterea suauissimi odoris passim crescunt, quemadmodum etiam *Tamarindi*, nuces Indicæ, *Batates*, & id genus alia. Sed & fructum gignit dulcissimum, quem *Ananassen* vocant, habetque cucumeres, melones, pepones, varia fabarum genera & alia. Gossypium mittit optimum, habetque capras & sues magna copia. Abundat gallinis, columbis & auibus aliis. Gubernatur autem quatuor vel quinque Lusitanis, qui imperium in incolas reliquos omnes exercent.

Sed

Sed hæc hætenus de Annabona Insula ; à qua cum iterum discessissent Hollandi, nitebantur sedulo, vt quam celerrime progredierentur. Decreuerant enim in duas sese partes diuidere, & operam dare, vt si fieri posset, nouæ societatis naues Bantamum venturas cursu præuerterent. Cum igitur duos dies duasque noctes nauigando traduxissent, congregati ad nauem Prætoriam Præfecti & nautæ omnes de promouenda nauigatione consilium ceperunt, vbi conclusum est, vt tres naues, quæ erant Amstelredamia, Delfta & Gouda, cursu nempe reliquis meliores coniungerentur, reliquis tribus simul etiam incedentibus, singulæque diligentiam omnem adhiberent, vt quamprimum Bantamum peruenirent. His ita deliberatis, cum prandio sese inuicem oblectassent, quilibet ad nauem suam reuersi sunt, Præfecto Subpræfectum siue Viceadmiralẽ monente, vt iter cæptũ pro virili sua promouere studeret, nec facile ad littus appelleret, licet non defuturos sciret, qui ad terrã subinde respecturi essent, quod autẽ ad tempus tantum frustra terendum non ad promouendum iter faceret, vnde parum gloriæ ad Subpræfectum rediturum esset, nisi forsitan extrema coactus necessitate aliter facere non posset. Horum cum memorem sese fore Subpræfectus pollicitus esset, 12. statim Octobris, vt ad naues suas quisque reuersus est, de promouendo cursu sedulo, quanquam ventis non vsque adeo fauentibus, laborare cœperunt.

Hollandi separatione nauium instituta de promouenda modis omnibus nauigatione deliberant.

Caterum cum vnum iam atque alterum diem, nauibus sociis post se relictis, Præfectus Euroastrum versus progressus esset, viderunt 17. Octob. continentem Africæ, nempe regnum Congianum, in eleuatione 4. graduum & 30. scrupulorum. Itaque sequenti die cum vix 4. leucas à terra abessent, nautas Præfectus omnes conuocauit, deliberatum, quomodo Bantamum quam citissime peruenire possent. Respondebant aliqui littus ibi legendum, & ad tres vel quatuor septimanas commorandum, si ventorum forsitan mutatio interea fieret. Alii oberrandum in littore & videndum an promotio aliqua fieri posset. Respondebat autem Præfectus consultum sibi omnino non videri, vt ab anchora hærentes moram traherent, siquidem eam quidem ob causam naues socias post se nõ reliquissent, sed ideo, vt quam primum desideratum locum assequerentur. Præualuit igitur sententia, occasum versus dirigendum cursum dicentium, indeque si non faueret ventus conuerso modo ortum versus procedendum. Sic igitur per decem dies ex occasu in ortum, indeque rursus in occasum nauigatum est, donec ad gradus sex cum 30. minutis pertingentes, exitum fluminis Zaires ex eodem cum Nilo lacu promanantis inuenissent.

Perueniunt ad regnum Congo.

Hic igitur habita iterum consultatione, vnanimi consensu decretum est, vt in occasum cursum dirigerent. Quod cum fecissent, atque ita dies quinque vel sex progressi essent, commodiorem nausti tempestatem, sanctæ Helenæ Insulam paulo post superarunt, cuius quidem rei ex auium quarundam maritimarum genere ibidem oberrante coniecturam faciebant, licet terra ipsis nulla appareret. Progressi autem sunt vento vario, donec eleuationem 24. graduum assequerentur, tunc enim vento fere omnino cessante, tranquillitatem maximam experti sunt. Post diurnam autem nauigationem, 19. Decemb. Caput Bonæ-spei præteruecti sunt, vento vententes Zephyro, qui post sex vel septem dies in aquilonem, & tandem in austrum mutatus est, vim procellarum & pluuiarum maximam secum afferentem. Continebant autem sese intra sextum & septimum eleuationis gradum, quamuis non omnibus id æque gratum esset, multis continuarum

Præteruecti sunt Insulam S. Helenæ.

nuarum pluuiarum pertæsis, in Septentrionem potius dirigi nauigationem expetentibus, verum cum ita decretum esset, Præfectus cursum illum magna difficultate ad 14. vsque Ianuarii retinuit, tunc enim paulatim in Septentrionem inclinare cœperunt, eleuationem 30. graduum habentes.

*Tempesta
ingens.*

Deprehendebant 17. Ianuarii se 24. versus Septentrionem gradus affectos esse, constitutoque nouo ordine, vt quilibet dimidiam aquæ mensuram in diē acciperet, metu nimirum diuturnioris nauigationis, quod ventos semper aduersos experirentur. Decimumseptimum autem gradum affecti tantam habuerunt tempestatem, vt similem ex illis nemo meminisset, & quod non subuersa omnia & submersa essent singulari Dei benignitati acceptum ferendum esse vno omnes ore faterentur. Referebat quidem nautarum quidam Texeliæ ante paucos annos se tempestatem ingentem admodum vidisse, sed quæ cum hac tamen nequaquam esset conferenda. Principio enim cum vix aurora in cœlo apparuisset, ventus quidam à meridie existens nauem tanto cum impetu concussit, vt malus inde non nihil rumperetur, & ei ligandæ per totum illum diem intenti esse cogerentur. Erat quidem per diem ventus illè aliquo modo tolerabilis, verum vt vespèra facta est, eleuati magno impetu maris fluctus cœlum obnubilare, aeremque nubibus densissimis inuoluere videbantur, vt facile quid futurum esset conicere possent. Postquam igitur Sol occidisset, tanto cum impetu venti ingruerunt, vt omnes in interitum & subuersionem Hollandorum coniurasse viderentur, ipsique singulis momentis mortem extimescere cogerentur. Horrendum auditu erat quantus vndique fragor existeret, non enim ventorum, sed tonitruorum quasi sonum referebat, & aer vndique pluuiæ salsa repletus erat, quæ vi ventorum ex mari eleuata, grandinis instar faciem Hollandorum percutiebat. Durabat autem tempesta hæc per totam illam noctem, ventis sese varie mutantibus & ab ortu ad meridiem, indeque ad occasum sese conuertentibus. Vt diēs autem facta est, cœpit tempesta paulatim remittere, & qui in naui Delftra erant, malum abscindere coacti fuerunt, quod naui illa paulo leuior fuisset, quam quæ tantam ventorum vim sustineret. Et sane cum ingentes Lusitanorum naues præualere aduersus eiusmodi vim non posse sæpe deprehendantur, mirum omnino est hæc Hollandorum naues periculum hoc euadere potuisse.

*Aquam plu-
uiatilem col-
ligunt sibi
quisque in
potum.*

Erepti igitur hoc periculo, nauibus reparatis progrediebantur, cumq; tonitrua, fulguraque & pluuias multas subinde experirentur, poterat sibi quisque quantum opus erat aquæ quotidie colligere, vt ex doliis eam suis haurire necesse non esset. Cum igitur diēs viginti progrediendo consumpsissent, & altitudinem 6. graduum affecti essent, signa quædam viciniore terræ cernebant, herbas nempe virides & pisciculos, in marialias reperiri non solitos, terram tamen nullam videbant, donec bolidis beneficio profunditatem 20. itemque 15. & 12. Orgyatum deprehenderent. Proiecta igitur anchora nautæ ad Prætoriam nauem vocati, deliberatumq; est, quid porro facto opus esset, præstaretne cursum suum Septentrionem vel meridiem versus dirigere, vt syrtes & breuia euitarent? Vbi cōclusum tandem est, vt cum ventum haberent septentrionalem, ipsi austrum versus nauigationem dirigerent, quod quidem etiam sequenti 22. Febr. diē ita ab ipsis factum est. Habebant illo diē ventum satis commodum, sub vespèram autem, paulo ante occasum Solis, videbant humilem quandam Insulam,

lam, leucas fere quatuor à se distantem, ea pro Insula *del Grana* habita est, quamuis non omnes eandem hic sententiam habere viderentur. Progrediebantur autem strenue, vento per totam noctem optime ipsis fauente. Sequenti die ventum Euroaustrium nacti, eiusque beneficio, ad eleuationem 4. graduum peruenierunt.

Insula *Pamaluca*, circa *Maldiuas* sita ipsis visa non est. Existimabat autem Generalis, 16. Martii eam sese præteruectos fuisse, quo die pisces aliquot volantes & alga marina ipsis visa fuerat. Non poterant autem aliter cogitare, quam satis longo adhuc tempore ad conficiendum iter suum sibi adhuc opus esse, siquidem ultra trecentas adhuc leucas emetiri cogerentur, sed melius ipsis successit, quam potuissent sperare, idque eam ob causam, quod ventos ibi constantes & statos experirentur. Hinc enim septimo statim die littus *Somatra* ipsis apparere cœpit, quo vix quinque vel sex septimanis sese peruenturos antea putauerāt. Vnde apparet errare sæpe nautas, cum ex præsentibus de futuris iudicare volunt, quæ Deus quidem sæpe aliter ordinat & disponit, pro beneuola sua voluntate.

Præteruecti autem *Somatra* littus ad Insulam *Iauam* 28. Martii appulerunt, cum iam 9. fere menses ex *Hollandia* abfuissent. Tamen si autem vix duas à *Bantamo* leucas abessent, propter nimiam tamen tranquillitatem, eo vix integro adhuc biduo pertingere poterant. Venientes autem eo inueniebant ibi Paulum à Carden, cum adhuc altera naui societatis, quæ ex *Achin* venerat. Cognoscebant etiam ex Nicolao Simone, quid accidisset Iacobo Willeccio & Stephano ab Hagen Præfectis, sed & plus quam 6000 saccos piperis, hoc quidem tempore Bantami non superesse audiebant. Cum igitur Paulus à Carden diceret, deesse sibi fere 2000. adhuc, ad perfectam vecturam piperis saccos, non consultum putabat Generalis plus quam vnam ibi nauem relinquere. Cum igitur Delicta naus ob amissam malum suam progredi ulterius non posset, ea ibi relicta, ipse cum naui altera post dies pauculos, *Molucas* adire decreuit. Sequenti die Generalis ad Præfectum istius loci profectus, hastulam quandam affabre factam cum lato gladio inaurato ei donauit. Gubernator ille Generalem amice admodum excepit, & lætitiā sese singularem concepisse testatus est, ut audierit eum ad portum suum appulisse; cumque Generalis se salutandi solum causa eum accessisse, iamque Bandam recta progressurum diceret, monebat eum uti diligenter sibi & rebus suis caueret: omnes enim Reges Iauanos inita cum Lusitanis amicitia, in pernitiem Hollandorum conspirasse, cuius rei vel hoc testimonium haberet, quod Præfectus quidam Regis *Tuban*, nomine *Ragiellala*, natione Lusitanus, ad se non ita pridē venisset petiissetque sibi veniam dari, Hollandos in portu suo opprimendi & extirpandi, quo sine quadraginta plus minus nauigia multis armatis instructa, ad *Iaquetrā*, quod nō longe à Banda distans oppidulum est, congregarit. Se vero ei hoc permittere nullo modo voluisse. Addebat præterea audiuisse se Lusitanos cum trium nauium & aliquot triremium classe, Bandam nuper concessisse, ut Hollandos passim inquirerent, & ex Insulis exterminarent. Rogabat igitur eum uti vitandi periculi causa ulterius non progredetur, sed in portu suo subsisteret. Non poterat autem Generalis persuaderi, itaque cum nauem suam tertiam eiusque nauarchum Iacobum nomine Gubernatori commendasset, portoriumque regium pro ea persoluisset, addebat ad superiora munera canem illum cum aliquot catulis, quem ante hæc

*Vident litus
Somatra.*

*Perueniunt
ad Insulam
Iauam.*

*Generalis
monetur, ut
sibi ab insi-
diis Lusita-
norum ca-
ueat.*

tempora expetierat, moxque eo salutato ad naues reuersus est, propositum sequenti die iter continuaturus.

Generalis à
Bantamo
iterum dis-
cedit.

Cum igitur sibi de Oryza & rebus necessariis aliis satis superque prospexissent, constitutis ad Bantam rebus omnibus & statione etiam pro tribus secuturis nauibus facta, 2. Aprilis die Bantamo soluens mari sese iterum commisit.

Prima autem statim nocte in periculum praesentissimum, ad breuia iuxta Insulas ad laque tram sitas impactus incidit, vbi nisi mare tranquillum placidumque extitisset, pereundum ipsis certo certius fuisset. Proiecta autem confestim anchora, omnem mouebant lapidem, vt nauem inde dimouerent, totam hoc labore noctem traducentes. Porro qui in altera nauierant, proiecta ad 20. Orgyas anchora, tormenti quidem dislosionem audierant, sed causam eius ignorabant, qua postmodum intellecta, scapham statim exploratum profunditatem emisertunt. Non poterant autem exitum inuenire propter breuia & syrtes, quibus tractus ille refertus erat, itaque conuerso iterum ad terram cursu, medio inter *Iauam* & minores illas Insulas itinere progressi sunt, vento exoptato ad fretum *Celibes* vsque, per 40. miliaria fruantes. Cum autem ibi tempestas subito mutaretur, coacti sunt ad *Nassassiras* Insulas concedere, & anchoras ibi suas firmare.

Nassassira
Insula non
habitata.

Cæterum cum sex dies ibi hærentes, ventorum mutationem expectarent, depræhenderunt tandem *Monsones*, seu commoditatem Zephyrorum iam elapsam, vt iter *Bantam* versus absolui eo quidem tempore non posset. Decreuerunt ergo directo versus Septentrionem cursu Insulas quas *Molucas* vocant petere, *Nassassiris* illis, quæ sub eleuatione 5. graduum versus Austrum sitæ sunt, relictis. Insula istæ quinque sunt numero, quas *Hollandi* omnes perlustrarunt. Inueniebant autem vbique fere aquæ dulcis copiam, idque in puteis, ab illis, qui ante hæc tempora forte ad loca illa delati fuerant effossis, nullis enim populis habitantur, sed vario volucrum auiumque genere vt pote psittacis, gallinis Indicis, columbis & aliis abundant. Sed & arboribus fruticibusque adeo refertæ sunt, vt vix incedere in eis *Hollandi* & gressus figere potuerint. Animalia nulla præter *Crocodilos*, non vsque adeo magnos, & pisces pauculos ibi inuenerunt. Quod vero ad stationem nauium & portum attinet, ille recipiendis nauibus satis opportunus visus est.

Iter *Molucas*
versus ingre-
diuntur.

Iam vt ad nauigationem *Hollandorum* ad Insulas *Molucas* perueniamus, ea non vsque adeo felix fuit, vt ex sequentibus patebit. Dirigebant *Hollandi* cursum suum ex Insula *Celibes* versus littus, ingrediebanturque mare tam profundum, vt terram nullam inuenire possent. Tamen si vero scopulus nullus ibi metuendus esset, venti tamen varii & inconstantes depræhendere hantur, ruentes modo à montibus altissimis, modo ex mari ascendentes, durabatq; tempestas illa per dies sex donec angulum Septentrionalem superarent. Quo superato continuos adhuc 23. dies nauigando traduxerunt antequam *Ternatem* Insulam cōtingere possent, consumptis quinque integris diebus in angulo Septentrionali ex *Gilolo* ad *Talingamy*, qui portus vel nauium statio est superando.

Rex *Terna-*
rensis *Holla-*
dis obuiam
procedit &
naue eorum
ascendit.

Postquam Regi *Ternatensi* annunciatum esset, visas in mari duas naues *Hollandicas* esse, ingenti perfusus lætitia, parata *Pravv* seu naui sua in occursum eis tendere constituit. Cum autem *Hollandi* inter *Ternatem* & *Gilolo* veherentur, assequie eos non poterat donec in portu *Talingamy* hæreret, vbi

vbi honorifice ab Hollandis exceptus, rogatusque est, vt nauem suam ascendere dignaretur, quod ipse quidem non recusauit, sed nauem eorum paucis stipatus satellitibus tam audacter ingressus est, ac si diu cum illis conuersatus fuisset.

Erat hoc omnibus mirum, cum alias Indianorum natura & ingenium eiusmodi sit, vt non facile alicui fidem habeant, verum crebræ negotiationes & consuetudo, quæ ipsi iam integro biennio cum Hollandis intercesserant, metum ei omnem ademerant, itaque cum horam vnam atque alteram in naui commoratus esset, ad arcem siue castellum suum iterum reuersus est.

Aduenerat interea etiam Franciscus Verdofius, itemque & alius Petrus Lindius, qui Præfectus fuerat nauium quarundam, quæ frerum Magellanicum aliquando superauerant. Hic ad Ternatem naufragium fecerat, nauis ad scopulum aliquem allisa, sed bonis tamen & tormentis, quæ in ea fuerant, conseruatis. Intelligebant Hollandi ex eorum relatione, Lusitanos in Insula *Tidore* habitantes nauem quandam ad societatem *Mahu* pertinentem diripuisse. Præfectum enim eius humanissimis verbis eo perduxerant, vt cum primariis aliquot sociis in terram, bubalum aliquem, de quo spem ipsis Lusitani fecerant, allatum, descenderet. Cum autem reditum ad nauem pararet, eum trucidatum in mare abiecerunt, omnibus simul, qui in naui adhuc erant, exceptis quinque solum personis, quarum opera nauem ad littus traducerent, interemptis.

Lusitani Tidorenses nauem aliquam Hollandicam diripiunt.

Lusitani illi, cum cognouissent, Hollandos Ternatem aduenisse, & amice à Rege acceptos esse, literas ad eum dederant, quas mercaturæ Hollandicæ Præfectus vna cum Verdofio ei exposuerunt. Erat autem earum sensus, quod mirari sese dicerent, cur Rex Hollandos in regno suo pateretur, homines quippe pessimos, qui sine Deo, sine iustitia & veritate essent. Velle igitur sese eum admonitum, cauere, ne castello suo potirentur, hoc enim facto, recuperationem eius difficilissimam fore. Se autem, cum Regi bene cuperent, intermittere non potuisse, quin eum de malitia & perfidia Hollandorum admonerent, & auxilium suum Regi aduersus Hollandos offerrent, addita promissione, se (si quidem Rex id petiturus esset) quod amicos decet hac in parte libenter facturos. Rex auditis hisce literis, ad iram commotus est, quæ sinitque an Hollandi tales homines essent, qui tam male secum acturi sint? Cum autem Hollandi eum rogarent, vt cogitaret has literas ab eiusmodi hominibus scriptas, qui iurati Hollandorum hostes essent, & omnia pro comparando Hollandis odio conficta esse, deposita non nihil ira, mitior aliquanto factus est.

Lusitani Hollandis odium apud Regem Ternatensem conciliare student.

Præter ea autem, quæ literis expressa erant, significari Regi per literarum latorem curauerant, impios Hollandos esse, ad flagitia Sodomitica & alia propensos. Hæc enim & alia apud Reges passim de Hollandis commemorare consueuerunt, propositisq; muneribus eos in perniciem Hollandorum excitare, quod apud Regem in *Tuban*, & plerosque alios in *Iaua* iam fere obtinuerant: nam de Rege in *Achin* multa scribere necesse non est, cum cædes in Cornelio Holtzmanno apud ipsum designata passim sit notissima. Sed & Iauani aliqui, Bantami habitantes, ex instinctu Lusitanorum, Adriano cuidam de Veen insidias struxerunt, vt eo cum suis extincto, bonis eius potirentur, sed *Sabander* siue Præfectus loci ei hoc aperiens, in causa fuit quo minus cõsiliu illud in actum produceretur. Hollandi igitur habito hac de re consilio, cum animaduertent, sese homines

Odium Lusitanorum aduersus Hollandos.

illos ubique sibi aduersantes habituros, decreuerunt eos hostiliter inuadere; & sese in illis quacunque tandem ratione possent vlcisci, idque eo magis, quod non tantum sibi, sed omnibus etiam, quibus cum contraherent & negotiarentur, itemque quibus cum amicitia quædam & familiaritas intercederet, aduersari eos viderent, cuius rei testem habebant historiam, quæ 24. Decemb. die Bantami, Anno 1601. accidit, quo die cum triremibus octo, & 22. nauculis aliis ciuitatem ipsam oppugnatam aduenerant, reiecti iterum à tribus Hollandorum nauibus, sub Præfectura Wolffgangi cuiusdam Hermani fuerunt, vt alibi copiosius descriptum est.

Hollandi Lusitanos oppugnare statuant.

Quandoquidem igitur aromatum ibi pro nauibus suis onerandis parum vel nihil inuenirent, & constituissent tamen ad septimanas tres vel amplius ibi commorari, & *Monsones* siue ventorum commoditatem, quæ ad promouendum iter suum facerent, expectare, decreuerunt Lusitanos ad *Tidorem* adoriri; idque eo magis, quod audirent eos quatuor nauium classem in Hollandorum perniciem adornare. Propositum igitur Hollandis erat castellum aliquod expugnare, vnde in Lusitanos per *Molucas* passim habitantes excurrere, & quo recursum etiam habere oppugnatam Lusitanis possent. Nihil autem tentare & moliri absque consensu & permissu Regis Ternatensis volebant, qui cum hoc nomine conueniretur, consentire quidem statim recusabat, non quod Lusitanis parcendum putaret, sed quod, ne quid Hollandis inde crearetur periculi, vereretur.

Hollandi Lusitanos oppugnant.

Cæterum cum annuisset tandem Ternatensis parati ad pugnam Hollandi, sublatis anchoris ad locum, vbi Lusitanos cum nauibus suis hærere sciebant, profecti sunt. Fusis autem ante omnia ad Deum precibus, vti victoriam sibi largiretur rogarunt. Verum apparuit postea, Deo nondum visum Lusitanos *Molucis*, vbi parum tamen gratiæ habebant, eiicere, quod quidem successu temporis fieri facile potuisset, siquidem iam adspirare Deus conatibus Hollandorum voluisset, sed aliter longe atq; sperauerant cecidit. Stabant Lusitani cum nauibus suis littori proximi, ita vt pro libitu eas ascendere, & excensionem itidem facere possent. Hollandi igitur accedere propius non audebant, quod periculum esset, ne Lusitani naues suas desererent, flammisq; consecrarent, vnde non parum periculi suis nauibus obtingere posset. Proiectis igitur ex opposito earum anchoris, ad dislosionem statim tormentorum conuertebantur.

Generalis Hollandorum vulneratur.

Non feriebant autem semper, propterea quod puluis sulphureus madidus nonnihil flammam non continuo conciperet. Dum autem displodendis tormentis intentus Generalis hinc inde discurreret, & in nauis oberrans officii sui quemque admoneret, aduolans ex Lusitanorum nauibus globus ferreus maximam dextræ manus partem ei abripuit. Ipse licet dolorem inde maximum perciperet, & se vix continere posset, quin ex sanguinis defluxu nimio exanimis concideret, ad astantes tamen paululum sese læsum esse, & obligato vulnere statim rediturum dixit. Interea dum Chirurgus obligando vulnere operam daret, Gubernator alterius nauis scapha aduectus, nauarchum suum pede altero mutilatum nunciabat, admonens simul vt, cum nihil sese proficere dislosionibus suis posse viderent, hoc quidem tempore pedem retrahentes, commodiorem occasionem expectarent. Sed & Rex Ternatensis, qui triremi aduectus spectatorem sese pugnae præbuerat, misso ad Hollandos nuncio significat, proximum diem festum sibi esse, petitque secum ad portum *Talingamyum* quieturi

turi concedant. Non erat ipsis animus cœptam modo pugnam tam cito interrompere.

Cum autem is finem non faceret petendi, ut ad portum Talingamyum *Hollandi re-* secum reuerterentur, & vero chirurgus significaret necessarium esse, ut si *ceptui ca-* nauarchum illum non solum, sed & Generalem superstitem vellent, in *nunt.* terram eos traducerent, Regis tandem voluntati parendum statuerunt, idque eo magis quod Generalem sibi amplius adesse non posse, & nauem lacerari dispositionibus magis magisque cernerent.

Cum ad portum iterum venissent, scapham suam, quam ante, quam Ti- *Generalis à* dorem venissent, inchoauerant, absoluerunt, licet ob feruorem Solis ni- *Rege Terna-* mium opus interrompere sæpius cogerentur, & sex vel septem septimanas *tenst dimis-* operi impendere, quod quatuordecim diebus absoluere alias potuissent, *sionem petit.* cogerentur. Interea Generalis iterum conualuerat, Nauarchus vero Nicolaus Cornelius nomine dolore vulneris nimio extinctus, & honorifice Ternati sepultus est. Cæterum Generalis perfecta propemodum scapha Regem accessit, & quandoquidem merces Ternati nullas pro nauibus suis accipere posset, veniam sibi dari petiit, si discedentes alibi locorum commodum suum quærerent. Rex mœrore affectus, quod discedere eos velle audiret, an se ita deferere, & quo sese conferre vellent rogabat, cum præfertim ventos sibi fauentes non haberent? Generalis respondit se *Patanem* petiturum ibique piper pro nauibus suis coempturum, si incolæ commercia illa non recusaturi essent. Rex igitur cum Consiliariis suis hac de re deliberaturum sese, & audita eorum sententia, eum ad se vocaturum iterum respondit.

Post dies aliquot, Rege cum Consiliariis suis, Regni nempe proceribus præcipuis congregato, vocatus iterum Generalis est, cumque in consilium veniens confedisset, sermonem prolixum exorsus Regis consanguineus vir ætate & prudentia clarus, quæsiuit an reliquæ naues quatuor ad locum istum etiam venturæ essent? Generalis sibi id non videri respondit, siquidem responsum quidem Bantami reliquisset, ut duæ naues merces suas ibi acciperent, duæ vero alteræ Chinam porro prouherentur. Quærebat ille porro, putaretne naues Wybrandi Warwicii, breui aduenturas? Respondit Generalis siquidem bonam habiturus esset tempestatem, breui eas adfuturas, tempus vero certum definire se non posse. His igitur auditis, cœpit ille Regis nomine & iussu commemorare, Regem cum præseitu & consensu omnium suorum subditorum vniuersam suam terram Principi Hollandiæ obtulisse, & hoc ipsum prædicto illi Warwicio, iureiurando confirmasse, constituissetque fœdus illud cum hoc Generali renouare, unde inimicitiam Lusitanorum indies maiorem experiri cogeretur, nō enim dubium esse, quin ubi Goam & Malaccam rumor iste peruenturus sit, Lusitani classem aliquam in suam perniciem extructuri essent. Petere igitur, ut si Generalis Principem illum, cui regnum suum obtulisset, Dominū suū agnosceret, vnum adhuc atq; alterum mensem ibi subsisteret, donec plures forsitan Hollandi aduenirent, decreuisse enim se suas etiam interea copias congregare, & postmodum coniunctis viribus Lusitanos inuadere, ut ita illis regno suo profligatis, ipse quidem terram suam trāquille possidere, Hollandi vero cum subditis suis negotiari commodius & tutius possent. Addebat igitur, petitionem hanc æquissimam esse, & Hollandos non posse eam Regi denegare, quod in vtriusque commodum vergeret,

*Hollandi cur
gratificari
Ternatenſi
Regi non
poſſint.*

Generalis his auditis respondebat, omnes ſeſe paratiſſimos eſſe, vitam & omnia, quæ haberent, pro ſalute Regis relinquere, quem vna cum ſubditis ſuis erga ſe & Principem ſuum animo tam prompto & beneuolo viderent. Verum cum naues haberent variis mercibus onuſtas, & iter illud ingreſſi eſſent eo ſine, vt cum populis illis negotiarentur, & merces ſibi conuenientes comportarent, commorari ſeſe ibi diutius ne tempus perderent non poſſe. Rogabat igitur Regem ignoſceret ſibi, quod petitioni ſuæ ſatisfacere hoc quidem tempore non poſſet, idque ob præſtitum ſuis Principalibus iuramentum, quo obligatus eſſet iter ſuum maturare & perfecta negotiatione domum quamprimum ſe conuertere. Quod Luſitanos attineret, de iis quidem ex regno ſuo Hollandorum opera proſtigandis, potuiſſe Regem ſtadium & induſtriam ſuam ante paucas ſeptimanas animaduertere. Videri autem ſibi Deum in proſtigationem eorum nondum conſentire voluiſſe, ſiquidem victoriam Hollandis concedere tum noluerit, quam forſitan alio tempore ipsis conſeſſurus eſſet. Haberet igitur Rex ſeſe hoc tempore excuſatum, & veniam daret, alibi, quod ibi non poſſet, conquirendi.

*Generalis li-
centiam diſ-
cedendi à
Rege Terna-
tenſi impe-
trat.*

Non poterat adhuc perſuaderi Rex, vt in diſceſſum Hollandorum cōſentiret, ſed conſiſtitis variis rationibus eum detinere ibi nitebatur, verum quo magis eum remorari laborabat, eo magis ſeſe excuſans, vt bona cum Regis gratia abire ſibiliceret ſtudebat, quod tandem etiam obtinuit, cum oſtendiſſet Regi, quantis ibi ſumptibus hæere cogeretur, ſiquidem mancipium in nauibus nullum, ſed omnes liberi eſſent, quibus ſtipendiū in ſingulos meſes perſoluendum, quique Oryza & aqua ſeſe ſuſtentare non didiciſſent, ſed carnes etiam panemque & vinum appeterent. Perſuaſus igitur tandem hiſce & ſimilibus rationibus Rex, omnia arbitrio Generalis permiſit, qui cum Regi Conſiliariisque valedixiſſet, ad nauem tandem ſuam reuerſus eſt.

*Relinquun-
tur quidam
apud Terna-
tenſem.*

Cæterum cum conſtituiſſent quosdam ex ſuis ibi relinquere, rogabant Regem, vt commodum ipsis locum, vbi ſeſe cum mercibus aliquot continerent, assignaret, quod ipſum etiam quamprimum obtinuerunt. Erant autem, qui ibi relinquebantur Ioannes Petri & Sebaſtianus quidam cum quatuor perſonis aliis, quibus merces addebantur quales conuenire huic loco Generalis noſſet. Dum hæc ita fierent ſcapham interea fabrilignarii perfecerant, itaque Generalis Regi tandem valedicturus eum rursus acceſſit, qui dimiſſurum ſeſe Hollandos conſtantiffime negabat, niſi prius cōuiuium eos excepiſſet, quod poſt dies pauculos factum. Pridie autem eius diei quo cōuiuium habere Rex decreuerat, Præſectum ſuū, ipsis Sabandar dicitur, cum multis miniſtris aliis ad nauem miſit, ſignificatum Generali, vt, ſiquidem ſequenti die conuiuium regium habendum eſſet, non intermitteret ipſe tempeſtiue ad aulam regiam venire, adduceretque ſecum ex ſuis quocunque ſine nauium detrimento poſſet. Itaque Generalis, vt voluntati Regis pareret, claffarios in duo agmina æqualiter diſtribuit, miſſaque ſorte, altero ſecum in aulam aſſumpto, alterum in nauibus reliquit.

*Hollandi à
Rege Terna-
tenſi conui-
uium excepiun-
tur.*

Poſtera enim die cum inſtaret hora prandii, venit cognatus Regis cum miniſtris aliquot ad nauem, ſignificatque, voluntatem Regis eſſe, vt ad prandium cum ſuis veniret, ſiquidem omnia parata eſſent.

Vt igitur ad locum prandii huic deſtinatum peruentum eſt, cogebantur Regem aduentatē expectare, qui paulo poſt ſecutus, omnes eos honorem

norem sibi deferentes suauiter intuitus est, postea sedem suam occupabat, quæ in lectulo preciosissimo, tapetibus & puluinariis ex holoserico viridi partim, partim ex panno Attalico contextis ornato, parata erat. Lectus iste tabulato paulisper à terra eleuato insistebat, erantque ab eo mensæ aliquot in longitudinem ita dispositæ, vt Rex omnes intueri & perlustrare posset. Nam prior mensa grabbato proxima reliquis paulo magis eleuata, reliquæ autem humiliores magisque depressæ erant. Rex postquam confedisset, signum Generali dedit, vt ipse cum suis sequeretur. Itaque primam illam mensam ipse cum Præfectis quibusdam primariis, secundam paulo inferiorem, qui authoritatis alicuius erant, alii occuparunt, nautis & ministris inferiores reliquas obtinentibus.

Cum igitur omnes confedisset, dapes impositæ sunt. Erant autem mensæ omnes virentibus arborum foliis instratæ, suprema illa regia excepta, quæ mappa elegantissima ex tenuissimo panno gossypino admodum dealbato, strata erat, orbiculis & ornamentis aliis appositis. Mensæ superiori duo Regis filii cum quodam alio Regis in *Gilolo* filio, reliquis vero Nobiles quidam alii ministrabant tanta diligentia, tantoque studio, vt qua erga Hollandos affectione essent, facile inde pateret. Durante prandio, nobiles aliqui ludos Hollandis varios exhibebant, palæstram exercentes, & qua dexteritate cum hoste congredi solerent ipsis ostendentes. Erant illi omnes vestitu & armis variis eleganter ornati, vt non parum inde oblectamenti, maxime vero ex summa qua pugnares valent agilitate, Hollandi capere possent, quibus summus ibi honor absque vlla aut fraude aut simulatione est exhibitus. Finito prandio Generalis cum suis confurgens Regi gratias agere & postremum valedicere volebat, verum is valedictionem acceptare nolens, iussit eum per noctem in *Ternate* manere, quod constituisset postero die literas cum quibusdam fructibus Principi Mauritio offerendas tradere, vt morem gerere Regi cogere-

Hollandis inter prandium ludi exhibentur.

Sequenti igitur die cum acceptis illis literis extremum vale Regi dixisset, & ad nauem iterum reuersus esset, sublatis statim anchoris ex portu illo soluerunt, cursum suum *Patanem* versus dirigentes.

Hollandi ex Ternate iterum soluunt.

Cæterum Insulæ hæ *Moluccæ* non longe ab *Æquinoctiali* distantes, numero quinque recensentur, *Ternate* nempe, *Tidore*, *Motier*, *Makian* & *Batian*, quarum *Tidore* quidem Septentrionalissima est, eleuationem siue latitudinem i. fere gradus Septentrionem ab æquinoctiali versus, longitudinem vero 168. graduum obtinens. Insula *Ternate* adiunctam sibi in Septentrionali latere exiguam aliam *Hirri* dictam, ad austrum autem *Tidorem* habet, quæ capacior quam *Ternate* putatur, tamque exiguo intervallo à se inuicem distant, vt vel sclopi displosione ex littore huius ad littus alterius pertingere possis. Nihilominus tamen loco inter vtramque medio exigua quædam Insula *Metare* nomine, cernitur, quæ ad *Ternatensem* Regem pertinet. Versus austrum à *Tidore* progressis Insula sterilis *Macre*, vel à Lusitanis *Piero Canello* dicta occurrit, iuxta eam *Motier* & postmodo *Makian*, tandemque *Batian*, quæ australissima omnium est, sitæ sunt. Excurrunt autem ad littus *Gilolo*. Montes altissimos habent multis arboribus confitos, maxime vero in *Ternate*, vbi mons aliquis, in summitate seu cacumine sulphure semper, maxime vero vento Septentrionali spirante, ardens conspicitur.

Insula Moluccæ quæ sunt.

Fructus harum Insularum, vnde toti orbi innotuerunt, *Caryophylla* sunt,

*Caryophyllo-
rum in Mo-
luccis Insulis
nascentium
descriptio.*

sunt, quæ vero ad vitæ sustentationem pertinent, vt sunt *Oryza*, frumen-
tum & alia, eorum ibi nihil crescit, quamuis id ex negligentia potius inco-
larum, quam ex soli vitio fiat. Maxima autem Caryophyllorum copia ad
Makian & *Ternatem* reperitur, *Bakian* minimum suppeditat, *Tidore* vero &
Motier mediocritatem obtinent. Crescunt autem in altissimis arboribus,
quæ in montanis cernuntur aliis permixtæ, ad dimidium fere miliare à lit-
tore. Folia habent laurum æmulantia, nisi quod aliquanto tenuiora & in
extremitatibus plus acuminata sint. Dentibus contrita saporem Caryo-
phyllorum expresse referunt. Fructum arbores semel tantum in anno fe-
runt, quamuis omni fere tempore & flores & fructus tam maturi quam im-
maturi in eis reperiantur. Tempus maturationis horum fructuum incer-
tum est, sed florum tempus est, cum venti australes spirant, Menses nem-
pe Iunius, Iulius, Augustus & September, quibus æstus ibi experiuntur
maximum. Accidit autem plerunque, vt quo tempore arbores hæ maxi-
me florent, copiosissimæ pluuiæ decidant & per dies aliquot continuen-
tur, maximò cum florum detrimento, qui humores eiusmodi frigidos fer-
re non possunt, sed nihilominus tamen fructus per annum satis copiosi in
arboribus cernuntur; simulatque enim pluuiæ istæ cessant, & nouo calore
solum reficitur, arbores florere de nouo incipiunt, atque ita postmodo
fructus ferunt, licet flores priores omnes fere amiserint. Decerpuntur
plerunque & colliguntur quarto postquam floruerunt mense, & tum so-
lum sub arboribus herba omni nudatum complanatur, & frondes arboris
exteriores, funibus coarctantur atque constringuntur, vt vndique ascen-
sus eo melius pateat, & fructus eo commodius decerpiatque colligi pos-
sint. Necesse autem est, vt quatuordecim dierum spacio omnes decerpan-
tur: si enim fructus isti maturi in arboribus iusto diutius relinquuntur, vir-
tutem omnem amittunt, atque intumescunt sapore omni amisso. Itaque
vt maturitatem fructus illos assecutos incolæ animaduertunt, nullis labo-
ribus parcere solent, vt eos quamprimum decerpant, idque eo magis quo
prouentus maior cernitur, quod vnoquoque triennio fieri plerunque so-
let: tunc enim tanta copia fructus illi proueniunt, vt ab vna sæpe arbore
duo *Baria*, quæ 1250, libras Hollandicas faciunt, siquidem *Bar* vnum 625.
libras continet, colligantur. Fructus hi, quando decerpuntur, rubent non-
nihil, & Sole exsiccati rubedinem istam retinent. Fit autem interdum, vt
propter pluuias continuas ad ignem eos exsiccare necesse sit, & tunc ni-
gredinem ex fumo contrahunt, & apud nostros in maiori precio sunt,
quamuis sine vlla causa, cum quoad substantiam & virtutem à rubentibus
nihil differant. Cæterum fructus hi humoris admodum appetentes sunt,
& humorem facile attrahunt. Hinc Ternatenses affirmant, quod tempo-
re eo, quo fructus hi maturitatem assequuntur, fontes ipsorum aquam a-
mittant & putei exsiccantur, quanquam non facile id credi possit. De pro-
uentu & abundantia horum fructuum tale prognosticum habent: Fructus
in *Gilolo* crescit ipsis *Lanca* dictus; hic si quādo magna copia prouenit, abun-
dantiam horum quoque fructuum significare & arguere dicunt. Fructus
autem ille prunis nostris cereis similis est & tribus ante Caryophylla men-
sibus florescit.

*De fructibus
& incolis
Moluccarū
Insularum.*

Sed hæc hætenus de Caryophyllis, quæ fere in his Insulis tantum, & in
Amboina proueniunt, tametsi in minorib. illis Insulis *Hirri* & *Metare*, quarū
supra mentio facta est, quædam etiam inueniantur. Quod ad fructus alios,
nempe *Coquos* siue nuces Indicas, *Bananas*, *Mangas*, *Duriones* & similes at-
tinet,

tinet, eorum exiguus quidem ibi prouentus est, sed mala aurea saporis præstantissimi reperiuntur. Incolæ harum Insularum staturæ mediocris, sed melius proportionatæ sunt respectu aliorum in India populorum, qui staturæ longe sunt minoris quam hi, qui Septentrionem versus habitant. Membra bene sunt decorata, colore fusco, non omnino nigro nec etiam flauo. Barbæ habent plus quam alii, & senes quidem eam magno studio nutriunt, ut authoritatis inde aliquid acquirant. Vestitu utuntur admodum decoro & honesto, tunica nempe oblonga ad genua usque demissa, ex eleganti panno, quem ex *Bengala* acquirunt, quamuis habeant etiam pannum peculiarem, quem ipsimet ex arborum corticibus eleganti admodum artificio contexunt. Adolescentes & viri iuuenes annulos in capite gestant ex gossypio conuolutos, quos diebus festis variis floribus exornant. Vestitus superior totus pellucidus, & in pectore apertus est, laxis manicis, quas ad humeros usque protrudere inuolutas possunt, ut plerunque brachiis nudis incedant. Vestitus inferior ad genua usque demissus ex holoserico vel alio sericeo panno qualis ex *Bengala* affertur, constat. Diebus autem festis vestimenta sua iucundo fumo imbuere solent, ut bene olentes inueniantur, & eo gratiores puellis habeantur.

Religionem fouent Mahometicam, naturæ autem sunt humanioris, affabilis, non superbæ aut contumacis, unde vitam quietam & pacificam agunt, maxime qui ex vna sunt ciuitate & societate. Cum vicinis autem & alterius cuiusdam Insulæ habitatoribus crebræ ipsis lites, contentiones & bella intercedunt. Armis suis uti nouerunt optime, suntque tam fortes in pugna, ut sui similes per vniuersam Indiam non habere dicantur. Præ cæteris autem Ternatenses hac in parte excellunt. Dedecus enim maximum esse putant, si quis hostem suum fugiat, etiam si is viribus præualeat, tum enim mortem pugnando oppetere honestum admodum existimant, quemadmodum etiam honestum ducunt contra multos simul pugnare. Arma ipsorum sunt gladius & clypeus. Caput vero galea tegunt, & gladios habent præfractis quasi cultris similes, qui ad cotem rursus exacuati fuerunt, circa manubrium tenuiores sunt. In extremitate autem lati & admodum graues, ut mirum sit, eos tam dextre eis uti posse. Clypei ipsorum ex leuissimo ligno sine omni ferro constant, duas spithamas lati & quatuor pedes longi, ut totum fere corpus eis tueri possint. Hisce armis tam prudenter & dextre uti norunt, ut omnem in eis exercendis vitam posuisse putentur. Bella maxime maritima gerunt, triremibus & nauculis aliis, quas ipsi *Corcoras* vocant, congressi. Naues istæ tam angustæ sunt, ut vix sine euersionis periculo, & non nisi multorum remigum opera promoueantur. Itaque in nauibus illis interdum plures, interdum pauciores inueniuntur serui remiges, qui partim in naui, partim vero extra eam leuib. transstris siue subsellis ex arundinibus factis, insident, ut & pugnantibus impedimentum nullum faciant, & nauem tanta celeritate promoueant, ut vel sagittæ instar in mari feratur, & celeritas eiusmodi apud nullas nationes alias inueniatur. In bello tympanis utuntur minoribus, quæ omnes remiges pulsare etiam in ipso opere possunt, & potest facile ex cōcentu, ubi domum reuertuntur, de fortuna eorum iudicari. Cum enim victores sunt, cum ingenti strepitu reuertuntur multis hostium trucidatorum capitibus ad proram triremium appensis. In medio triremium tormenta duo ænea constituta habent, quæ ad partes varias conuertere subinde norunt. Sub pugnæ initium iaculis utuntur, quæ proicere magna & celeritate & dexteritate possunt, postmodo ad sclopetum progrediuntur,

D

quæ

*Religio, bella
& arma Mo-
lucensium.*

quæ in magno precio habent, & tandem gladiis magna agilitate inuicem decertant.

*Moluccenses
ignauo otio
dediti sunt.*

Cæterum populus iste otio quàm maxime deditus est, nec facile aliquis laborare ibi, nisi seruus & mancipium sit, inuenitur. Opifices plane nullos habent, in omnibus enim mancipiorum opera vtuntur, nec de vllis rebus aliis, præterquam quibus ad sustentationem vitæ opus habent, solliciti sunt. Edificia sua mancipiorum opera extruunt, materiam nullam præter ligna & arundines ad ea adhibentes, ita vt ne clauus quidem ferreus præterea accedat. Supellectilem domesticam non habent præter ollam & patinam vnâ atque alteram fictilem, quibus carere nulla ratione possunt, itemque stoream vnâ atque alteram, ex arborum corticibus contextam, in qua dormiant, tam Nobiles quam vulgares alii. Diuitias enim & opes colligere plane nullas expetunt, sed vitam tranquillam & securam degunt, nullis etiam commerciis rem facere expetentes. Nam commercia omnia peregrinis relinquunt, qui in *Bengala, Pegu, Dely* & alibi locorum habitant. A Lusitanis autem, quæ desiderant, mutuuntur, data ipsis hypotheca, quæ precium istius rei duplo superet, precium vero tempore, quo fructus Caryophyllorum colligunt, persoluunt, atque ita semper pauperes manent, nec meliorem facere conditionem suam vnquam possunt.

*De pecunia,
lingua &
moribus Mo-
lucensium
aliis.*

Pecuniam nullam habent, sed opes & diuitias suas ex abundantia Caryophyllorum æstimant, pro quibus etiam quod opus est comparant. Cæterum ad emendas res viliores *Sagu* vtuntur, qui panis eorum est, ex radicibus arborum confectus. Argento interdum delectantur, sed nullam aliâ ob causam, quam vt inde vasa varia, & alia quibus opus habent parent. Lingua eorum peculiaris est, & nullâ cum aliis per totam Indiam affinitatem habet. Scribentes vero literis Arabicis vtuntur. Vxores quidem ducere ipsis licet, quotquot sustentare possunt, sed paupertas, qua premuntur, ipsis facile modum hac in re ponit. Zelotypia autem suarum coniugum & filiarum ardent maxima, nec quenquam ad eas visendas domum secum adducunt, quin imo si quis eos conuenire velit, in vestibulo ædium manere cogitur, nec ad interiora admittitur. Ducturus puellam aliquam, spectatum eam nequaquam admittitur, donec inter parentes & consanguineos vtriusque partis de dote & donatione propter nuptias conuentum sit: tunc enim puella ipsi per parentes offertur, quæ eum vel nunquã antehac visum habere cogitur. Sunt mulieres horum locorum staturæ, respectu aliarum per Indiam mulierum, mediocris, vestitu non tam decente quam viri vtuntur, capillumque varie circa caput conuolutum, & in nodum posteriore capitis parte colligatum gerunt, vt nullus in eis ornatus conspiciatur: interim tamen natura admodum lasciuæ sunt, vnde licet diligentissime domi custodiantur atque asseruentur, viris tamen suis fideles raro permanent, penes quos eas tali casu vel interficiendi, vel (quod plerunque fit) à sese dimittendi, potestas maxima est.

*Mulierum in
Molucis or-
natus.*

*Moluccæ In-
sula quot Re-
ges habeant.*

Insulæ hæ omnes ante hæc tempora suum quæque peculiarem Regem habuerunt, hodie autem duæ illæ *Makian* & *Motier* ad Regem Ternatensem pertinent, duæ autem reliquæ *Tidore* nempe & *Batian* suos adhuc peculiare Reges habent. Reges autem hi omnes quoad recordari subditi possunt, ex vna semper & eadem familia originem traxerunt. Permagni n. id faciunt & multum eo sibi placet, quod stemma suum à Regibus deriuare sciunt. Quinimo hodie adhuc consuetudinem istam habent, vt matrimonia

monia inuicem contrahant, atque ita liberos accipiant hæredes ex regio stemmate, tam quoad patrem quam quoad matrem prognatos: hi enim eo facilius ad regnorum gubernacula, defunctis parentibus promouentur, siquidem mortuo Rege, filii eius succedere in regno non possunt, nisi ita populo placeat, penes quem postmodum potestas est, Regem aliquem iterum eligendi, sed ita tamen ut à Regia familia non aberrent.

Ternatenses semper potentissimi fuerunt, unde Lusitani eos primo omnium accesserunt, qui à *Chaiianiri* etiam, quem Regem tum habebant, humanissime sunt excepti, facta ipsis potestate castellum aliquod in terra ista extruendi. Non multo post autem, quam sese rebus omnibus munierant cristas erigere, & Regi subditisque se opponere cœperunt, libidinem & impudicitiam cum mulieribus exercentes, ut deceptum sese horum populorum consuetudine Rex breui animaduerneret, & valde doleret, quod tot immunitatibus Lusitanos donasset. Incolæ similiter abhorre ab illis incipiebant, quos paulo ante omni honore & fauore dignos putauerant. Cum enim in opere essent & castellum suum extruerent Lusitani, neminē qui ædificationem vel lapides asportando vel aliud quid agendo iuaret, sine munere aliquo non dimittebant, finito autem opere, verberibus eos non muneribus amplius decorabant, nec quisquam incolarum appropinquare ad arcem audebat, unde ingens ipsis odium conflatum est, quod indies magis auctum est, donec Præfectus Lusitanicus Regem in arce nefario scelere interfecit. Cum enim is aliquando paucis stipatus comitibus, ad castellum profectus, de quibusdam rebus cum Præfecto sermonem instituisset, & vero verbum aliquod duriusculum inter loquendum protulisset, arrepto ex feruore animi pugione semel atque iterum eum confossum, in terram prostravit, ut paulo post inde moreretur.

*Lusitanorū
ad Moluccas
aduentus.*

Incolæ igitur hoc intellecto, varia, quomodo mortem Regis sui vlciscerentur, consilia ceperunt, cumque impossibile ipsis videretur castellum illud expugnare, rationem inierunt eiusmodi, ut nihil cibariorum eis adferri permitterent. Factum autem tum temporis iusto forsitan Dei malitiam hanc punire volentis iudicio est, ut integro anno nihil ex *Malacca* nauium adueniret, itaque diuturna fame pressi Lusitani, castellum deseruerunt, quod, si diem adhuc vnum tantum expectassent, retinere facile potuissent, cum triremis ex *Malacca* adueniens eos subleuare facile potuisset. Verum enimvero cum locum istum castello egressi iam reliquissent, recuperare eum & occupare amplius non poterant, sed *Tidorem* statim sese contulerunt, ubi castellum suum hætenus habuerunt, capitalem Ternatensium inimicitiam haud semel experti.

*Lusitani ex
Ternate iterum
eiiciuntur.*

Rex Ternatensis Scipidinus hodie vocatur, estque multarum Insularum Dominus, quarum præcipue sunt *Ternate*, *Machian*, *Motier*, *Amboin*, *Gilolo*, &c. Vocat se etiam Regem in *Cibeles*, quamuis nihil ibi, præter loca quædam bello acquisita, teneat. Similiter & in *Maginado* siue *Min-danao*, *Soleni*, *Menos* & multis aliis Insulis. Filius est Regis, qui ante ipsum ibi fuit, nomine *Baxa*, quæ dictio patrem sonat. In summo autem sunt apud subditos suos honore & autoritate, qui sese omnes mancipia & seruos Regis profitentur, cumque bellum Regi gerendum est, coguntur quilibet propriis sumptibus eum sequi, nec quisquam est, qui vel hiscere contra audeat. Si forsitan domo vel fundo alicuius delesteretur, potest ei imperare ut loco cedat, & domum illam sibi permittat, itaque cum Generalis domum aliquam pro sociis suis ibi relinquendis peteret, iussit statim aliquem

*Regis Ternatensis mores
uarii.*

domo cedere, deditque potestatem Hollandis, eam suis commodis aptam faciendi. Non placebat id quidem ædium Domino, sed dissimulare tamen id cogebatur, itaque Generalis Quæstori suo in mandatis dedit, ut cum eo clam transigeret, quod quidem difficile non fuit, Domino ædium facile oblatis muneribus acquiescente. Multas plerunque Reges uxores domi suæ alunt, cum quibus etiam maximam partem vitæ suæ transigunt, cumq; in mari ad sclopi alicuius, maioris ictum, remotas quasdam à littore ædículas habeant, voluptatis causa eo sæpe cum quibusdam suis vxoribus excurrunt, per dies aliquot ibi commorantes, & sese cum illis oblectantes, quæ quidem summa in calidis istis locis voluptas est, unde ad littus maris plerunque etiam habitare videntur.

Reditus Regum in Ternate.

Reditus Regum in *Ternate* sunt decem de Centenis, nempe in fructu Caryophyllorum, quod loca illa *Ternatem*, *Amboin*, *Machian* & *Motier* attinet, reliquæ enim Insulæ aurum persolunt. Mercatores vero peregrini eo aduenientes coguntur ultra decem illa de centenis, adhuc quinque *Sabandari* persolvere, quod quidem vestigal satis graue est, & de illis tantum bonis numeratur, quæ ibi coemuntur: nam quæ eo aduehuntur, plane libera sunt. Pecorum, auium, pisciumque ingens ibi penuria est. Bubalos quidem habent, sed raros admodum, capellæ similiter raræ sunt. Aprorum autem magna copia est, quorum quidem carnibus vesci lege & statutis prohibentur. Conficiebant autem non paucos, in Hollandorum gratiam, qui eos ad naues suas postea traducebant. Gallinarum ibi ingens est copia, ut & columbarum, gallinas magnitudine æquantium, quarum haud leue aucupium est. Psittaci varii coloris ibi conspiciuntur, ut & genus quoddam auium, quas Paradisi nostrates vocant, tamen si ibi non capiantur, sed paulo ulterius versus Orientem in Insula quadam, quam *Papouas* vocant. De his auibis Europæi passim credunt, quod semper in aere volitantes se contineant, nec vnquam in terram ferantur, utpote quæ pedibus careant, quos in eis nunquam cernere est. Verum opinio hæc falsa & inanis est: habent enim reuera pedes, ut aliæ volucres, binos, sed ipsi illis quamprimum capiuntur, vna cum potissima corporis parte præciduntur, ita ut nihil præter caput, collumque cum exigua corporis particula plumis vestita, amplius supersit, quæ omnia cum ab æstu Solis indurantur & exsiccantur, fit ut ita creata esse animalia illa appareat. Quod quidem hic pro refutatione erroneæ illius, de his auibis per totam fere Europam opinionis, afferre visum est.

Volucres in Ternate.

Volucres Paradisi an sine pedibus nascantur.

Piscandi ratio varia apud Ternateses.

Piscium in hac Insula magna etiam raritas est, præter *Bonitas* enim vix quicquam piscium reperitur. Duplex autem ipsis pisces capiendi modus & ratio est. Primus modus talis est: Bini semper nauiculam piscatoriam ingressi ad littus maris oberrant, altero in posteriore parte confidente, & remo nauiculam quocunq; velit propellente, altero vero in anteriore parte constituto, & arundinem acuminatam manibus tenente, quasi quando piscis aliquis sese ei in conspectum dat, eum statim conficit, & confectum in nauiculam suam recondit. Alter modus ita habet: Herbas quasdam musco, cuius in coarctandis & obturandis nauium rimulis vsus est, similes, in fasciculū collectas, & funiculo satis longo colligatas in mare abiiciunt. Pisces igitur escam subesse rati, magna ad fasciculum istum impetu feruntur, verum cum dentibus eum mordicus apprehenderunt, exsoluere se tam cito nequeunt, atque ita cum fasciculo illo ad littus protrahuntur.

Sed

Sed hæc hætenus de Moluccis Insulis dicta sufficiant. Cæterum Hollandi postquam à *Ternate* soluiſſent, ad Insulas *Celebes* cōmodo vento pro-^{Hollandià Ternate re-} uecti ſunt, cum vero à *Manade* non procul abeſſent, venti non ſolum re-^{cedentes,} mittere, ſed & fluctus ipsis in occurſum tendere tanto impetu cœperunt, ^{quid experti ſint.} ut non modo non promouere nauigationem poſſent, ſed & poſt dies aliquot regressos ſeſe ad leucas quindecim animaduertent. Cum igitur viderent nihil ſeſe hac ratione proficere poſſe, ſtatuertunt Septentrionem verſus, circa *Borneum* tendere, ad fretum *Tagima* curſum dirigentes. Ut aſſecuti ſunt autem 4. vel 5. graduum altitudinem, tanta eos appræhendit ventorum & procellarum tempeſtas, ut ſubinde euerſionem nauium timerent, & propterea carbafa velaque omnia colligere neceſſe eſſet. Quamuis autem non parum obluſtarent, ad vadum tamen reiecti protinus in præſentiffimum peruenerunt periculum. Cum igitur animum fere omnes iam deſponderent, diuinam tandem opem & liberationem experti ſunt, ut vento ſubito mutato periculum euaderent.

Postquam iam magno labore & periculo fretum *Tagima* ſuperaffent, proiectis ad Insulam quandam *Des Forcados* anchoris, nautas & mercato-^{Deliberatio de nauigatio- ne Chinam verſus ſuſci- pienda.} res omnes Generalis conuocauit, cumque ventos omnes australes eſſe videret, quaſiuit ex illis, putarentne, ventis hiſce ſpirantibus ad *Patanem* veniri poſſe? qui impoſſibile id eſſe, niſi tempeſtas illa mutaretur, reſponderunt. Ignorantibus igitur quid facto optimum eſſet, vix enim decem & amplius ſeptimanis mutatio ventorum ſperanda erat; deliberare eos iuſſit, conſultumne putarent, *Chinam* verſus, vnde ducentas adhuc leucas abeſſent, velificationem inſtituere: ſibi enim ita videri non poſſe eos iter conuenientius eligere, quod nauigationi *Patanem* verſus, magis obeſſet. Nam licet, duas alias naues eo directas ſciret, fieri tamen poſſe, ut vel nondum eo peruenerint, vel non omnes merces inde abduxerint, ut ſi nihil aliud efficerent, eiufmodi tamen ſaltem potirentur mercibus, quæ in *Iaua* & *Banta* habitantibus acceptæ eſſent, & quibus aromata melius quam præſenti pecunia comparare poſſent. Cum igitur ab omnibus in hanc ſententiam facile iretur, ſublatis anchoris, iter iterum ingreſſi ſunt, idque per innumeras Insulas, & fluctus maris maximos, non ſine periculo & metu maximo, cum præſertim in ignotis plane locis, & ora nunquam cognita verſarentur.

Nauigatione autem per dies aliquot facta, tandem ad Philippinenſium^{Perueniunt ad Insulam Coyo.} Insularum quandam, *Coyo* dictâ, appulerunt. Sita ea eſt ſub eleuatione 11. graduû, portu conuenienti prædita, qui *Orgyrum* 18. profunditatem habet. Longitudo Insulæ trium leucarum eſt, eximie fertilitatis. Incolæ Hiſpanis tributarii ſunt, quemadmodum omnes fere alii in vicinis locis habitantes. Hollandos autem amice admodum exceperunt, & *Oryzæ* ipsis aliquid obtulerunt, licet non vſque adeo magna copia ibi creſcat. Subſtiterunt autem ibi per tres dies, donec meliorem naſti tempeſtatem, ſublatis anchoris 28. Auguſti die inde iterum progredereſſentur. Sequenti autem vespere ad Insulam quandam appellantes, naui deſcenderunt, viſuri an homines ibi inuenire poſſent; ſed neminem, licet hinc inde obambulant, veſtigia & ſigna humana viderent plurima, inuenire potuerunt. Tertio poſt ſuum ex *Coyo* diſceſſum, ad Insulam *Mendare*, non procul à ſinu *Manille* diſtanti appulerunt. Ventus autem ſemper contrarius ipsis erat, ita ut quantum per diem progredereſſentur, tantum per noctem regredereſſentur, conſumentes hac ratione inter *Mendare* & vicinas Insulas integrum

ostiduum cum perpetuo periculo ad scopulos impingendi, cum tractus ille ultra 10. vel 11. leucas non pateat. Cum igitur putarent se vento australi, quem per totum diem habuerant, in mare iterum peruenturos, sub vesperam ille omnino cessauit, & depræhēderunt sequenti die, se ad quinque vel sex leucas regressos esse. Parum autem aberat, quin ad *Coyo* Insulam iterum reuerterentur. Itaque cum quindecim dies in opere fuissent, & scapham suam maiorem vi tempestatis amisissent, in mare tandem inter medias procellas, & ventorum turbines varios descenderunt, & die postquam fretum *Mandare* superassent, vndecimo ad terram sibi ignotam appulerunt.

*Tempestates
experiuntur
multas &
graves.*

Die 20. Septembris, cum iactis in profundum anchoris, nauarchus rationem & profunditatem loci exploraret, certis signis & nutibus incolarum se via regia longe aberrasse depræhendit. Declarabant autem incolæ illi humanitatem erga Hollandos, offerebantque eis pisces satis copiosos, pecuniam pro illis accipere nolentes, licet eis aliquoties offerretur, vnde spem concipiebant, fore, vt ad locum optatum tandem perducerentur. Sequenti igitur die, sublatis iterum anchoris, an labore suo navigationem promouere possent tentarunt, sed frustra suscipiebantur omnia, sub vesperam enim ad locum vnde mane egressi erant, reuertebantur. Durabat autem tempestas illa vno atque altero die, vento ex Septentrione fluctus maximos concitante, cumque ille in Zephyrum mutaretur, littus sese tranquille affecuturos putabant. Verum antequam illud fieret, tanta denuo procella cum turbine & pluuiis ingruit, vt quam extremum sibi imminere exitium cogitare aliter nō possent. Erat enim tempestas ei per-similis, quam circa 17. gradum in australi ab Æquinoctiali plaga supra eos expertos fuisse annotatum est. Furebant venti tanto cum fragore & impetu, ac si omnia subuertere vellent, hinc tanti in mari fluctus exurgebant, vt malus in naui anterior vndis prorsus obrueretur, latera nauium frangerentur, carbasaque & vela disrumperentur. Non aberant à terram longius, sed per tempestatis & pluuiarum tenebras prospicere eam minime poterant, & durabat tempestas illa à media nocte ad meridiem vsque, cumque iterum desiisset, circa vesperam tandem 26. Septembris, littus affecuti sunt.

*Aedificia
quadam ma-
ri imminen-
tia Hollandis
geruntur.*

Terra hæc vna ex Insulis erat ante *Cantonem* sitis. Videbantur autem sibi 12. vel ad summam 15. adhuc leucas à Macao abesse, constituebantque sequenti die progredi, & quo locorum essent rectius explorare. Cum autem ad tres vel quatuor leucas processissent, cernebant ad radices montis alicuius admodum excelsi tuguria quædam, quæ magni alicuius pagi speciem præbebant. Sed & nauigia quædam ipsis obuiam procedebant, in quorum singulis vir quidam cum muliere & paruis liberis sedebant, vt habitare quasi in illis videretur. Nolebant autem propius accedere, sed eminus subsistebant cumque linguam præter vernaculam suam non intelligerent, respondere Hollandis ad interrogata non poterant. Cum tamen *Macao* ab Hollandis nominari audirent, rati eos de ciuitate illa inquirere, ad montana respicientes digitum intendebant in locum illum, quem pagum aliquem esse Hollandi putauerant.

Non videbatur autem Hollandis verisimile ad ciuitatem *Macao* ædificia illa pertinere, cum mari nimis vicina essent. Existimantes igitur significare eos nutibus suis voluisse, ab altera montium istorum parte ciuitatē illam positam esse, cum præsertim naues nullæ siue magnæ siue parvæ in
littore

littore illo viderentur, quibus emporia destitui facile non solent. Quæstorem suum cum armatis aliquot ad terram, vti locum illum rectius exploraret, miserunt, addito mandato, ne longius iusto progredieretur, sed quamprimum ad naues iterum reuerteretur. Verum de hoc postmodum cognouerunt, Deo vti reuerteretur visum non fuisse:

Vt vespera autem facta est, cum neminem redire viderent, nihil boni cogitare poterant, & Generalis in varias curas distractus parum per noctem illam quieuit, sed & ventus paulo vehementior solutas ab anchoris naues propellere cœpit: hæere enim in fundo paludoso & procellis resistere amplius non poterant. Agebantur autem versus ciuitatem tanto impetu, vt antequam anchoras attrahere & sese firmare denuo possent, littori iam iam imminere se viderent. Cum igitur dies facta esset, certis indiciis pagum eum esse ipsam ciuitatem *Macao* depræhenderunt; videbant enim templum in montibus Lusitanicum cruce cærulea insignitum, vnde in sententia sua magis magisque confirmabantur. Mirari autem satis non poterant, quod redeuntem ex suis neminem etiamnum viderent, nec dubitabant amplius quin ab incolis in vrbe detinerentur. Nondum autem finis malorum, sed noua ipsis parabatur calamitas. Cum enim viderent se in maximo versari periculo (anchors enim fundo isti laxiori inhæere & nauem à subuersione prohibere, si ventus paulo maior ingruisset, impossibile erat) nauis suæ rectorem cum calore versus minores illas *Insulas* ablegabant, quarum ex opposito ciuitatis triginta septem plus minus cernebantur, exploratum profunditatem & visum an stationem nauibus suis conuenientem ibi habere possent. Sperabant enim se ibi tutius subsistere posse, sed præter breuia & fyrtes toto isto tractu nihil depræhendere poterat. Quod si igitur anchora ibi proiecta substitisset, proculdubio tantum mali expertus nunquam fuisset, auxilio ex naui *Gouda* accepto; verum desiderio profunditatem explorandi nimio teneretur, & iusto longius à nauibus prouectus esset. Cum igitur cursum vertere & redire ad naues vellet, aduerso apprehensus vento anchoram proicere coactus est. Sub vesperam autem scapham ab vrbe aduectam videbant, quam si non suam, amicam tamen certe putabant, cum præsertim vexillum album ei affixum esset. Verum enimvero scapham hanc paulo post quinque aliæ ab vrbe sequebantur, *Celocem* Hollandicam magnitudine sua æquantes. Simulabant autem fugam ab vrbe, & recta versus locum illum, vbi rectorem nauis cum celoce hæere diximus, contendebant. Ille igitur dolum videns, leuata statim anchora, periculum euadere & ad naues properare frustra conabatur. Superuenientes enim incolæ, cum apprehensum & vinculis ligatum vna cum celoce & sociis, antequam auxilio ei naues aliæ venire possent, abduxerunt.

Inscii ad Macao ciuitatē appellant.

Celocem suā cum sociis aliquot amittunt.

Commodi equidem parum cum ea celoce experti etiamnum erant: præterquam enim, quod magno labore ligna & materiam eius acquirerant, in *Ternate* Insula ad septimam vsque septimanam subsistere, donec eam parare & extruere possent, coacti fuerant. Sed & in extremum sæpenumero qui ea vehebantur periculum inciderant, & ventos procellasque maximas sustinuerant. Iam autem cum periculum euasisse, & utilitatem aliquam inde percipere sese posse sperarent, plane ea spoliabantur, amittentes simul præstantissimos quosque viros numero viginti, quorum quindecim ad *Goudam*, quinque vero ad *Prætoriam* nauem pertinebant, inter quos Quæstor erat, Rectorque supremus & tribunus militum,

Nauar-

Nauarchi in celo ce munere fungens. Vt viderunt igitur Hollandi sibi cē locem illam vi ablatam, poterant facile exinde colligere, incolas illos extremam suam perniciem quærere, cum præsertim neminem se accedere viderent, tametsi pacis signum nauibus suis affixum esset. Itaque triduo ibi in extremo periculo morati, ventum Septentrionalem expectabant, postea progressi paululum, vt ad Insularum prædictarum aliquam extra periculum sese dimitterent. Propter tempestates frequentes hinc inde oberarunt, donec tandem medio inter scopulum angulumque aliquem tramite prouecti, non sine periculo maximo portum aliquem assequerentur.

Deliberationem instituerunt de suis iterum recuperandis. Deliberantes autem quid factu optimum censeretur, vt socios suos captiuitate illa liberare & recuperare iterum possent; non audebant enim aliquem ex nauibus ad ciuitatem mittere, quod is præsentissimæ morti expositus videretur. Literas igitur tandem ad *Lorthios* (sic enim vocantur, qui Magistratum gerunt) dare decreuerant, eosque verbis amicissimis rogare, vti suos remittere ad naues vellent, siquidem mercatores essent, & nullam ob causam aliam ad loca illa venissent, quam vt commercia & negotiationes suas cum incolis amice exercerent. Quod si hostium numero haberentur, obseruarent tamen ius belli, & precium redemptionis pro captiuis illis peterent, siquidem id etiam apud barbaros quosque vsu receptum esset. Nolle se quidem inuitis illis in regione illa commorari diutius, sed statim discedere quamprimum suos iterum recepissent. Has literas vt in ciuitatem mitterent, statuebant cymbam aliquam ex vicinis Insulis afferre, & hominem aliquem oblata pecunia inuitare, vt literis ad urbem delatis respōsum sibi afferret. Dum his cogitationibus occupati essent cymbam aliquam cum quatuor hominibus, duobus nempe viris & duabus mulieribus, ad sese appropinquantem viderunt. Erat inter illos, qui linguam Lusitanicam vtcunque callebat, cum hoc literas suas commode delatum iri sperabant, sed frustra; quanto enim plus pro deferendis literis offerrent precii, tanto illud recusabat vehementius. Delectabatur quidem Regalibus siue Ioachimicis illis, quos ipsi offerebant, promittebatque se aliquem ex Hollandis ad urbem delaturum, sed literas in ciuitatem deferre modis omnibus recusabat, significans se extremum capitis periculum, si hoc faceret, subitum. Nouarchus huic viro cibum potumque proponebat, rogans vt postero die reuersus, aliquem alium, qui ministerium hoc perageret, & cibaria quædam afferret, quæ præsentī redimere pecunia parati essent.

Homines in aquis & nauigiis habitantes.

Cum per totam noctem pluisset, & iam illuxisset iterum, scapham suam pro afferentibus recentibus aquis ad Insulam ablegabant, verum cum dolia aliquot repleta ad naues aduexissent, videbant triginta plus minus scaphas aduenire, quæ iuxta locum, vbi aquam suam hauserant subsistentes, totum illum diem ibi permanebant. Non audebant igitur scapham suam aquas allatum iterum emittere, quod fidere hisce populis non possent, & quid molirentur, ignorarent. Existimabant autem homines istos cum omni familia in nauigiis istis habitationem suam habere, & sese in aqua semper continere, domicilium suum ex loco vno ad alium transferentes, & victum piscatu quærentes, sic enim ex sermone hominis illius, de quo paulo ante dictum, colligere poterant.

Postquam igitur biduo ibi subsistentes, occasionem nullam, vel literas ad urbem mittendi, vel suos etiam inde recuperandi inuenire possent; propterea

pterea quod licet amicitia signa multa praeferrent; ex vrbe tamen ad se allicere neminem possent. Per vim autem aliquid ibi tentare idem fuisset, ac si quis duabus nauibus instructus Hollandiam totam oppugnare moleretur. Moras ibi necere diutius inconsultum putabant, nisi forte naues suas direptioni, se vero ipsos praesentissimae morti exponere voluissent, cum praesertim quam profundum ibi mare esset nescirent, & cibariorum praeter panem in nauibus nihil haberent amplius. Ignorantes igitur, quid de suis sociis factum esset, sublati anchoris, iter iterum sunt ingressi. Et haec quidem historia eorum est, quae ad Chinam Hollandis acciderunt. Quod attinet autem ad loci fertilitatem, incolarumque ingenia & mores, nihil eorum hic referre possumus, cum descensionem ibi nemo fecerit, quamuis ex illis quidem, quae Hollandis ibi acciderunt, de populorum istorum barbariae coniecturam facere facile possumus. Peregrinum enim populum tam male accipere, & sine vlla premonitione aduenientem detinere, non barbarum modo, sed & inhumanum planeque beluinum est. Illud autem Hollandis vel maxime dolebat, quod explorare de sociis suis nihil valentes, viuerentne adhuc vel mortui essent, nescirent.

Relictis ad Chinam sociis suis, iter iterum ingrediuntur.

Insula illa, ad quam haecenus substiterant, *Sanchoia* dicebatur. Itaque explicatis rursus velis velificationem continuaturi abierunt. Erat autem tertius Octobris dies, cumque paululum promouissent ad breuia delati, vix trium horarum spacio inde eluctari potuerunt. Sequenti die ingruentibus iterum ventis, ad vadum Insulae *Cynon* fluctuum celeritate abrepti sunt, unde ne ad *Cauchincinam* peruenirent, periculum erat maximum. Progressos autem ad 15. eleuationis gradum tanta tempestatum & procellarum vis apprehendit, ut carbasa contrahere vix labore maximo possent. Erant ibi syrtes & vadum *Puloceni*, cumque a littore non abessent iam longius, periculum ipsis haud leue imminebat. Si enim ad littus delati fuissent, salui quidem inde recedere nunquam potuissent. Deus autem & hoc in loco ipsis adfuit, fecitque ut ventus circa vesperam remitteret, & in austrum sese conuerteret, quo facto angulum superarunt, & euitatis difficultatibus, cursum suum optime promouerunt. Totus iste tractus scopulis repletus est, unde pericula infinita nauigantibus obiciuntur. Cum autem dies iterum illuxisset, aperiebat sese ipsorum oculis terra quaedam, quod quidem mirum omnibus videbatur, cum vix trium adhuc dierum spacio terram sibi promittere durante hac tempestate potuissent. Erat autem regio *Auarella* ad 13. graduum eleuationem sita, cum tamen ipsi ad 15. etiamnum versari sese putarent. Cuius quidem erroris causa ex fluctuum dependebat rapacitate, qui ad sagittarum modum austrum versus tendebant. Subierunt autem Insulam quandam paruam, & anchoras ad terram *Quami* proiciebant. Et Generalis quidem aliis ad ingentem quendam maris sinum dimissis, ipse in terram descendebat, visum an cibariorum aliquid acquirere posset, siquidem praeter panem in nauibus nihil amplius superesset. Sed homines quidem nullos deprahendebant, tamen si vestigia bubalorum, aliorumque animantium non pauca passim cernerentur.

Periculis multis implicantur.

Cum igitur praeter sylvas & solitudines nihil ibi inuenirent, & vero exaecto integro biduo, ventorum iterum commoditas ipsis affulgeret, sublati anchoris iuxta littus ad *Auarellam Falcam*, cuius eleuatio est 11½ graduū, tranquille progressi sunt. Non erat autem tranquillitas illa diuturna. ventum enim statim a meridie iterum ingruiebant, eosque de statione quadam

Perueniunt ad Auarellam Falcam.

cogitare compulit. Cæterum elegantem maris sinum ingressi cum ab omni ventorum periculo tutos sese ibi esse viderent, anchoras ad Orgyas duodecim proiecerunt. Reperiebant autem ibi aquam potabilem, loco quem incolæ ipsis monstrabant, qui ab aduentu eorum perterrefacti admodum, nil præter fugam meditari videbantur, si Hollandi propius accedere non destitissent. Sinus hic ad quinque leucas in terram excurrit, multis anfractibus & obliquitatibus conspicuus, itaque non parum mirabantur, quod tam ingentem tantæque commoditatis & oportunitatis sinum ibi inuenissent, cum præsertim & nemora ibi & valles cum altis montibus conspicerentur vndique.

Progressus autem aliquando Generalis cum duodecim sociis in terram illam, vestigia quædam animalium reperit, quæ adhuc recentia videbantur. Itaque ductum illorum obseruans, cum ad patentem aliquem campum arboribus circumquaque elegantissimis oblitum tandem delatus esset, multos ibi bubalos pascentes partim, partim vero ad fontem aliquem cubantes animaduertit. Erat ibi volatiliū etiam ingens numerus. Sperabant igitur, se carnes tandem accepturos, & Generalis quidem socios suos ad loca varia clam distribuens sclopetarios quatuor, qui bubalos aliquot conficerent, mittebat, sed frustra suscipiebantur omnia. Simulatque enim vel odorem saltem fumigantium funiculorum nauibus percipissent, arrepta fuga in sylvas & nemora se coniecerunt. Progressi igitur Hollandi commoditatem aliam quæsitum, orbitam siue prætergressi currus vestigia conspexerunt, quibus insistentes ad agros quidem patentes & nemora spaciōsa delati sunt, ædes autem nullas nullaque tuguria, sed vestigia tantum quædam, vbi sub arboribus in vmbra homines cum armentis & pecoribus suis requierant, inuenerunt, vnde aliter iudicare non poterant, quam homines illos Tartarorum more in campis viuere, & mansiones suas pro pascuorum variatione subinde mutare.

Hollandi
quasi mente
capti & fascinati miris
aliis spectaculum præbent.

Cum igitur præter foueas aliquot, recipiendis aquis, vti videbatur, paratas, nihil inuenirent, ad naues iterum reuersi, doliis suis potabili aqua, quam ex fonte quodam non procul à littore promanantem hauriebant, repletis ex sinu illo iterum, velificationem continuaturi, soluerunt. Vocarunt autem locum istum *Sotternym*, idque non immerito: maxima enim nautarum pars ex certo quodam fructuum genere, quod copiose nimis ibi comederant, quasi mente capti & fascinati miserandum omnibus spectaculum præbebant. Quidam aduersus cubiculum suum pugnautes multis illud repletum esse dicebant peregrinis hospitibus, qui introitu sese prohiberent. Clamabat alter lemures ex cubiculo suo remouendos esse, qui se quiescere non permetterent, alter anteriorem naus malum conscendens, sedere ibi Spiritum quendam seu cacodæmonem, capiendis piscibus intentum. Conuersus ad clauum naus alter, lignum vniuersum peregrinis hospitibus oppletum dicebat. Clamabat alter lætabundus se Deum cum omnibus Angelis eius videre, alter contra tremens gemensque Diabolum sese cum vniuersis sociis eius sibi aduersantem habere dicebat. Erat qui obuium habere se dicebat aliquem, qui brachio altero virginum, altero vero adolescentum cateruam gestaret. Clamabat alter à serpentibus se affligi & cruciari misere. Erant qui tot visiones se habuisse dicebant, ut libellum aliquem modiocrem earum consignatione complere & in lucem postmodum emittere possent. Et sane eiusmodi ineptiæ multæ & variæ in nauibus tum audiebantur & cernebantur, quæ quidem risum mouere

uere aliis satis multum potuissent, si tam facile in integrum eos restitutum iri nouissent, cum præsertim nemo esset, qui vitæ vel suæ vel aliorum insidias strueret. Fructus, quos comederant, prunis nostratibus minoribus similes erant, teneriores nucléos habentes, quorum maxime hæc operatio fuerat, quæ donec in somnum prolaberentur, diutius non durabat.

Interea dum hæc in nauibus agerentur, progrediebantur optime, ven- *Veniunt ad*
to videntes optimo, ita vt 21. Octobris *Pulo Condor* post se remitterent. Se- *Sangora op-*
quenti 27. die terram videbant, cuius eleuatio erat $7\frac{1}{2}$ graduum. Putabant *pidum Regis*
quidem Hollandi initio *Patani* eam esse; cum autem propius accederent, *de Mordillon*
videbant oppidum *Sangora* esse, Regi *de Mordillon* subiectum. Incolæ hu-
ius oppidi multum ipsis honoris exhibebant, sed & *Sabander* fructuum non
parum cum gallinis & tribus bubalis illis donabat. Prospiciebant autem
sibi de *Oryza*, cumque muneribus homines illos affecissent, salutatis illis
iterum inde soluentes abierunt. Optauerant incolæ, vt diutius ibi man-
sissent, vt Regem de aduentu eorum certiore facere sibi licuisset. Illi au-
tem videntes se parum ibi vtilitatis & commodi percepturos, excusabant
se se quam poterant humanissime & viam suam progrediebantur, cursum
versus *Patani* dirigentes. Qui locus licet vix miliaria quindécim à priori ab-
esset, propter ventorum tamen aduersitatem vix vndecim diebus eum as-
sequi poterant. Erroris autem ipsorum, quod præcedentem locum *Pata-*
nem esse putauerant, causa ea fuit, quod in tabula Geographica, quam se-
cum habebant, *Patanem* videbant ad septem cum dimidio gradus collo-
catam, cum tamen paululum solum supra septimum gradum eleuata
esset.

Caterum portum ciuitatis *Patani* 7. Nouemb. ingrediebantur, vbi et- *Perueniunt*
iam mercium pro nauibus suis satis acceperunt, postquam 9. Menses cum *ad ciuitatem*
16. diebus ibi expectassent. Antequam eo venissent, admonebantur sæ- *Patani.*
pius variis in locis, cauere sedulo, ne ab incolis circumuenirentur & de-
ciperentur. Sed longe aliter rem se habere cognouerunt; neque enim vl-
lum in India tota locum esse arbitror, vbi Hollandi liberalius & honestius
quam in hac ipsa vrbe accepti fuerint. Sed non sine causa tamen hæc ad-
monitio facta fuerat. Incolæ enim eius loci ante hæc tempora piratæ o-
mnes fuerant, suntque qui pro certo affirmant, ditissimos huius ciuitatis
quosque opes & diuitias suas per piraticam sibi comparasse, cuius exerci-
tium Rex modernus plane iam abrogauit & prohibuit. Notandum hic
est admirationem *Patani* ciuitatis penes mulierem hodie esse, & incolas eā
ob linguæ imperfectionem, Regem, æque ac si vir esset, nominare, qua in
re & nos eos hic sequemur.

Quamprimum Hollandi ad *Patanem* appulissent, adfuit ipsis quidam, *Quomodo ad*
cuius officium erat, naues peregrinas scrutari & perlustrare. Hic cum fru- *Patanem ex-*
ctus aliquot recentes Hollandis obtulisset, Regem & incolas omnes ob *cepti fuerint*
aduentum eorum maxime lætari dicebat. Postero igitur die Generalis ali-
quem, cui Rocho Petri nomen erat, in terram rationem & qualitatem eius
exploratum ablegabat. Is circa vesperam reuersus, sequenti die alium sibi,
Ioannem Hoierum nempe, sibi adiungebat. Parum autem proficiebat,
asserens quod de commerciis ibi exercendis interrogatus *Sabander* con-
sentire & permittere nihil voluisset, nisi Generalis ipsemet in ciuitatē ve-
nirer. Quare Generalis assumptis aliquot pro Rege & *Sabandro*, qui in ma-
gna ibi authoritate est, muneribus, postero die in terram descendit. Ex-
pectabant autem eos in littore duo Elephanti, quorum ministerio ad aulā

veherentur, ubi amice admodum excepti sunt. Exhibebant autem proceribus regni illius diploma Principis Mauritii, cuius exemplar lingua Arabica scriptum ipsis praelegebatur, & per Episcopum eius loci exponebatur, quod ipsis gratissimum erat. Delectabantur vero etiam Rex & *Sabander* muneribus sibi oblatis, & statim ipsis commercia cum incolis pro libitu suo exercere permittebant. Sed & alicui ex primoribus id dabatur negotii, ut cum Hollandis de emendo pipere contraheret & conveniret. Affirmabat hic, non reperi eo quidem tempore in ciuitate ultra octingentos *Baues* piperis, verum enimvero si Menses sex vel septem expectare & subsistere ibi vellent, daturum se oporteam, uti vecturam pro nauibus suis plenariam acciperent.

Principio autem piper suum nimis care aestimabat, sed tandem tamen inter eos de precio conuentum est. Cum enim animaduernerent Hollandi, hyemem iam praeforibus esse, quo tempore nauigatio propter ventorum & procellarum vehementiam admodum difficilis & periculosa existit, decreuerunt ibi subsistere, & commoditatem *Moinsonij* expectare, sperantes fore, ut interea suarum etiam mercium permutationem facerent.

Impetrant
domum ali-
quam in Pa-
tani, exercē-
dis negotia-
tionibus suis
conuenien-
tem.

His ita deliberatis de permittenda sibi domo aliqua Regem rogabant, ubi depositis mercibus suis negotiari cum incolis commode possent, Rex eam ipsis permittebat facile, sed ita tamen, ut more ibi consueto, octo prius proceribus, penes quos summa totius Regni administratio tum erat, quibus etiam Rex cum sotore sua adnumerabantur, honorarium prius aliquod siue munusculum offerret. Hoc facto dabatur ipsis potestas emendi, vendendi, suaeque commercia cum quibuscunq; pro libitu exercendi, sed vulgares tamen mercatores cum ipsis contraxere priusquam cum superioribus conuenisset, & certum emendi vendendique precium constitutum esset, quod tandem etiam factum constitutumque est, ut 30. Regales siue loachimici pro vno quolibet *Bare* piperis ipsis persoluerentur. Venerat illud paulo ante aduentum eorum pro quindecim Regalibus, sed hanc quidem Hollandi ubiq; experiuntur fortunam, ut longe maiori aromata sua redimere precio cogantur, idque propter nauium frequentiam & Regalium, quibus instructi sunt, copiam maximam. Non verebantur initio 50. Regales postulare, dicentes ad *Bandam* octo naues hærere, & 60. pro *Bare* quolibet persolvere. Itaque dum conuenire inter eos de precio posset, integer mensis elapsus est. Cæterum circa precium illud nihil postmodo mutatum est. Idem enim quamdiu ibi commercia sua exercerent, permansit, quod mirari quidem Hollandi satis non poterant considerata summa leuitate & inconstantia Indorum. Factum quidem est post dies aliquot, cum duæ adhuc naues Selandicæ illuc aduenirent, ut vulgariiores mercatores de augendo precio deliberarint, verum qui precium illud primum constituerat proxeneta, ne quicquam penderent amplius prohibuit, quod stare promissis & pro inuariato precio quantum vtraque naus capere posset ipsis procurare piperis omnino vellet.

Quale piper
in Patani ac-
ceperint.

Conuentione iam inter eos facta, ut nimirum pro quolibet *Bare* 30. Regales numerarentur, coeperunt iam piper Hollandis tradere, quod initio quidem purum erat, postea vero impurum, quale ad *Bandam* plerunque diuenditur. Hoc igitur viso, Generalis ne quid acceptarent amplius suis interdixit, & ad eum qui precium hoc constituerat se recipiens, ne permitteret, ut impurum sibi piper obtruderent, petiit, qui respondit, omne illud

illud piper, quod ex *Iamby* veniret, (locus is erat vnde piper suū Patanii accipiebant) impurum esse, nec posse se illud corrigere. Generalis ergo, non posse se illud eodē precio acceptare, quod æquum esset, vt siquidem bonū ipsis argentum persoluerent, ipsi etiam bonum & purum piper appenderent. Commouebatur his dictis nonnihil proxeneta, cui nomen erat *Siruara*, vir eximiæ apud illos autoritatis. Itaque Generalis eo relicto ad Regem sese ipsum contulit, qui adhibito cribro piper illud purgari iussit, quod ita etiam factum est, donec naues duæ Selandicæ aduenirent, quod factum est 26. Martii, cum ad plenariam vecturam *Bares* fere quingenti ipsis adhuc deessent. Hollandi suadebant Selandis, vt ipsi etiam non nisi purgatum & cribratum acceptarent piper, sed Præfectus eorum Gerhardus de Roy respondebat, adfuturos statim alios, qui etiam non purgatum magna cum lætitia accepturi essent, nec fefellit eum coniectura. Dum enim adhuc in opere essent, necdum plenariam suam accepissent vecturā, aderat statim cum duabus nauibus Admirans Iacobus Hemskirchius, qui libenter etiam non purgatum accepisset, dummodo eo adhuc potiri potuisset.

Postquam igitur prædictæ naues Selandicæ aduenissent, cogeantur Hollandi, quod adhuc deerat, non purgatum accipere, & suo periculo illud purgare, perdentes hac ratione sex de centenis, atque ita post moram satis longam vectura sua plenaria tandem potiti sunt.

Confectis iam rebus omnibus, munusculum aliquod Reginæ pro more offerentes ei valedixerunt. Venerat enim illa in propria persona ad Hollandos, vt cum illis conferret, quod quidem non exiguum beneuolentiæ argumentum illis in locis putatur. Cum autem Hollandi Procuratores aliquotibi relicturi essent, commendatos eos sibi habituram sese promittebat, vnum hoc Generalem rogans, daret operam ne potatores, sed honestos & probos viros ibi relinqueret, quod Generalis se facturum recepit: Donabat ergo Generalem, quemadmodum etiam Præfectum Selandicum & Rochum Petri, singulos *Crisē* sue gladio Indico singulo, petens vt sui recordarentur, & si forte nauem aliquam *Pataniam* in mari ab hostibus periclitari viderent, suppetias ei ferrent. Quod cum Hollandi se facturos promississent, gustatis qui eis appositi fuerant fructibus, reuerenter ei valedixerunt, & ad traditum sibi domicilium sese receperunt.

Venerat interea ad portum istum Iacobus Hemskirchius, quem Hollandi de commoditate loci illius & rebus aliis abunde informarunt, deductumque ad *Sabandarem* de meliori nota ei commendarunt. Cum vero sese inuicem conuiuio pro more exceperant, & sibi inuicem, quæ in itinere acciderant, exposuissent, commemorauit inter alia Hemskirchius, se in naui quadam Lusitanica, quam in mari expugnauerat, literas inuenisse, quibus perscriptum fuisset, quomodo Don Paulus, nauis illius magnæ, qua in *Iapan* itur, Præfectus Hollandorum ad *Macao* Chinæ ciuitatem compræhenso quindecim laqueo suffocarit. Ceterum quod ad Quæstorem & nauis Rectorem attinet, eos *Goam* delatos esse, iam ante cognouerant. Quare etsi antea in ea fuerant sententia, socios suos ad *Macao* ciuitatem à Chinenſibus ipsis captos & abductos esse, satis iam intellexerunt, id à Lusitanis factum fuisse, quamuis non sine Chinenſium consensu, cum Lusitani potestatem ibi nullam habeant. Certum quidem est, Lusitanos apud omnes per Indiam Reges & populos id agere, vt in odium Hollandi adducantur, & vbiq; opprimantur: Sed Deus tamen mendacia eorum con-

Hollandi Reginæ in Patani valedixerunt.

Hemskirchius Admiralis Patani aduenit.

fundens, facit, ut suum etiamnum locum inueniant, & Lusitani tandem pro illis habeantur, quos Hollandos esse, per calumniam affirmarunt.

Cum igitur Hemskirchio valedixissent, & sese inuicem salutassent, tandem ut 23. Augusti tertius nempe post Hemskirchii aduentum dies illuxit, soluens inde Generalis iter iterum ingressus est, relicto in ciuitate *Patani* iuvene quodam *Daniele Leccio* Roterodamensi, qui ex naui Magellanica, quæ ad *Ternatem* periit, ad Generalem hunc in patriam tandem reuersurus, peruenerat. Huic adiunxerant *Petrum VVallisum*, prædicti Rochi Petri fratrem, linguæ Patanicæ non ignarum, & sex iuvenes alios cum puero quodam, qui merces Hollandicas in domo mercatoria ad *Patanem* relictas præsentem pecunia venderent, & Hemskirchio in omnibus auxilio & adiumento essent; siquidem loci illius conditio & commerciorum ratio ipsi probe cognita & perspecta esset.

Ciuitatis
Patani situs
& descriptio

Haftenus historiam eorum, quæ ad *Patanem* acciderunt, descripsimus, iam de situ & commoditatibus huius ciuitatis, deque incolarum moribus pauca etiam annotanda sunt. Ciuitas igitur *Patane* iuxta mare Sianium ad latitudinem 7. longitudinem vero 149. graduum sita est medio inter *Malacam* & regnum *Sian* loco. Estque metropolis totius regni, quod ab hac ciuitate denominationem suam habet, quæ quidem omnium fere circumiacentium Insularum & regnorum ratio est. Adiacet autem littori maris, & ad dimidium fere miliare excurrit absque vilo portu, in quo naues stationem suam habere possint. Ille enim dimidio miliari ab vrbe distat, habetque profunditatem quatuor Orgyarum, mollioris fundi. Ædificia ex lignis & arundinibus constant perspicuo vndique & artificio lo opere. Locus, ubi Regis palatium, & procerum habitatio est, sepimento ligneo magni roboris cinctus vndique & circumdatus est, *Musquita* vero vel templum primum ex lateribus seu factitiis lapidibus, Chinenſium opificum opera elegantissime extructum cernitur. Aula ipsa vel domus regia ab aliorum Nobilium & procerum domibus elegantiori paulo structura discreta est; cælato enim magis opere constat, & inauratis cuspidibus, globisque fastigiata cernitur.

Incolæ in Patani.

Incolæ huius loci colore sunt subcineritio, decora & conueniente membrorum constitutione, multum sibi tribuentes, & fastum aliquem vel incesſu corporis præ se ferentes, maxime si alicuius honoris & dignitatis sint: illi enim, nisi multo comitatu ministrorum stipati domo nunquam egrediuntur, affabiles interim & conuersatione tam peregrinorum quam familiarium delectantes. Vestitu non admodum decente vtuntur, exercitia vero præter oblectationem cum mulieribus omnia ignorant. Quod si officii vel amicitiae causa aliquis alter alterum conueniat, familiarissime excipiuntur, idque in loco peculiariter sub ingressum statim ædificiorum ad hunc vsum destinato, nam ad vxores suas neminem admittunt, & accedentibus sese *Betele* cum *Arecca* manducandum exhibent, in quem vsum patinas habent, ex auro, argento & ære constantes, ut pro dignitate aduenientium personarum quamcunque velint apponant.

Negotiationes incolarum in Patani.

Cum omnis tractatio hoc fructu perficiatur, Vulgus hominum in mari maxime versantur, nec enim ad exercitium aliud præterquam ad agriculturam adhibentur. Opificia autem & artes mechanicas prorsus ignorant, quæ vero ibi reperiuntur, vel ædificia vel alia, artificiose facta, Chinenſium diligentiae adscribenda sunt, quorum tanta in *Patani* frequentia est, ut vel indigenas numero superent, suntque partim mercatores, partim opifices

& ne-

& negotia alia tractantes. Sunt autem admodum attentī ad rem, & ut lucrum aliquod percipiant, nullis neque laboribus neque sudoribus parcunt, sed & per iniustitiam sæpe furtaque & rapinas res & fortunas suas augere non dubitant, per fas nefasque pecuniam & opes ad se corradentes. Potissima ab hac natione exercentur commercia, apud quam & pecuniæ plurimum reperitur. Possident sane eorum aliqui integras regiones, & apud Regem valent plurimum.

Lingua eorum tam vulgaris ibi est, ac si patria lingua esset, suntque tres potissimum linguæ apud eos in usu, nempe Malaica, quæ ipsis vernacula est, Sianica & Chinesia, quæ linguæ adeo ab inuicem discretæ sunt, ut nulla quicquam cum altera commune, maxime quoad scriptiōnem, habeat.

*Linguarum
& scriptu-
rarum di-
uersitas.*

Malaci enim siue Patanii in scribendo Iudæorum & Arabum ductum à dextra versus sinistram sequuntur, Siani Europæorum more & latinis fere characteribus scribunt, Chinesii vero à dextra versus sinistram progrediuntur, sed ita ut lineæ subinde deprimantur atque descendant, quod mirum quidem est, cum regiones hæ vicinæ sint, & tam exiguo à se inuicem interuallo distent.

Sed & quod ad religionem attinet, ingens inter nationes hæc vicinas discrepantia reperitur. Chinesii enim & Siani omnes gentiles & Ethnici sunt, idola quidem omnes colentes, sed non eodem tamen sensu modoque: in varias enim sectas discernuntur. Tempia sua in vrbe habent multis idolis aureis conspicua, quibus honorem & sacrificia vario modo præstant. Nam & sacrificulorum ingens ipsis, maxime vero Sianis, numerus est, qui vestitu flauī coloris vtuntur. Chinesii multos præ cæteris iuuenes habent vaticinantes, idque adhibitis multis & variis cæremoniis, vbi omnes certo quodam ab idolis interuallo in terram confident, & nutus gestusque vaticinantis iuuenis obseruant, qui passis crinibus, quos scæminarum instar prolixos admodum fouent gestantque, coram idolo prostratus in terra iacet. Canunt astantes interea & variis instrumentis perstrepunt, donec erigens sese à terra iuuenis in pedes iterum confurgat. Is deinde tanquam à Dæmone obsessus, horrendo vultu hinc inde discurret, arreptoque euaginato gladio seipsum, quasi & astantes omnes interfectorus varie tumultuatur. Hoc facto prostratus in terram populus, iuuenem uti, quæ voluntas Diuorum sit, edisserat, precantur, qui tandem, ut debacchatus satis est, satisque turbatus, quasi mente captus dedit, mendacia varia astantibus obtrudit, & impertit, quæ pro diuinis oraculis ab ipsis habentur & acceptantur. Quo tempore Hollandi in hac ciuitate essent, vaticinans quidam iuuenis suos monebat, uti inde discederent, & futuro incendio sese quamprimum eriperent, qui protinus in agros sese & campos proripuerunt, licet incēdium nullum, quod lædere eos potuisset, securum sit. Equidem idololatrias istorum populorum superstitiones & vanitates enumerare prolixum nimis foret, nec tamen Hollandis etiam veram harum sectarum rationem explorare & cognoscere possibile fuit, quod peregrinarum linguarum gnari per omnia non essent. Quod autem ad Patanios ipsos attinet, hi impietatem Mahomericam sectantur, & vxores multas, quæ Mahometanorum passim consuetudo est, ducunt.

*Religionis in
Patanis dis-
crepantia &
varietas.*

Adulterium apud hosce populos capitale est, maxime vero inter Nobiles & proceres regni, & executio fit à patre eius, qui peccauit, si is adhuc in viuis sit; sin minus, coguntur illud propinquiores quique perficere.

*Adulterium
in Patanis
capitale.*

Exem-

Exemplum viderunt Hollandi in duabus primariis regni personis, quarum liberi adulterium commiserant. Nupserat mulier illa filio *Sabandri*, qui proditione vetulae alicuius, adferentis ei pateras aliquot aureas, quarum in manducando *Betele* vsus est, in criminis illius cognitionem peruenerat. Delato igitur ad parentem vxoris crimine, illa vocata, ut crimen confessa est, conuocauit eius pater cognatos omnes, & flagitium filiae eis aperuit, quibus cum valedixisset mulier, iniecto in collum eius fune, quam mortem ipsa sibi elegerat, pater eam suffocauit. In more enim habent, ut quo mortis genere affici velint, ipsi sibi eligant. Quod ad Nobilem illum attinet, qui cum praedicta muliere rem habuerat, is primo quidem se absconderat, sed protractus tamen tandem, & ad patrem suum primarium eius loci virum delatus fuit, qui pugione in pectus adacto, (quod & ipsum supplicii genus sibi elegerat, denominato loco, in quo lethale vulnus acciperet) supplicium de eo sumere coactus est.

De scortatione & lasciuia populorum in Patani.

Haec poena in adulteros constituta, licet grauis admodum sit, flagitio tamen hoc nihil in ciuitate illa frequentius est, idque propter propudiosam mulierum libidinem & lasciuiam maximam. Quod autem ad homines matrimonio solutos & liberos attinet, illi magna libertate fruuntur, nulla enim in delinquentes eos poena constituta est, quinimo si quis liber cum libera rem habeat, flagitium illud nullum putatur. Moris apud Patanios est, ut si quando peregrini aliqui commercia sua exercendi gratia adueniant, interrogentur statim nunquid non mulieris alicuius ministerio opus habeant, sed & iuuenulae mulieres puellaeque plurimae operam suam peregrinis offerunt, licetque cui libet eligere quamcunque velit, conuentione cum ea in menses singulos facta, ut quid expectandum sibi precii sit, perspectum habeant. Cum enim de precio constat, illa domum eius ingreditur, & interdum quidem ancillae, noctu vero vxoris munere fungitur. Verum enimvero qui eiusmodi sibi famulam constituit, aliarum consortio abstinere cogitur, in difficultatibus sese implicare maximis velit. Similiter vero & mulier ista aliorum vitare amicitiam & familiaritatem cogitur, ut ita coniugum instar viuant, idque quamdiu peregrinus in illis locis commoratur.

Cum autem peracta negotiatione inde iterum discedendum est, promissam mulieri mercedem soluit, & bona cum gratia eam a se dimittit, quae de alio sibi viro postmodum libere prospicere potest. Quod si quis una muliere contentus esse nolit, occasionem explendae libidinis passim inuenire potest. Nobiles enim ancillas plurimas ad hoc constitutas habent, ut lucrum aliquod inde percipiant, sed vulgaris illa scortatio ab incolis contemptui habetur & fere negligitur, cum vxores habere quocunque nutrire possunt omnibus permissum sit, atque ita explere libidinem suam domi suae satis possint.

Viri quae ratione libidini resistant.

Habitant in vrbe hac Chinesii quidam mercatores, vxores liberosque tam ibi, quam alibi habentes, ut ita quocunque tandem deueniant, domi quasi suae versari videantur. Siani similiter vxores plures habent, suntque lasciuiae libidinique supra modum dediti, gestant in virili virga duos vel tres globulos intra carnem & cutem insertos, qui ex auro vel argento constant tantae magnitudinis sunt, ut pilam saepe lusoriam minorem adaequant, quod tamen si incredibile videatur, Hollandis tamen non semel visum est. Utuntur autem illis tantum gentiles, iique tam plebei quam in dignitate aliqua constituti, ut libidini & lasciuiae suae aliquo modo resistere possint.

possint. Mahometani vero globulos illos tanquam naturæ repugnantes respuunt.

Regnum autem hoc *Patani* hodie à muliere administratur, quæ Rege *De Regina* marito suo defuncto, Regina permanfit, & iam quatuordecim vel quin- *regnum Pa-* decim annos regno huic sola præfuit, & cum Confiliariis suis, qui *Menta-* *tani hodie* *administran-* *te.* *ry* vocantur, res omnes ita administrauit, vt quod conquerantur subditi non habeant, cum præsertim quæ ad victum & sustentationem pertinent minoris in regno isto hoc quidem tempore vaneant, quam temporibus defuncti Regis factum.

Regina autem fere annorum quinquaginta putatur, & semper sese domi suæ, nempe in palatio siue gynæceo, quod frequens admodum & copiosum habet, continet. Sunt in gynæceo isto plurimæ, quibus nunquam quidem matrimonium contrahere, sed amoris tamen, quoties occasio fert, operam dare licet, quædam vero matrimonium, impetrata tamen prius à Regina venia, contrahere possunt.

Raro autem admodum Regina, nec facile, nisi oblectandi animi gratia *Regina in Pa-* expatiari constituat, conspiciendam sese subditis præbet, quod quidem *tani oblectā-* semel atque iterum dum Hollandi ibi morarentur, factum est. Inuitaban- *di animi gra-* tur autem & ipsi, vt eam comitarentur, quæ cum ingenti procerum No- *tia expatia-* biliumque ferme quatuor millium comitatu aula sua egressa est, ducens *tur.* secum Elephantos centum & quinquaginta, partim ad bellum armatos, partim arma defuncti Regis mariti sui, & maximam gynæcei Regii partem gestantes. Ipsa quidem Regina Elephanto pulcherrime ornata insidebat, cumque ad destinatum oblectationis locum venisset, vocatos ad se Hollandos, loco paululum à se remoto, confidere & opposito cibo potuque se recreare iussit. Qui paulo post cum voluntati Reginæ satisfecissent, ea salutata ad diuersorium suum reuersi sunt. Accidit item vt aduerso flumine, cum multis nauigiis, ad locum quendam profectura Hollandos itidem inuitaret rogaretque, vt honoris ergo cum scaphis suis sibi adesse vellent.

Cumque ad locum, vbi pernoctare decreuerat, peruenissent, ea cum triremi sua pulcherrime extructa ad Hollandos conuersa, Generalem quando inde soluere iterum decreuisset, rogauit, addita admonitione, vt si quando iterum in Indiam velificationem facturi essent, ad *Pataniem* applicare nunquam intermitterent, certi omnino, omnem ibi beneuolentiam sibi declaratum iri. Excusabat præterea se, quod non singulis diebus Hollandos conuiuio excepisset, dicens id suam personam, tanquam mulierem, non decuisse.

Cum igitur Hollandi gratias Reginæ pro singulari hoc erga se affectu & beneuolentia egissent, & vt sibi ad urbem redire liceret eam rogassent, Regina facerent quod vellent, respondit, oblatoque ipsis cibo & potu eos à se honorifice dimisit. Sequenti autem die Regina continuato itinere ulterius progressa est, & dies viginti antequam reuerteretur, traduxit.

Sed hæc hætenus de moribus effœminatæ huius gentis, vt & de Regi- *De fertilita-* *te terra in* *Patani.* *na* horum populorum *Pratia* dicta sufficiant. Quod vero ad fertilitatem Regionis attinet, illa quidem omnibus, quæ ad victum pertinent, abundat. Aerem commodum & salutarem habet, tametsi ad Æquinoctialem lineam accedat propius, & inde feruori Solis nimio subiecta sit. Notandum autem est, octo fere continuis mensibus, à Februario nempe ad fi-

nem Octobris vsque certam ibi ventorum rationem haberi, ita vt sub meridiem ex mari, sub noctem vero ex continente progrediantur. Reliquis mensibus, Nouembri nempe, Decembri & Ianuario hyemem habent, pluuias absque vlla intermissione cum boreali vento experientes, ita vt nemo in mari eo tempore versari possit, vsque ad Februarium, quo tempore venti iterum in ortum recurrentes pluuias cohibent, & æstatem maturandis fructibus conuenientem, reducunt. Terram bubalorum & bouum opera aratam Oryza conferunt, quæ siliginis & tritici nostratis instar copiose admodum illis in locis prouenit. Singulis autem per annum mensibus fructus recentes alios quidem aliis meliores & iucundiores habent.

De animalibus
omnis generis in
Patani.

Quod vero cibos quotidianos, vtpote carnes, pisces & alios attinet, eorum defectus ibi nullus est. Boues enim & tauri bubalique & capri magna copia reperiuntur. Gallinis adeo abundant, vt licet multa millia alio transferantur, diminutio tamen earum nulla appareat. Anseres & anates tam fecundæ sunt, vt bis in die oua pariant. Feris animalibus syluæ passim omnes repletæ sunt, nec defunt ibi volucres, inter quas turtures quidem pennis sunt tam pulchris, vt vel psittacos nonnullos superent. Causa autem abundantiae ferarum & volucrum incolarum in capiendis illis negligentia est, perniciosissimæ ferarum omnium tigres sunt, itemque simiæ & cercopitheci, quorum illi pecoribus, hi vero frugibus insidiantur.

Elephantos
capiendi ratio
noua in
Patani.

Elephanti syluestres sequenti ratione capiuntur. Elephanto insidentes aliqui in syluam feruntur, vbi cum aliquem animaduertunt, in certamen eum prouocant.

Congressi igitur Elephanti, dentibus se inuicem apprehendunt, & in terram prosternere conantur. Dum vero ita exacerbati sibi inuicem resistunt, ad sunt à tergo aliqui posteriores eius pedes fune constringentes, quod quidem non vsque adeo difficile est, Elephanto eum dentibus ita continente, vt pedes mouere non possit. Hoc igitur modo ligatum fame domare solent, si viuum eum ex sylua producere expetant. Quod si eum interficere est animus, facili id negotio in actum producere possunt, quod quidem sæpe etiam fieri solet, propter dentes tantum, qui hoc loco in magno precio existunt, & à Chinesibus magno numero coempti auehantur.

Pisces in
Patani.

Quod ad pisces attinet, copiosi ibi & varii sunt, sed à nostris tam forma & colore, quam sapore discrepantes. Cancræ, testudines & ostreae varii generis, tanta sese copia offerunt, vt quotidianus fere vulgo cibus existant. Vt autem vno verbo dicam, nihil ibi, quod ad vitæ sustentationem pertinet, desideratur. Sed & commercia in ciuitate ista varia exercentur.

Negotiationes
& commoditates
varie.

Ex Malaca enim & Bengala afferuntur vestimenta & linteamina varia. Iauani lignum Santali afferunt, ex Borneo afferuntur camphora, mancipia, cera & lapis Bezoar. Ex Sian acquirunt aurum, oryzam, sal & plumbum. Ex Champa siue Camboia adducuntur mancipia, Gossypium, & preciosum lignum Calambes siue Aloes, quo melius quidem nullibi reperitur. Chineses quotannis cum variis eo proficiscuntur mercibus, afferunt enim sericum album & flauum, itemque holosericum villosum, Damascenum, &c. itemque vasa Porcellina, ferrum, cuprum, & id genus alia. Ex Iappania quoque quotannis aduenientes, gladios Iapponicos, cuprum & alia afferunt. Sed & Patani ipsimet ad loca varia profecti, varias merces hinc inde coemptas

coemptas adducunt, utpote ex *Banda & Amboyna*, nuces myristicas, maces, caryophylla, &c. & *Timor* lignum Santali, ex *Tamby & Andragi* piper, quod etiam ex *Champor, Ihor, Phaen, Mordyllion & Ligor*, quæ loca fere intra 130. miliaria tractus istius sita sunt, afferre haud raro cernuntur. Ad omnia enim loca vicina excurrunt *Patanij*, excepta solum *China*, quo peregrinis quidem commere non licet.

Cæterum cum quales merces, & à quibus *Patanem* transferantur, dictum sit, necesse est, ut à quibus singulæ inde iterum auferantur, paucis etiam exponamus. Incolæ igitur in *Ihor, & Phaen*, oryzam inde & sal, boues item & gallinas & cibos alios: Malacenses lapidem Bezoar: Incolæ in *Borneo*, ferrum, chalybem & cuprum; Siani omnis generis vestes & medio cre piper: Chinesii piper optimum, camphoram, flauum & album Santalum, coria, dentes Elephantinos, cornua bubala, & id genus alia: Iapanii vero pelles ceruinæ, plumbum & fericum inde allatum, ciuitatem hanc frequentant.

Iam quod quæritur, an locus hic Hollandis etiam conueniat? Scien- dum est commodiorem negotiationibus illorum locum nullum vel toto Oriente reperiri, dummodo merces Hollandicæ ibi acceptæ essent, sed illæ à nemine, præterquam à Sianis expetuntur, qui eas exigua quantitate redimunt, unde futurum est, ut commercia, vilescendo vndique magis magisque argento, paulatim intereant & extinguantur, quæ dummodo argentum plus expeteretur, magis magisque crescere hoc loco, & cum Chinesibus exerceri commodius, quam in ipsa China possent. Nam licet Hollandis permitteretur tandem Chinam cum mercibus suis excurrere; Portorium tamen & vectigal ipsis tantum soluendum ibi erit, ut longe commodius negotiationem hoc in loco, ubi ab oneribus istis liberi incolæ sunt, fieri posse ipsa deprehensuri sint. Præterea alii etiâ hac occasione adducerentur, ut plures ad hunc locum merces comportarent; nam in *Sian* crescit *Indigo* tanta copia, ut naues integras eo onerare possis, estq; in exiguo precio, quamuis illud præparare nondum cognitum omnino & perspectum habeant. Præterea ex *Borneo & Pegu* plures gemmæ ad ciuitatem hanc afferrentur, & futurum esset, ut plusquam octingenta piperis onera quotannis ibi expenderentur, non quod tanta copia ibi crescat, sed quod futurum sit, ut ex aliis locis eo transferatur copiosius, & incolæ etiam ad culturam eius maiorem facile animum adiiciant.

Sed hæc hætenus de ciuitate & regno *Patani*. Postquam autem inde Hollandi iterum soluissent, longa admodum & tædiosa sese ipsis nauigatio aperuit. Cum enim & venti & fluctus maris ipsis omnes contrarii essent, octo fere septimanas confecerunt antequam *Bantamum* assequi possent, quo tempore sola *Oryza* contenti esse cogebantur, ut paululum panis, quod adhuc in nauibus supererat, conseruarent, donec ex *Bantamo* digrederentur. Ad *Bantamum* autem 20. dies conquirendis cibariis quibusdam traduxerunt, quamuis præter induratos pisces parum inuenirent. Tandem igitur, licet cibariis parum haberet, inde soluere coacti sunt. Cum autem duos fere menses in mari fuissent, mirabilis eos & periculosus admodum morbus inuasit, unde ingentem dolorem perpeffi tandem non pauci interierunt. Originem hic morbus sumpsisse putabatur ex diuturno *Oryzæ* usu, siquidem ob defectum panis iam per sedecim menses nihil fere aliud comederant, qui cibis tamen naturæ eorum minime conueniens erat, quamuis perpetua illa aeris in diuersis climatibus mutatio & diuturna in

Quales merces à qualib. populis ex Patani auferantur.

Patane an pro Hollandis conueniens statio sit.

Hollandi à Patani soluentes multis cum difficultatibus luctantur.

*Asequuntur
Insulam S.
Helena.*

na in mari oberratio, morbum procreare necessario soleant. Cum igitur tres vel quatuor menses nauigando traduxissent, & inter tempestates varias tandem promontorium bonae spei praeuerti essent, ad Sanctae Helenae Insulam applicarunt. Vbi licet aegrotos suos in terram statim exponerent; parum tamen remedii pro recuperanda valetudine inueniunt. Fructus enim, quos Insula illa suppeditare alias solet, maturitatem nondum assecuti fuerant, & necesse erat ignotas aliquot herbas in medicinam adhibere, quas ignorabant, satisne salutares essent. Et sane herbis illis Deus eam efficaciam largiebatur, ut illarum usu morbus continuo dispelleretur. Capras aprosque inuenire non poterant, quamuis Generalis ipsemet cum sociis aliquot illis die nocteque diligentissime insidiarentur. Subsistebant autem ibi dies 21. donec valetudinem suam aliquo modo recuperarent. Postquam autem iter iterum ingressi essent, plus superesse de morbo pristino, quam putauerant, depræhenderunt, qui inualescens indies magis magisque, præstantissimos quosque extinxit, fecitque, ut vix dies præteriret, quo non vnum atque alterum Storeis inuolutum escam obicere piscibus necesse haberent. Accedebat vero & hoc incommodi, quod *Azores* Insulas præuerti ob ventorum Septentrionalium iniuriam litus Hispanicum assequi non possent.

*Quando do-
mum reuersi
sunt.*

Cum igitur per dies aliquot non sine multis difficultatibus Orientem versus contendissent, incipiebant tandem venti in occasum sese conuertere, quorum beneficio Angliam tandem magno suo commodo assecuti sunt; si enim quatuordecim adhuc dies tempestas illa durasset, pereundum proculdubio omnibus fuisset. Postquam igitur *Portelandia* dies aliquot hærentes reparandis viribus operam dedissent, tandem

15. Iulii die, Anni 1604. ad Rammekam Selandiae castellum appulerunt.

FINIS HUIUS NAVIGATIONIS.

HISTO-

HISTORIÆ, A QVODAM
HERMANNO DE BREE, NA-
VIS CVIVSDAM, QVAM SEPEM HOLLAN-
DICAM VOCANT, MERCATORE, IN NAVIGATIONE
versus Orientalem Indiam ab Anno 1602. vsque ad Annum
1604. quo vitam suam finiuit, suscepta, con-
signata, descriptio.

POST QVAM per diuinam gratiam, mediantibus prouincia-
rum vnitarum ordinibus, quorum eo directa semper consilia
sunt, vt subditos habeant quam felicissimos, & nullarum re-
rum inopia pressos, factū est, vt consensus & confœderatio in-
ter mercatores & patronos veteris nouæque societatis, in nauigationibus
versus Indiam Orientalem suscipiendis, constitueretur, ne discordia & o-
mnium malorum radice inuidia laborantibus erga se inuicem mercatori-
bus, nauigationes illæ paulatim, magna cum Hispanorum exultatione, &
Hollandorum dedecore damnoque minuerentur, & vel prorsus tandem
cessarent, eodem statim anno, qui fuit annus Christi 1602. coniuncta pa-
tronorum omnium, eorum nempe qui *Amstelrodami, Delftæ, Selandia, En-
chusii & Roterodami* habitant, opera, naues pro prima nauigatione qua-
tuordecim cum vna celoce præparatæ & rebus necessariis omnibus instru-
tæ sunt, vt suscepta in Orientalem Indiam nauigatione, Insulas *Molucas,
Chinam* & loca alia peterent, dato eis omnibus Præfecto generali *VVibrando
VVarvuccio, & Sebaldo de VVeert* Subpræfecto. Ex his quatuordecim na-
uibus, Amstelrodami quidem tanquam primarii huius nauigationis au-
tores & promotores, naues quidem sex instruxerunt atque adornarunt,
quarum hæc erant nomina. Prima *Mauritius* Prætoria nomen à Principe
Mauritio habens, onerum erat 400. & hac quidem prædictus *VVigebbrandus
VVarvuccius* generalis nauium omnium Præfectus vehebatur. Naui
altera *Hollandia* dicta onerum erat 350. Tertia *Nassouia* onerum erat 340.
Quarta *Sol*, erat onerum 280. Quinta *Luna*, onerum erat 250. Sexta, *Stel-
la*, onerum 180. His celocem addiderunt nomine *Psittacum*, onera 25. ca-
pientem. Socii Delftenses nauem vnicam nomine *Concordiam*, onerum
120. instruxerunt. Selandii naues tres, vnā nempe 400. onerum, alte-
ram vero nomine *Vlissingam*, onerum 250. & tertiam *Anserem* nomine, o-
nera 140. capientem instruxerunt. Enchusii duas, nempe *Sepem Hollandi-
cam* 220. onerum, & *Virginem Enchusiam*, 175. onerum præpararunt. Rote-
rodami vero itidem duas, *Erasmum* vnā, ab Erasmo doctissimo illo viro
cognominatam, onerum 250. & *Roterodamum* alteram, ciuitatis nomine
appellatam, onera 80. capientem instruxerunt.

Consensus
Hollandorū
in nauigatio-
nibus Indicus
factus.

Præfecti Ge-
neralis &
Subpræfecti
itemque na-
uium nomi-
na.

Neuiū Hol-
landicarum
instructio.

Quod ad instructionem classis huius attinet, tres quidem Selandicæ naues ad Insulam *Zeilon & Acinum* in *Sumatra* sitam ciuitatem; naues duæ *Mauritius & Luna* ad *Molucas* Insulas; *Nassouia & Erasmus* ad *China* regnum; tres naues, nempe *Hollandia*, *Sepes Hollandica* & *Stella* ad *Achin*: Sol vero, *Virgo Enchusia*, *Concordia* & *Roterodamus* ad *Bantamum* in *Iaua* maiore sitam ciuitatem, destinatæ sunt. Cæterum in naui illa, quam *Sepem Hollandicam* vocatam diximus, constitutus erat mercator supremus *Hermannus de Bree*, vir iuuenis, pius & honestus, qui per vniuersam vitam suam, quam in hac quidem nauigatione finiuit, omnibus humanū, benignum & affabilem præbuit, & præsentem hanc historiam consignauit, quam mihi à patronis & Procuratoribus nauigationis huius transmissam superiori nauigationi, tanquam eius quasi continuationem aliquam, subiicere & lectori communicare volui, descriptione ventorum & aliis ad historiam proprie non pertinentibus omnibus præcis & omis.

Omnes autem naues, exceptis tribus Selandicis, quæ tribus reliquas mensibus præuerterant, ex portu *Texelio* soluerunt 17. Iunii Anno 1602. quæ dies quidem Lunæ fuit, veneruntque 19. eiusdem mensis ad arenarios inter *Angliam & Galliam* tumulos, vbi subsistentes altera alteram expectarunt, donec yndecim naues coniunctæ *Celocem* etiam secum haberēt, in quibus quidem mille plus minus viri numerabantur. Facto igitur nauigationis initio 21. Iunii omnes simul sublati anchoris abierunt, 24. *Pleimonthum* assequentes. Dum autem ibi ab anchoris hærent, venerunt ad eos naues quædam ex classe *Reginæ Anglicæ* ducentes secū nauem quandam *Lusitanicam* tantæ capacitatis, vt onerum 600. putaretur. Hanc ex *Goa* cum multis aromatibus oneratam infra *Zisembre* *Portugalliæ* oppidū comprehenderant, & secum in patriam perducturi erant.

Perueniunt
ad Insulam
Ferro.

Ex *Pleimontho* deinde 10. Iulii iterum soluentes *Hollandi*, 17. die promontorium aliquod vulgo *Cabo Finis terra* dictum præteruecti, 24. deinde sub exortum Solis, Insulam *Madera* conspexerunt. Circa meridiem habebant eleuationem 32. graduum, progressique occasum versus 26. ad *Pal-*

Arbor in Fer-
ro insula mi-
rabilis.

mam, & sequenti die ad *Ferro* Insulas perueniunt. Reperitur in hac Insula peculiare aliquid, estq; arbor *Hispanis Sancta*, incolis *Garoe*, veteribus vero *Historicis Til* vocata. Hæc aliquot iā secula ibi existēs viridis semper conseruata est, tantū ex foliis aquæ stillans & suppeditans, vt omnibus & incolis & animalibus per totam Insulam habitantibus sufficiens esse possit, quo ipso natura siccitati huius Insulæ nimix consulere & subuenire voluit, cum aquam ea aliam nullam habeat. Quamuis autem de hac arbore multa hinc inde annotata leguntur, non possum tamen, quin paucula hic addam ex relatione *Ferdinandi Suares de Figueroa*, qui *Episcopus* harum Insularū fuit, & oculis suis se arborem hanc aliquoties vidisse testatur. Reperitur arbor illa in plaga *Septentrionali* in vertice altissimi montis, & leucas duas fere à littore maris distat. Nulla autem ei similis alia ibi reperitur, tametsi frutetis locus ille passim abundet. Circumferentia eius spithamarum duodecim est, habetq; in diametro quatuor, & in longitudine à terra nimirum ad verticem vsque 40. spithamas. In corona vel circuitu ramorum & foliorum simul centum & viginti pedes complectitur, ramos habens longe lateque dispersos & foliis admodum repletos, qui in terram fere propendent.

Vergunt autem maxima parte in *Septentrionem* & instar lauri semper virescunt. Fructum habet in cortice glandis instar pendentem cum nucleo

cleo suauissimi & valde aromatici gustus. Accerscit autem ei frutex quidam alius in stipite ascendens, & maximam frondium partem comprehendens. Terra iuxta arborem humida semper & paludosa est, vt prominentes semper radices cernere possis. Posita sunt autem sub arbore ad partem Septentrionalem vasa duo quadratæ formæ lapidea, viginti pedes longa lataque, & 16. palmos profunda, quibus aqua ad quotidianum vsum excipitur & asseruatur.

Distincta autem sunt ab inuicem ponte lapideo, eo fine ibi excitato, ne quando vas alterum purgatur, aqua in vase altero turbetur & coinquinetur. Supra arborem hanc nebula semper instar fumi alicuius densissima apparet, ex cuius in folia sese submittentis resolutione tantum aquæ in vasa illa destillat, vt vel viginti dolia vno die inde compleri & alio transferri possint. Quod si aliquando in Augusto potissimum accidat, vt nubes illa cesset, ne defectum aquæ homines sentiant, mirabiliter Deus halitum & vaporem ex mari aliquem excitare & producere solet, qui supra arborem istam conglomeratus resoluitur, & aquam recentem suppeditat, qua homines pecudesque reficiantur & conseruentur.

Sed hæc hætenus de Insula Ferro & arbore in ea aquam mirabiliter hominibus suppeditante. *Continuatio itineris Hollandorum.* Hollandi autem 29. Iulii Tropicum Cancræ præteruecti, Solem primo Augusti die, verticalem siue in puncto Zenith, rectâ supra caput suum constitutum habebant. 3. Augusti videbant Insulam *Bona vita* dictam, 23. ad terram capitis de palma appropinquauerant. Deprehendebant autem 5. Septembr. die ex altitudine Solis, se quatuor non amplius leucas ab Æquinoctiali abesse, itaque statim post meridiem Sancti Thomæ Insulam versus austrum cōspiciebant, quæ quidem sub Æquinoctiali sita est. Sequenti die cum Insulam illam superare non possent, cursum suum versus Septentrionem direxerunt, portu & castello Lusitanorum, versus occasum constitutis. Conuocatis autem ad nauem Prætoriam nautis omnibus decretum est, vt si portum assequi possibile videretur, cursum suum audacter eo dirigerent, visum an cibariorum aliquid ibi accipere possent. Verum cum Lusitani tormentorum aliquot displosionem statim facerent, & ventus ipsis fauere videretur, cursum suum versus continentem Africæ direxerunt, confidentes 9. Septembris die ad profunditatem decem Orgyarum, paulo supra Insulam *Corisco*, quæ non procul à continente Africæ sita vix dimidio gradu à linea Æquinoctiali abest, tota vero desolata est, & præter recentem aquam nihil suppeditat. Progressi inde 13. ad fauces *Rio de Gabon*, locum nempe tribus paulo amplius gradibus ab Æquinoctiali distantem, applicarunt. Cum autem venti in hoc littore per totum annum australes sint, singulari ibi prudentia & dexteritate opus est, vt in mari cursus contineatur.

Lineam Æquinoctialem 16. Septemb. præteruecti ad *Capo lopo Gonsalues* non procul à terra in profunditate 16. Orgyarum confederunt. *Perueniunt ad Capo Lopo Gonsalues* Naui autem *Luna*, cum tardius aliquanto progredere, 24. demum Septembris naues reliquas affecuta est. Promontorium hoc seu *Capo Lopo Gonsalues*, 40. tantum scrupulis ab Æquinoctiali austrum versus abest. Sepultus est autem ibi nauarchus naui illius, cui *Erasmo* nomen est, qui quidem primus in hoc itinere præcedenti nocte diem suum obierat. Sed ex Prætoria naui 20. plus minus ægroti in terram traducti sunt, vt amissas vires iterum recuperarent. Interea nauibus purgandis, & recenti aquæ ad eas conuehendis operam dederunt, cum fontem aliquem non procul à loco isto distantem

tem inuenerant. Sed & scapham suam maiorem Classiariis aliquot armatam & oppidum seu vicum quendam, cui *Montongo* nomen erat, ablegarunt, sperantes se cibariorum & fructuum aliquid ibi accepturos, quo sine ferramenta quædam permutanda secum acceperant. Verum cum venissent eo, Æthiopes quidem ferrum illud nihili faciebant, quod ante hæc tempora in tanto apud illos precio fuerat, ut dentes Elephantinos libentissime cum eo permutarint.

Æthiops linguam Gallicam loquens

Reuersi igitur Hollandi præter *Bonanes* pauculos nihil attulerunt. Inciderant ibi in puerum aliquem, qui Regis sese filium esse dicebat. Loquebatur autem linguam Gallicam, & significabat Hollandis inimicitiam sibi cum populis in *Rio de Gabon* intercedere, quorum non paucos nuper in prælio superatos trucidassent, veluti adhuc capita eorum monstrare poterat, iuxta Regis sui palatium & alibi passim per ciuitatem suspensa.

Cæterum iuxta *Capo* illud insignis est capiendorum piscium oportunitas. Itaque Hollandi ea videntes tantum quotidie ceperunt piscium, quantum saturandis omnibus satis erat, sed & auium capiendorum non deerat ipsis occasio. Sublatis autem anchoris 28. Septembris die omnes à *Capo Lopo Gonsalues* iterum soluerunt, eo fine, ut *Annabonam* Insulam assequerentur, quæ duos plus minus gradus ab Æquinoctiali linea, à continente vero 60. vel circiter leucas abest. Sperabant enim malorum aureorum ibi copiam aliquam colligere, quæ magna ibi copia proueniunt, & contra scorbutum medicina præsentissima sunt.

Hollandi Annabonam insulam perierunt.

Prædictam modo Insulam *Annabonam* 10. Octob. die in conspectum accipientes, cum vix septem leucas ab ea abesse se putarent, nitebantur sedulo uti eodem adhuc die eam assequerentur, sed non poterant portum eius in parte Septentrionali situm contingere. Circa vesperam autem nauta quidam armata scapha ad *Sepem Hollandicam* pertinente littus versus progressus est, cumque antequam illud contingeret nox facta esset, proiecta anchora diem expectandum putauit, quæ ut illuxit iterum, progressi aliquandiu, ad vicum quendam aliquot ædificiorum, ubi Gubernator quidam natione Lusitanus habitabat, peruenerunt. Hollandi visis tuguriis illis, vexillum album naui culæ affixerunt, ut indicarent, venisse se ut amice cum hominibus illis loquerentur & commercia sua exercerent. Cæterum cum à littore non abessent iam longius, incolæ obiecto raptim munimento sclopetis eos petere incipiebant.

Hollandi igitur cum iam vnum atque alterum ex suis vulneratis viderent, conuersis statim velis ad naues reuersi sunt, quæ simul omnes circa vesperam eius diei portum Insulæ ingressæ sunt. Sequenti statim die, qui 12. Octobris erat, viginti simul scaphas, in quibus quadringenti plus minus armati erant, ab occasu partim, partim ab ortu pagum illum petikum ablegarunt. Incolæ visis scaphis illis, vexillum statim Burgundicum explicarunt, & sclopetis suis semel atque iterum in Hollandos detonarunt. Verum cum nihil proficerent, eosque interea littus fere affecutos viderent, arrepta statim fuga ad montana sese contulerunt. Hollandi igitur nemine prohibente, pagum cum munimento occuparunt, cumque nihil omnino in tuguriis illis inuenirent, quod vniuersam suam substantiam ad montana secum incolæ abduxerant, nullo ordine hinc inde discurrentes, mala aurea & fructus alios inquisiuerunt. Quibus superuenientes Æthiopes, aliquos trucidarunt, aliquos lethaliter vulnerarunt. Vespera autem facta, ignem Hollandi tuguriis iniecerunt, centum & viginti viris, qui excubias

cubias ibi agerent in terra relictis, Cæterum Scapham etiam aliquam eodem die ad vallem quandam versus ortum mala quædam aurea, quorum ingens ibi prouentus erat, allatum, ablegarunt. Cumque vesperi reuerterentur, mala aurea, *Bonanas* & fructus alios attulerunt.

Sequenti die cum Scaphis pluribus ad vallem illam progressi sunt, cumq; ibi tuguria quædam viderent, illis igne accensis, cum Scaphas suas multis malis aureis onerassent, ad naues reuersi sunt. In reditu autem ab Æthiopibus obruti sunt, qui mercatorem præcipue aliquem multis vulneribus affecerunt. Sed & 14. Octobris die cum Scaphis suis aquam allatum profecti sunt, interea autem qui in terra relictæ fuerant, sermonem cum Æthiopibus habuerant, qui eminus constituti pacem Hollandis offerentes, ut à terra discederent, & in nauibus sese continerent, rogarunt, promittentes simul se sues, gallinas & cibaria alia abunde ipsis suppedituros, si depositis armis cum Scaphis aliquot ad littus appellerent. Hollandi si fides dictis adhibenda esset, obliques sibi dari petierunt, at illi, nihil se in mandatis hac de re habere responderunt, sequenti die responsum melius sese à Governatore allaturos promittentes.

Sequenti die cum Æthiopes rursus aliquos de montibus cum vexillo pacem significante descendentes viderent, Hollandi etiam ipsi cum eiusmodi vexillo in occursum eis profecti sunt. Miserant autem ante se virum aliquem, qui omnium nomine cū Hollandis loqueretur. Querebatur ergo Hollandi, quod cum non ut hostes, sed ut amici venissent, ut commercia sua cum eis exercerent, ipsi hostes sese declarassent, & in fugam tandem sese coniecissent. Ille vero respondebat, dolere Æthiopes hoc factum esse, verum cum Governatori subiecti essent, aliter sese facere non potuisse, siquidem Domino suo mos omnino gerendus fuerit. Promittebat porro siquidem discessuri à terra essent, daturum sese operam; ut rerum omnium pro voto participes fierent. Porro 16. Octobr. reuersi iterum de montibus cum vexillo pacis Æthiopes 19. Hollandos sibi obuiam euntes habuerunt. Accidit autem ut dum inuicem loquerentur, alii viginti sese illis coniungerent. Videntes igitur illos priores illi, deposito statim vexillo, ad arma conclamarunt, & coniectis in Hollandos missilibus tres eorum vulnerarunt. Hollandi igitur hoc videntes, sclopis eos aggressi in fugam facile conuerterunt, qui fugientes percussos secum abstulerunt, nec vnquam iterum conspiciendos sese præbuerunt. Cæterum Hollandi relictis in pago, qui excubias agerent, aquis malisq; aureis & fructibus aliis conuehendis operam dederunt. Cumq; Æthiopes amplius non redirent, sed interdum per insidias aliquos colligendis fructibus intentos opprimerent, decretum est, ut quinquaginta plus minus viri armis probe instructi, in montibus illos inquirerent. 18. igitur Octobr. quidam ex pago illo Ortum versus per montes excurrentes nihil præter tabernam quandam gossypio rudi, quale ab arboribus primum colligitur, repletam inuenerunt. Coniecto igitur in eam igne, gossypium omne deformarunt. Postero die cum aquam & poma aurea allatum ad vallem iterum profecti fuissent, reuersi circa vesperam, anum quandam Æthiopicam secum ad naues adduxerunt. Ex ea Generalis statum & conditionem Insulæ libenter didicisset, sed illa verbum facere nullum, siue studio, siue quod sermonis Lusitanici perita non esset, voluit. Illud tamen certis quibusdam indiciis cognoscere poterant, eam natione quidem ex *Angola* oriundam, conditione vero Lusitani cuiusdam mancipium siue seruam esse,

Hollandi ab Æthiopibus in Annabona oppressi.

Hollandi ab Insula Annabona iterum discunt.

itaq; sequenti statim die in terram iterū deposita & dimissa est. 20. Octob. 100. adhuc viri in terrā profecti, & in duo agmina diuisi eam perlustrarunt, quo quidē in itinere Dux alterius agminis ex mōtib. iaculo percussus diem suum obiit. Cū igitur p̄ficere amplius nihil possent, coniecto in tuguria reliqua igne, terrā deseruerunt. Congregabantur a. circa Meridiem ad naues omnes, iter suū die postero continuaturi. Erant quidam, qui deponendos esse in terram 300. vel 400. viros censebant, qui in sex vel plura diuisi agmina, Lusitanos & barbaros tota Insula perquirerent. Verū cū Insula illa altissimis montib. syluisq; densissimis formidabilis esset, vnde multū incōmodi Hollandis inferri posset, omisso consilio isto sese ad abitum composuerunt, cū præsertim 9. iam viros in Insula ista amisissent, & vero nauibus

*Arrabona In
sula descri-
ptio.*

omnib. de aqua & fructib. recentib. satis prospectum esset. Insula hæc vno gradu & 50. scrupulis versus austrum ab Æquinoctiali sita est 50. fere leucas à continente Africæ distans, vltra duo miliaria non patet, montes v. habet multos tam p̄ceros vt nubes in illis requiescere videantur, vnde dies sine pluuia vix vllus ibi censetur. Valles a. elegantes admodū habet, vbi *Bonanes, Patates, Annanes*, mala aurea, Tamarindi, nuces Indicæ, gossypium & alia crescunt. Non desunt incolis carnes, adsunt & aquæ recentes, sed tempore noui & pleniluniorū propter æstū maris eas haurire difficile admodū & periculosum est. Gubernatōrē habet Lusitanū quendam, qui cum trib.

*Morbis in
nauibus pe-
riculosus.*

Romanam, ad quā Lusitanorū opera conuersi sunt, profitentes. Cæterū cum 21. Octob. die inde soluissent, copiosos breui tempore ægrotos in nauib. suis acceperunt, idq; propter abundantia fructuum, quib. in Insula illa vsi fuerant. Cum a. venti paulatim crescerent, deprehenderunt 9. Nou. die ex Solis altitudine, se ad $1\frac{3}{4}$. gradus, Austrū versus ab Æquinoctiali digressos esse, viderunt, cūq; venti paulatim maiores fierent, factū est, vt 13. Nou. die in ipso *Zeneth* versarentur, nempe in 18. Æquinoctialis gradu, fere 370. leucas supra scopulos, qui à littore Brasílico longe lateq; in mare excurrūt, & Lusitanis Indiam Orientalem petentib. non parum negotii faceessere solent, ita vt cursum reflectere sæpe & in Portugalliam redire cogantur. Opera igitur danda est, ne vbi à Siclis Insulis discessum est, nimis ad Brasilicum litus appropinquantes in breuia & scopulos illos feramur, sed & vbi nimis multum te littori isti subtraxeris, fieri facile potest, vt in sinum *Guineæ* coniciaris, vt ita nauigatio studium & attentionem hoc in loco maxime requirat. Mortui erāt hoc tēpore in nauib. 30. iam viri, quorū 9. in Insula

*Mortuorum
in nauibus
numerus.*

Arrabona sauciati occubuerāt, 20. morbis variis correpti diē suum obierāt. Vnus v. ex nauī, cui Roterodamo nomē, in mare, plapsus perierat. 17. Nou. superato Capricorni tropico, ventū habebant inconstante admodū & variū vsq; ad 1. Dec. diem, quo eleuationē 33. cum dimidio graduū affecuti erant, q̄ quidem eleuatio est *Capo de bona Esperansa*, q̄ Orientem versus 200. leucarum itinere à se distare censebant. Itaq; Euro austrū versus vsq; ad 18. Dec. progrediebantur, quo maxime eleuatā terram quandā viderunt, quā *Capo Falco* esse cognouerūt, q̄ sex tantūmodo leucas Orientē versus à *Capo de bona Esperansa* abest. Mirabātur igitur valde, se tam prope ad promontoriū illud iam accessisse, à quo vel 80. leucas etnum abesse putabant. Abstinebant a. magno studio à terra, & Austrū versus ad noctē vsq; p̄gressi, cū ventus in Austrum recurreret, cursum in Orientem reflexerunt. Videbant autem magnam auium in aere, & piscium in mari ludentium multitudinem. Progressi igitur sequentibus diebus variis tempestatibus vsque ad 20. & 21. Ianuarii diem Anni 1603, vsi sunt: tunc enim tropicū Capricorni ite-

*Caput Bone
Spei.*

rum

rum affecti, vario interdum, interdum & nullo vento ad 3. vsq; Martii vsi sunt, vbi circa Meridiem eleuationem 4: cum duab. tertiis graduum depræhenderunt. Circa vesp̄eram Zephyrum naçti in Eurum contendebant, eleuatam *Somatra* terram post mediam noctem conspicientes. Reieçti aut̄ ad vallum cogeantur velificationem iuxta littus tenere. Quarto Martii die in extrema sese terra Insulę *Somatra* versari depræhenderunt. Cumque alueus ibi magna vi in Septentrionem tendat, velificatio eorum, licet tranquillitas ingens esset, non parum inde promota est, ita vt 10. tandem Martii in portum ad *Achin* Ciuitatem deuenierint.

Naues duę *Hollandia* nempe & *Stella* iam biduo ante sepem *Hollandicam* eo appulerant. Inueniebant a. ibi tres societatis naues, quę trib. fere mensib. ante harum discessum in *Hollandia* soluerant. Sed & duę naues ad societatem *Moucheron* pertinentes ibi hærebant, quę sub moderatione Georg. Spilbergii iam 22. Menses *Hollandia* abfuerant. Præterea 3. etiam vel 4. Turcica ibi reperiebant nauigia, quę à littore *Negapatan* soluerant, & nauigium adhuc vnum Lusitanicum ad fauces fluuii cuiusdam subsistens. Tres illę naues Selandicę cibaria in sinu *Antongil* acceperant, & inde ad Ciuitatem *Matecalo* in Insula *Zeilon* sita contenderant. Cum intellexissent, duas illas naues ex societate de *Moucheron* ibi et fuisse Subpræfectus *Seb. de VVeert* sex Elephantorū ministerio vsq; itinere aliquot dierum, per 40. leucas ad Ciuitatem *Candy* profectus fuerat, Regē illū salutaturus, cui pleriq; Insulę huius Regis alii subiecti sunt. A Rege hoc honorifice admodū exceptus fuerat, propterea q̄ cognouerat ille, *Hollandos* quoq; Lusitanorum hostes ipse, idq; ex prædicti Spilbergii relatione, qui similiter apud Regem illum fuerat, & effigie *Mauritii* Principis eum donauerat, relictis simul etiam ibi sociis aliquot, qui in lingua *Hollandica* Regem erudirent, & linguā simul Regis ipsimet addiscerent. Cæterū iter hoc prædicti *Seb. de Weert*, alio tempore forsitan prolixius describetur. Fuit. n. vt breuiter illud percurramus, ita cōparatum. Anno 1603. die 28. Nou. cum ad Insulam *Zeilon* appulisset, vna cum 15. sociis in terram descendit, vbi honorifice exceptus, & 6. Elephantor. ministerio ad *Matecalo* Ciuitatē deductus fuit. Hinc cum sociis 6. continuato itinere leucas 40. in terram illam p̄gressus fuit, nempe ad Ciuitatē *Candy*, quę potentissimi totius Insulę Regis sedes habetur. In itinere 15. dies propter pluuias & tempestates continuas cōmoratus beneuolum vbiq; populum inuenit, qui multum ei sociisq; eius fauoris & beneuolentię passim exhibuerunt, ita vt nullos omnino sumptus facere necesse fuerit. Cū in medio itinere esset, 7. ei viri in occursum venerunt, quos Rex ablegauerat visum quales ad Insulam naues appulissent, quorum duo conuerso statim itinere ad Regē reuersi sunt, duo naues visum p̄gressi sunt, reliquis trib. cū Viceadmirali manentib. Rex accepto de eius aduentu nuncio, mittebat singulis horis quosdā, qui fructus & cibaria omnis generis ei exhiberent, sed & affinem suū cum centū virorum comitatu multis tympanis & instrumentis musicis aliis instructo in occursū misit, addiditq; læticā suam, qua mancipiorū quorundam opera duorū dierū itinere ad urbem deportaretur. Ad urbem a. perueniens honorifice non solū acceptus, sed & introductus in eam est tanta pompa & triumpho, ac si Rex aliquis fuisset. Ciues & milites Regis omnes longo dimidii fere miliaris ordine, qua incessus patebat vtrinque dispositi erant, tantusq; à tormentorum dispositione fragor extitit, vt alter alterum exaudire commode non posset, tympanis simul tubisq; & instrumentis musicis aliis horrendum resonantibus.

Perueniunt
in portum
ciuitatis A-
chin.

Compendio-
sa itineris Se-
baldi de
VVeert ad
Regem in
Candy de-
scriptio.

Sebaldus de
VVeert quo-
modo à Rege
in Candy ac-
ceptus sit.

Quamprimum autem diuersorium ingressus fuisset, venit ei à Rege nuncius, qui ad aulam eum vocaret, quo quidem cum ingenti tubarum & tympanorum clangore inter frequentem admodum populum profectus est. Cum igitur in aulam Regis venisset, inuenit ibi Proceres & Consiliarios Regis, vidit & effigiem Mauritii Principis, ante quam tapetum elegantissimum explicatum erat pro honorariis & muneribus, quæ allaturus secum esset, deponendis. Rex ipsemet stabat in peculiari aliquo conclau, liberis suis, nempe filio & sex annorum filia ante pedes constitutis. Cum igitur Viceadmiralis in genua procidens honorem Regi exhibuisset, alleuatum à terra Rex per Interpretem interrogauit, cujas esset, & quam aduentus sui causam haberet? qui respondit venire se ex regione quam Flandriam Lusitani nominent, & ab Ordinib. Hollandiæ, Principeque eo, cuius effigies ibi constituta sit, gubernetur. Rex & proceres alii hoc audientes ingenti afficiebantur lætitia, multis eam argumentis & signis declarantes, nec enim quicquam dubitandum amplius de veritate sermonis, quam Spilbergius locutus fuerat, censebant, siquidem effigies illa tam cito à præsentē hospite agnita fuisset.

*Colloquia
Sebaldi de
VVeerr cum
Rege in Can-
dy.*

Cum igitur Sebaldus intelligeret, effigiem illam nullam aliam ob causam ibi expositam constitutamque esse, quam ut animaduernerent, an eam agnitus esset, sumpta inde occasione commemorabat, quomodo Ordines & Mauritii Principis pater Guilielmus primus Vranix Princeps, Comes Nassouiæ, &c. iam viginti & amplius annos bellum cum Lusitanorum Rege gessisset, & etiamnum per filium suum Mauritium gereret. De nauibus autem suis nullam aliam ob causam ad loca illa venisse eas affirmabat, quam ut commercia & negotiationes cum populis illis exercerent. Rex Lusitani sermonis peritissimus ad hæc respondens multa de capitali odio, quod cum Lusitanis sibi intercederet, commemorabat, nullum eius loci Regem esse affirmans, quem ipsi maiori & inuidia premerent & odio prosequerentur. Rogabat igitur Viceadmiralem daret sibi hanc operam, & in mari transitum Lusitanis prohiberet, ne ex Goa transire ad hæc loca possent. Hoc enim facto constituisse se dicebat Lusitanos oppugnare, & castello suo prorsus eiicere. Respondebat autem Viceadmiralis, intolerabiles illos sumptus, quos facere in tam longo itinere necesse esset, id quidem non permittere, nisi forte recompensationem aliquam pro præstito sibi auxilio Rex Hollandis facere promitteret, cui Rex daturum sese operam respondit, ut nihil in se desideraturus facile esset. Cæterum cum iam Regi valedicens ad diuersorium redire Viceadmiralis vellet, accersitum ad se iterum Rex interrogabat, qui tam audax esset, ut tam longo itinere ad Regis aulam proficisci potuerit, cum tamen non modo nullos sponsores & obsides, sed nec de voluntate Regis cognitum quicquam habuisset? Respondit Viceadmiralis, quod quandoquidem cognitum & perspectum habuerit, Regem æque ac Principem suum Lusitanis inimicum esse, dubitare noluerit, quin gratus & acceptus incolis futurus esset, quod responsum risu maximo ab astantibus est exceptum. Quærebat autem Rex, nullamne aliam causam habuerit? qui respondit, beneuolam illam Regis erga Spilbergium affectionem & beneficia sibi suisque à Rege in *Matecalo* exhibita, causam sibi ad hoc iter suscipiendum dedisse. Instabat autem Rex, quærens, numquid tam facile crederet, siquidem cum Spilbergio locutus ipsemet non fuisset? Respondit Viceadmiralis, se id facile potuisse, cum consentire passim variorum hominum hac de re sermones audisset, & vero fieri

ro fieri non possit, vt nō diuersimode de re aliqua loquerentur homines, cuius dubia veritas esset.

Finito hoc colloquio Viceadmiralis ad diuersorium suum deductus est, vbi ei statim conditamenta varia & ollæ fructibus variis repletæ tanta frequentia oblatae sunt, vt locus eas omnes capere vix potuerit. Sed & aulæ regiae Magister cum quatuor famulis totidemque ancillis eum accessit, vt ei ministraret, mittebanturque ei quinquaginta Larini, qui sunt nummi argentei oblongi, vt si quid vsus postulare, pecuniam paratam in promptu haberet. Cæterum procures regni vnus post alium eius salutandi & excipiendi causa accedebant, cumque instaret iam vespera, venit ad eum à Rege nuncius, qui ei significaret, cupere Regem secreto aliquid cum eo conferre. Cum igitur ad eum venisset, inuenit eum solum in aula obambulantem, ita vt vix tres vel quatuor Cōsiliarii ei adessent. Volebat manum Regis exosculari, sed ille in vlnas suas compræhensum tanto feruore ad pectus suum admouit, vt dolorem inde Viceadmiralis aliquem perciperet, volebat enim hoc ipso, quam gratus sibi aduentus eius esset, innuere. Quærebat deinde, nihilne literarum vel diplomatum à Principe suo haberet, cumque diploma Principis Sebaldu ei exhibuisset, iussit ille statim literas, quas à Mauritio antea acceperat, afferri, collatisque & scriptura & sigillo, cum conuenire inuicem cerneret, lætatus admodum, si Hollandi, dixit, commercia sua in suo Regno exercere imposterum cuperent, sese omnia non solum aromata sua pro illis imposterum conseruaturum, & literis illos Regibus vicinis aliis ita commendaturum, vt commercia passim libera exercere possent. Promittebat porro se cum viginti millibus armatis Castellum Lusitanorum, quod in *Columbo* haberent, oppugnatum profecturum, dummodo Hollandi Lusitanos accessu arcere & prohibere vellent, ne auxilium obfessi ex *Goa* accipere possent. Pro hoc officio decreuisse se affirmabat omnia, quæ expugnaturus esset castella, Hollandis habitanda & possidenda tradere, vt illa suis hominibus prohibitu firmarent atque munirent, & commercia postmodo sua libere per vniuersam terram illam exercerent, facto necessitatis tempore ad propugnacula & Regem ipsum recursum, qui amicitiam cum illis arctiorem contrahere decreuisset. Expetebat igitur, vt Viceadmiralis his consideratis, auxilium sibi non denegaret, sciretque, quod si Regem auxilio destitutum relicturi Hollandi essent, occasionem imposterum tam exoptatam in regno isto commercandi non recuperaturi essent.

Cum autem vespera facta esset, & Viceadmiralis reditum ad diuersorium suum pararet, Rex solum à collo suo dentifscapium aureum ei donauit, præcepitque, vt postero die secum pransurus reuerteretur. Sequenti igitur die cum inuitatus iterum accessisset, de multis & variis rebus cum eo Rex locutus est, cumque filia Regis 6. annos nata adueniret, illa aureum poculum vino repletum Viceadmirali apportare iussa est, quod poculum ei Rex simul donauit. Paulo post etiam filius Regis trium annorum puer adueniens, manum Viceadmirali exhibuit, & pugionem ei suum donauit, cui ipse contra gladium, quo accinctus erat, dono dedit. Rex autem, si per ætatem filii id fieri posset, missurum sese eum ad Mauritium affirmabat, vt in re & scientia militari aliquo modo exerceretur. Postquam igitur Viceadmiralis se Regi auxilio ad futurum promississet, teque propterea ad *Achiniam* profecturum dixisset, visum an societatis suæ naues aliquot ibi adessent, quas in auxilium adducere posset, Rex eum

Munera varia Sebaldo de VVeert oblata.

Viceadmiralis solus cum Rege in Candy sermonem instituit.

Sebaldu de VVeert prædio à Rege in Candy excipitur.

Viceadmiralibus
nauib.
reliquis petitionem
Regis exponit.

Angli nauem
Lusitanicam
expugnant.

Hollandi Regi
in Achin
munera sua
exhibent.

Festū Quadagesimae
Paschatos in
Achin.

viginti quinque Cinnami *Quintalis*, & sedecim *Quintalis* piperis donatum à se dimisit, cumque ad naues suas reditū pararet, aulę magistrum ei cum 60. armatis adiunxit, variisque eum cibariis duorum dierum itinere profecutus est. Duæ naues *Vlissinga* & *Anser* 11. Decem. An. 1602. ex *Zeilon* versus *Achin* profecti sunt. Nauis v. *Zirickse* 14. Ian. A. 1603, cum Viceadmirali ex *Zeilon* versus Achiam nauigationem instituit, & 5 Feb. ad portum Ciuitatis appulit, vbi duas prædictas naues inuenit. 8. Martii adhuc duæ alix naues eo venerunt, & sequenti 10. tres reliquæ, nempe *Hollandia*, *Scpes Hollandica*, & *Stella*, secutæ sunt. Cum a. omnes conuenissent, significauit eis Seb. de Weert, quod Rex in *Candy* promiserit omnia Lusitanorum Castella Hollandis possidenda tradere, si in eiiciendis Lusitanis suam Regi operam nauare vellent, siquidem omnino speraret, fore, vt Hollandorum opera à Lusitanis facile liberetur. Cum igitur iam mercium nihil accipere pro onerandis nauib. suis possent, consultū sibi videri ait, Regi huic gratificari, cum is præsertim promiserit, se impedimento nauib. non futurum, sed tempestiue statim omni beneuolentia auctas dimissurū, quin imo vbi operam ipsi vtilem præstitissent, omnem sese fructū pro Hollandis conseruaturum, & nihil pecuniæ pro illis accepturū. Reliquerat Viceadmiralis ad petitionē Regis duos apud eū socios, atq; ita cū beneuolentia ab eo discedens, *Achin* versus nauigationē intenderat, quo reliquæ et naues 10. Martii vti dictum, aduenerunt. Cognouerunt a. ibi statum duarum Gallicarū nauium, quarū altera ad *Maldinas* Insulas naufragiū fecerat, altera vero cum exigua vectura domū repetierat. Sed & de Anglis cognouerant, eos in freto *Malacensi*, duarū ex societate *Moucheron* nauium auxilio, nauē quandam Lusitanicā, pannis sericis & gossypinis, multisq; gemmis & reb. preciosissimis aliis onustā expugnasse. Angli isti et in *Achin* fuerant, ibiq; domum quandā lapideā extruxerant, qua merces suas ab incendio & aliis periculis conseruarent, cūq; piperis partē aliquam accepissent, oneratis nauib. suis inde iterum discesserāt. Cæterū Viceadmiralis 11. Martii vna cū quibusdā aliis ad urbē profectus est, cum. n. in littore Elephantos aliquot paratos inuenissent, cōscensis illis ad aulam munera sua Regi oblatum progressi sunt, quos Rex vicissim gossypinis vestib. donauit. Splendide a. satis pro ratione loci istius excepti, dapesq; ipsis in vasis argenteis propositæ sunt. Sequenti die iuniori et Regi munera sua obtulerunt, à quo similiter satis splendide excepti sunt. Fuerat hic superiorib. annis Rex in *Pedir*, quam Prouinciā iam frater eius iunior obtinebat, ipse a. in Regē ad Achin electus, & viuetē adhuc patre eius diademate insignitus fuerat. Erat 15. Martii solemne aliquod in ciuitate Festū nēpe Paschatos, quod quotānis finitis ieiuniorū dieb. celebrare solent. Ieiuniū a. siue quadagesimale tēpus semper finito duodecimo mense in tēpus nouilunii incidit, & per integrum mensem ad nouilunium proximum continuatur, quo instante, ieiuniū quidem circa vesperam finitur, & Pascha in seq. diem incidit, quod annuatim anticipare, & tanto citius ingruere solet, quo tempus 12. mensium citius finitur. Cum igitur hoc anno nouiluniū incideret in 14. huius mensis diem, erant in omnib. Ciuitatis plateis homines plurimi, qui facie in occasum directā, magno desiderio exorientē lunam respiciebant. Quāprimū igitur eam emergentē videbant, finito eorum ieiunio sequenti statim die Festū Paschatos initiū sumebat, quod more Turcico trib. continuis dieb. celebratur. Ieiunium suū tam strenue obseruāt, vt nemini, qui 10. ætatis annū excessit, aliquid gustare audeat, donec sidera in cælo appareant. Finito a. ieiunio totā noctem

noctem comessando transigunt. Hollandi cū dies illuxisset, versus aulam regiā pcedentes, viderunt, quomodo Elephantos suos ad Festū prępararent, cūq; ad *Besar* siue aulam venirent, cernebant ibi multa vexilla vndiq; affixa, multiq; ad aulā vndiq; homines confluere. Hollandi quidem liberū habebant aditum, licet omnes portę militib. vndiq; munitę & obfirmatę essent. Admissi a. in atrium calceos exuere cogebantur, & Rex quidem in loco quodā Palatii eleuato sedens vndiq; circumspicere poterat, cui Hollandi honorem exhibentes, capita quidem nō nudabant, sed complicatas manus capiti imponebant, & alta voce acclamabant, *Daula tuan Con*, quod idē est ac si dicas; Viuat Rex. Ex opposito Regis locus erat nonnihil à terra eleuatus & panno atro instructus, vbi Hollandi quidē omnes confederūt, pedib. sartorum instar cōplicitis. Postq̃ a. confedissent, sermones varios cum illis miscere, interpretis adhibita opera, Rex visus est, finito vero colloquio apponebantur ei dapes varię in aureis argenteisq; patinis, quę dextra manu cōtrectare cogebantur, ita vt sinistra nequaq; adhiberetur. Paulo post Elephas eximie magnitud. pulchre exornatus adducebatur, collocabaturq; super eū Rex iunior, galea aurea insignitus. Ante eū sedebat aliquis qui Elephantū gubernabat, gerebat a. in capite diadema aureum, indutus porro elegantissimo vestitu, gemmis & auro nitente, post eum similiter aliquis sedebat decenti admodū habitu ornatus. Cū igitur iā per omnia paratus ad eundū esset, Hollandi salutato Rege, iuniorē illū variis instrumētis musicis instructi, comitati sunt, q̃ multis stipar^o nobilib. Elephātis partim, partim & equis insidentib. ex aula p̃grediebatur, p̃sequentib. eum multis qui tympanis, cornibusq; canebant, & vasa ænea pulsando ingentē sonum edebant, Hollandi cū ex aula p̃cessissent, Elephantis ēt insidere cogebantur, atq; ita cū Rege p̃grediebantur ad ædificiumq̃dam in aperto quodam loco constitutū, quo cū venissent, Rex Elephantō descendēs, ædificium illud ingrediebatur. Erat a. vndiq; apertū, cumq; se populo ibi conspiciendū dedisset, Elephantū aliū conscendens versus *Mosquittā* siue templum progressus est, q̃ in patenti itidē campo cernebatur, & pāno gossypino vndiq; intratū erat. Hollandi cū in comitatu hucusq; peruenissent, conuerso itinere domū iterū petierunt, excepto Viceadmirali, qui cū paucis quibusdā sociis ante fores templi Regē exeuntē pręstolabatur, vt ad aulā eum iterū reduceret, quo vt peruentū est, iussi sunt locū priorē occupare, & appositis cibis sese oblectare. Cæterū cū intellexissent Hollandi parū sibi spei relictū, & vix 6. aut 7. mētib. aromatū pro nauib. suis satis sese accepturos, cōstituerunt 20. Mart. Regi valedicere, & quantū piperis eo tēpore haberi ibi posset, explorare. Ad aulā igitur iterū profecti consuetū suū locū occuparunt. Accedens a. ad eos *Sabander*, quid petitū iam aduenissent, q̃rebat? Respon. *Hollandi dimissionem a Rege in Africa impetrant.* Viceadm. decreuisse se cū vniuersa 6. nauīū classe versus *Zeilon* p̃ficisci, vehementer igitur scire cupere, quantū piperis adueniente *Saison* expectare deberent? Respondebat a. *Sabander*, posse eos duas naues ibi relinquere, q̃ satis p̃ illis piperis ibi haberetur. Dicebat Viceadmiralis, promisisse se Regi in *Zeilon*, q̃ vellet eū contra Lusitanos iuuare, necesse igitur esse, vt cū vniuersa classe eo proficiscerentur, & vires suas coniūctas haberent, dūmodo a. scire possent, quantū piperis ibi expectare deberent, velle sese naues aliquot eo tēpore remittere, & iā aliquos ex sociis suis cū parte mercīū ibi relinquere. Expetebat a. pręterea vti ædificia domui quā inhabitaret viciniora omnia destruerētur, atq; dom^o illa libera relinqueretur, quo ab omni incendiorum periculo libera esse posset, cum incendia ibi admodum vsitata sint. Inter colloquendum varii ipsis cibi in argenteis aureisque patinis affere-

afferebantur, tandem Rex ipsemet consuetum suum locum occupans inde respiciebat, cui Hollandi honorem more ibi vſitato exhibuerunt. Cum igitur per interpretem de mente Hollandorum edoctus fuisset, amice ipsis ad omnia respondit, & omnia felicia eis precatus à se eos dimisit, cum quibus *Sabander* statim ad domicilium ipsorum progressus, vti reliqua eius loci ædificia omnia destruerentur, imperauit.

Hollandi Legatum à Rege in Achin ad Regem in Zeilon destinatum in naues suas accipiunt.

Vicesimo sexto Martii emebant à Generali Spilbergio celocem 55. onerum capacem, in qua constituta erant decem tormenta ænea; relinquebantur etiam in ea ministri quidam, quibus Viceadmiralis plures adiunxit, vti secum in littore *Choromandelio* ad sinum *Bengale* prouheretur. Vltimo Martii Viceadmiralis cum sociis quibusdam ad seniore & iuniorem Reges illis valedicturus, profectus est: decreuerant enim primo quoque tempore inde discedere, & *Zeilonium* Insulam petere. Laute autem & prolixè admodum à Rege habiti sunt, qui Legatum hac occasione ad Regem in *Zeilon* mittere voluerat. Cum igitur vti in suas eum naues reciperent, rogarentur, non poterant hoc Regi officium denegare. Receptum igitur ad naues secum abduxerunt. Eligebant autem Ioannem *Decker* nauis *Vlissingen* administratorem, qui cum sociis aliquot aliis ibi remaneret, & vendendis mercibus interea, dum cum duabus nauibus reuerterentur, operam daret.

Ciuitatis Achin descriptio.

Iam quod ad Ciuitatem Achin, eius nempe situm & fertilitatem, religionis item, legum, vestimentorum & aliarum rerum rationem attinet, paucula de illis annotanda sunt, factò initio à portu, in quo Hollandi stationem pro nauibus suis habuerunt. Portus igitur iste ad Sclopi iactum à fluuio abest, qui versus Austrum excurrit, habetque arcem aliquam ad sinistram fluuii extructam; nauibus accessu prohibendis perquam opportunam. Vrbs ipsa extenditur ad dimidium miliare iuxta littus fluuii, ædificia habens ex lignis in terram defossis, parietes & tecta ex arundinibus constant, ascensus autem exterius per scalas patet. Nam in ima ædificiorum parte habitare non possunt, propterea quod aquæ interdum adeo excrescant, vt tota Ciuitas vndis quasi immersa videatur. Confluunt ad urbem hanc multi peregrini, nempe ex littoribus, *Malabar*, *Gusaratan* & *Negopatan*, itemque à littoribus *Coromandel*, *Bengala*, *Pegu*. Sed & Arabes ex finibus rubri maris ex *Mecha* & locis aliis ad ciuitatem hanc crebro pertingunt. Leges & statuta Mahometica obseruant, quæ ex Arabia ante paucos annos acceperunt, cum superioribus annis ethnicam adhuc impietatem sequerentur. *Mosquitas* habent siue templa in Ciuitate plurima, leui opere constructa, & ad passus aliquot ab ingressu siue foribus vas aliquod aqua plenum constitutum est, ex quo pedes lauare coguntur, antequam templum ingrediantur: hoc factò terram amplius non contingunt, sed super lapides incedunt, qui longo ordine, per certa tamen interualla vsque ad ianuam templi dispositi cernuntur, ita vt ab vno ad alterum non nisi per saltum pertingere possint. Templum vero iis, qui circumcisi non sunt, atque ita Mahometicam superstitionem non amplectuntur, ingredi nequaquam permittitur. Nam Ceremonias mere Turcicas habent, quas hic referre operæ precium non est.

Constitutio politica in Achin.

Quod ad constitutionem politicam attinet, sciendū est, omnes Regi subditos & quasi mancipia subiectos esse. Rex a. terram omnem per quatuor dynastas, qui ipsis *Sabandares* sunt, gubernat, qui proximi à Rege habentur. Apparet autem, Regem non cupere, vt Ciues & subditi sui diuites

diuites fiant. Quare qui diuitiis forte præditi sunt, illud confiteri, aut de illis gloriari non audent. In puniendis sceleribus rigidi admodum & seueri sunt, pœna autem plerumque est manuum pedumq; detruncatio & mutilatio, eaque ob leuem aliquando causam alicui infligitur. Viderunt aliquos ibi oberrantes Hollandi, quibus vna tantum manus, & vnus pes erat, sed & vtroque pede & vtraque manu mutilatos viderunt, cruribus in arundinem crassiolem insertis & scipionibus ad vtrumque brachium alligatis, quibus se sustentare inter eundem eo commodius possint, & afficiuntur hac pœna non vulgares tantum & tenuioris fortunæ homines, sed & nobiles & primarii quique. Vnde in aula regia aliquem viderunt, de quo dicebatur, quod affinis Regis esset, matris nempe iunioris Regis frater, huic nares, auresque & labia ita abscissa & resecta erant, vt fœdo admodum aspectu esset, & nihilominus tamen quotidie in aula Regis versabatur, sustentationem suam ibi habens.

Rex senior sese in aula semper continet, ita, vt nunquam egrediatur, *De Rege in Achin.* cum propter ætatem aliter non possit. Qui eum conuentum volunt, coguntur id ei primum significare: hoc enim factum, si quando vacat eum admittere, mittit ei *Clappen* ad portam primam, sic enim ipsi vocant, estque portitor aliquis, pugionem inauratum gestans, hoc veniente patet alicui ingressus, alias vero ingredi nemo audet. De hoc Rege dicunt aliqui, eum ante hæc tempora piscatorem tantum fuisse, & regnum per vim & tyrannidem ad se rapuisse. Aula eius siue palatium regium in parte ciuitatis meridionali situm est, aliquot vallis & fossis munitum, ad quod non nisi per septem portas ingressus patet. Ipsum palatium multis trabibus & columnis ligneis impositum est, quarum aliquæ cælato opere constant, recto arundineo constat, & extrinsecus *Pallassada* siue sepimento ligneo vndique cinctum est. Nulli autem viro ingressus ad interius hoc palatium patet, satellitium enim Regis ex meris mulieribus constat, à quibus etiam omnia ministeria Regia perficiuntur, cum præsertim armis etiam instructæ sint, & illis bene vt sciant. Si forte cum aliquo conferre & loqui libeat, per fenestram respiciens, interpretis opera vitur, vt supra quoque dictum est. Vitur interdum etiam *Tubacca* inter potandum, alias semper inter mulieres suas versatur, quæ fricando, terendo & ventulum excitando ei semper ministrant.

Delectatur autem interdum gallorum concertationibus, quæ fieri solent in area palatio suo subiecta, vbi ad fenestram sedens interdum pecuniam deponit, instituta cum alterius cuiusdam galli domino concertatione, vter superior futurus sit. Iunioris Regis palatium ei vicinum est, cui similiter à mulierculis inferuitur. Solet autem is interdum prodire in publicum, mulieribus vndique cinctus & stipatus, quæ omnes bombardis, gladiisque & hastis armatæ conspiciuntur. Hoc autem satellitio cinctus interdum flumen ingreditur, vt ibi lauet, interdum Elephantos ad venationem producit, vt syluestres aliquot capiat, quibus Insula hæc admodum abundare cernitur, vnde pro certo aliqui affirmant trecentos plus minus Elephantos cicuratos in *Achin* reperiri, quorum aliqui insignis sunt magnitudinis. Gubernantur autem à ministro aliquo, qui collo Elephantum insidens, furca aliqua caput eius dirigere & flectere solet, in quamcunque partem iter eum facere expetit, cum autem genua flectere & sesforem admittere debet, aliud quidem nihil dicendum, quam *Drom*, quod verbum ipsi continuo intelligentes in genua concidunt, atque ita aliquis

facili labore ascendere in eos potest, etiam si vel vastissima corporis mole constent.

*Vestitus in
Achin virilis
& muliebris
ratio.*

Quod ad vestitus rationem attinet, panno gossypino corpus medium obuoluunt indusiumque ex eodem panno superinduunt, pannum inuolutum capiti simul imponentes, & nudis pedibus, cruribusque incedentes, cum moris ibi non sit, ut vel tibialia gestent, vel crura & pedes contegant, siue diuites sint, siue pauperes, inter quos non usque adeo facile est discernere, cum vna & eadem vestitus ratione omnes utantur, multi tamē reperiuntur, qui panni saltē gossypini segmentum circum corpus conuolutum gestant, extremitate alterutra super humeros iniecta, idque plerunque cærulei coloris existit. Sed & mulieres eodem modo vestitæ incedunt, capillo post caput conuoluto & reuincto. Salutaturi sese inuicem complicatas manus fronti admouent, sed ad Regem si forte peruentum est, manus quidem complicandæ & capiti imponendæ sunt, addita acclamatione *Daulatuan Con*, quod idem est, ac si dicas; Viuat Rex. Vestitus hic quidem indigenarum est, nam quod ad peregrinos attinet, nempe ad Gujaratas, Malabares, & eos, qui vel ex sinu *Negapatan*, vel *Bengala*, vel *Pegu*, vel aliis regionibus aduehuntur, patrium vestitus morem retinent, quidam enim gossypinis vestimentis albis, quidam supparo & subligaculo, itemque crepidis &c. utuntur.

Quod ad fructus, unde se sustentant, attinet, panem quidem non habent, sed eius loco oryza utuntur cocta, & in pulmētum parata. Nam cum inde præcipuum suum alimentum habeant, coquere eam optime norunt, parantes inde etiam placentas, easque affuso oleo mollicantes. Bubalos autem habent magna copia, itemque boues & vaccas extuberantiam aliquam in collo, quasi gibbum habentes, capras hircosque habent plurimos, non desunt etiam gallinæ, sed satis care vaneunt. Aurantiorum, limoniorum, *Bonanes*, Indicarum nucum, Tamarindorum, *Batatas*, Raphanorum item & aliorum olerum, ingens ibi prouentus est. Potus eorum vulgaris aqua est, habent tamen etiam aquam ex nucibus Indicis, oryzaque destillatam, quæ instar vini igne eliquati homines inebriat, & *Arack* ipsis vocatur. Folia, quæ *Betele* vocant, calce illinita assidue tam diuites, quam pauperes mandunt, adhibito simul fructu, quem *Aracka* siue *Fausel* nominant, hanc enim masticationem stomacho conuenire, & halitum bonum excitare asserunt. Hollandi inuenerunt in hac vrbe etiam arborem quandam, iuxta *Musquitam* siue templum plantatam, cuius Iohannes Hugo Lintschottanus meminit, à quo *Arbore triste de dia* vocatur. Nocte enim floribus vndique oppleta est, qui ex oriente Sole omnes iterum decidunt. Lingua plerunque Malaica utuntur, quamuis propriam etiam suam, siue peculiarem habeant, cum præsertim etiam scholam pro erudienda iuuentute aperuerint, in qua legendi & scribendi pueris ratio monstratur, scriptura enim ista more Iudæorum à dextra sinistram versus procedit.

*Arbor tristis
in Dia.*

*Turcæ salui
conductus li-
teras ab Hol-
landis petunt.*

Primo Aprilis, cum Viceadmiralis in naui Hollandiæ esset, Turcæ quatuor ex regno *Negapatan* oriundi, cum muneribus ad Viceadmiralem venerunt, salui conductus sibi literas dari petentes, quibus sese à nauibus, in quas forte incidere possent, tuerentur. Petebant præterea, ut & ad suam aliquando accedere regionem vellent, multo eam pipere abundare dicentes. Sequenti die naucula quædam ab *Achin* versus *Negapatan* velificationem instituit, quæ onerata erat duobus Elephantis, & multo sulphure, cuius partem maximam *Poulo VVay* Insula leucas ab hoc portu duas distans,

stans, mittit. Tercio Aprilis, cum sibi derebus omnibus prospexissent, Saburramque siue lapides ex Insula *Poulo VVay* aggrauandis nauibus sufficientem aduexissent, cum sex nauibus & celoce à Georgio Spilbergio redempta inde soluentes abierunt, cursum suum versus Septentrionem dirigentes. Processit autem cum illis itinere dimidii diei Georgius Spilbergius, qui circa meridiem illis valedicens, *Bantamum* versus cursum suum direxit, Selandiam inde petiturus, cui literas suas ad amicos in patriam deferendas Hollandi tradiderunt. Accipiebant autem ventum Septentrionalem, dirigebantque cursum suum versus Insulam *Zeilon*. Quarto Aprilis nauiculam quandam videbant, quam paulo post eam esse agnouerunt, quæ paulo ante ex portu *Achin* soluens *Negapatan* versus iter suum instituerat. Habebant vero postea à 5. vsque ad 12. tempestatem satis tranquillam, vario vento permixtam.

*Solunt ex
portu in
Achin.*

Cum igitur ita in itinere essent, 16. Aprilis, qui dies Mercurii erat, ieiunium per omnes naues indixerunt, precesque publicas fieri imperarunt, quibus Deum inuocarent, uti nauigationem hanc sibi felicem & prosperam largiretur, faceretque, ut hac occasione ab iniquitate Lusitanorum perniciem Hollandorum dies noctesque meditantium liberati, commercia impofterum sua maiori cum vnitarum prouinciarum fructu & vtilitate tractare & promouere possent. Cæterum mediocri vento vtentes, intra 16. & 21. Aprilis diem non paucos morte extinctos amiserunt. 21. autem die ventus aliquanto vehementior exortus est, cuius beneficio haud parum promoti sunt, ita ut 24. statim die *Zeilonium* ipsis appareret, cum vero adhuc 7. leucas inde abessent, circa vesperam anchoras ad 17. orgyas proiecerunt, aberantque adhuc miliare vnum à terra. Sequenti 25. Aprilis die, iter inceptum cōtinuaturi leucas adhuc tres iuxta littus progressi sunt, vbi littus *Matecalo* affecuti anchoras statim firmarunt. Veniebant autem ad Viceadmiralem quidam, fructus & alia afferentes, insignemque lætitiā obreditum eius declarantes. 26. Aprilis, Viceadmiralis, collectis ex omnibus nauibus 130. armatis ad littus prouectus est. Cum autem in pago quodam, donec æstus vehementior cessaret, quieuisent, eleganti ordine cum vexillis & tympanis, *Matecalo* versus, salutatum Regem porro contendebant. Viceadmiralis autem Elephantum infidebat, & ciuitas *Matecalo* à litore maris ad duo miliaria distat. Cum vero eo venissent, Regique munera sua obtulissent, amice admodum & honorifice ab eo excepti sunt, erantque ibi centum vel amplius subditi in aciem quasi dispositi, ut scloporum & bombardarum dispoſitionibus specimen sui in hac arte profectus exhiberent, quamuis sclopos tractare nondum expedite satis possent. Offerebat autem Viceadmiralis Regi epistolam aliquam, quam Regi in *Candy* transmitteret, ut de aduentu suo quam primum edoceretur, quā epistolam Rex etiam statim deferri curauit. Incolæ passim gaudium & lætitiā suam, quam ob aduentum Hollandorum conceperant, variis signis declarabant, cumque per domus varias distributi essent, & iam vespera instaret, cibum ipsis Rex oryzā nempe, gallinas, pisces & mel, more regionis vsitato, afferri curauit. Boues & bubali magna copia ibi habentur, sed eos neque mactare, neque in cibum assumere, cuiquam licet, cumque nefas esse putarent eos occidere, Hollandis illos etiam vendere recusabant. Cæterum pernoctantes ibi somnum capere eos muscæ & culices non sinebant, nam & incolæ, ut ab eis sese vindicarent, per totam noctem flammam fumumque eo loco, vbi dormire consueuerunt, fouere visi sunt.

*Preces publi-
ca in nauibus
instituitur.*

*Veniunt ad
portum Ma-
tecalo.*

*Viceadmiralis
ad Regem
in Matecalo
proficiscitur.*

Vt illuxit autem, iterum surgentes statim, naues suas repetierunt, Viceadmirali cum aliquot aliis in vrbe manentibus, idque eam ob causam, quod Rex promiserat septem singulis diebus ceruos ad naues transmittere. Die 29. Thomas quidam *Tongerloo*, celocis administrator, cum aliquot aliis scapham Viceadmiralis ingressus, versus angulum Septentrionalem, leucas fere duas, ad pagum *Polygamme* dictum, profectus est, vt Praefectum eius muneribus aliquot saluaret atque donaret. Pagus iste vnus fere horæ itinere à littore distat, & iuxta æstuarium quoddam maris situs est. Eodem vero tempore duæ adhuc scaphæ, Sepis nempe Hollandicæ & Vlissingæ, Austrum versus excurrerunt, ad pagum quendam *Panane* dictum, qui à nauibus fere ad leucas 10. aberat. Assumpserant vero secum etiam merces quasdam, vt eas ibi, vt & alibi locorum pro gallinis & fructibus variis permutarent.

Rex Matecalo ad littus maris proficiscitur.

Circa meridiem vltimi Aprilis Rex in *Matecalo* ad littus maris, cum 9. vel 10. Elephantis & ducentis fere armatis, qui hastas, arcusque & gladios euaginos, cum sclopis atque bombardis gestabant. Rex ipsemer indusio eleganti candido indutus erat, superiniecto thorace sericeo, globulis aliquot colligato, circum pudenda & femur ipsum panno gossypino circumuolutus erat, mitram in capite gerens rubram, eleganti iunctura confutam, & auro leuiter fimbriatam. Auriculas habebat ad humeros vsque propendentes, & aliquot annulis aureis exornatas. Hollandi autem cum cognouissent, Regem in littore esse, tria tormenta singulis in nauibus honoris ergo disploterunt, moxque Viceadmiralis scapham cum sclopeta-riis quibusdam militibus ingressus, ad littus prouectus est, vbi post mutuam salutationem satis diu interueniente interprete inuicem locuti sunt. Commemorabat vero inter alia Rex, ante decem vel duodecim annos vaticinatum fuisse, fore, vt post exactos decem vel duodecim annos populus peregrinus eo aduentaret, cuius opera Lusitani Insula ista eiicerentur, putare igitur se dicebat, populum istum Hollandos esse, cum illi sese hostes Lusitanorum profiterentur. Attulerat autem ipsis pisces aliquot cum multis fructibus, & ceruo vno, cumque vespera iam instaret, cum omni populo iterum recessit.

Præstigiator quidam Hollandus spectaculum exhibet.

Paulo autem ante discessum eius Hollandis mirabile quoddam spectaculum in littore exhibitum est à præstigiatore quodam, qui catenis ferreis ornatus erat, habens simul cupream quasi sartagine[m] seu tabulam potius à collo suspensam, quæ effigies aliquot Cacodæmonum Hollandis visendas exhibebat. Præstigiator autem hinc inde discurrens, tabulam modo abiicit, modo sublatam rursus à collo suspendit, tandem arreptum cultrum admodum latum, quem ad catenam ferream alligatum habebat, per femur adegit, catenamque ferream per vulnus illud mediam protraxit. Hoc facto iterum discurrens clamauit, & prolatum cultellum alium ad collum admouit, paratus nimirum eum per collum transigere, dum modo id Hollandis gratum fore sciret, qui obuerso ei tergo abierunt, audierunt vero post modo, eum vulnus illud cultro purgasse, & aqua marina eluisse, testam quadam de perfracta olla emplastri loco ei imposita. Cæterum cicatrices in femore plures Hollandi viderant, vnde eum lusum hunc non semel luisse, coniecturam facere difficile non erat.

Primo Maii nihil notatu dignum factum est, nisi quod ab illis, qui in littore erant, gallinas, *Bonanes*, *Coquos*, & fructus alios, pro plumbo, speculis & cultellis, &c. permutando redimerent, sed & piscatum, aquatumque quidam

quidam cum scaphis excurrerunt, quidam in syluis feriendis feris, auibusque capiendis operam dabant, atque ita responsum Regis in *Candy* expectabant.

*Hollandi ex
Poligamme
reuertuntur*

Secundo Maii reuerſi ex *Poligamme*, non prædicare ſatis poterant inſignem humanitatem & beneuolentiam, quam ibi experti fuerunt. Præfectus eius loci eos conuiuio exceperat, & laute ſatis tractauerat, idque in ædibus ſuis, ubi in pannis goſſypinis confidentes Præfectum ipſum ſibi miniſtrantem habuerant, qui etiam dixiſſet, vniuerſam ſuam terram *Hollandis* patere, & ſe nihil magis optare, quam vt aliquando Generalis ipſemet ad loca iſta cum nauibus ſuis applicare vellet: paratum enim ſeſe ad littus cum ſuis prodire, atque ita honorifice eum excipere. Finito autem prandio, cum vesp̄ra facta fuiſſet, miniſtros aliquot ardentibus facibus inſtructos *Hollandis* adiunxerat, quorum opera ſyluam ſuperare, & ad littus peruenire commodius potuerant.

Tertio Maii redierunt etiam ſcaphæ illæ, quæ ante quatuor dies *Panane* excurrerant.

*Reuertuntur
ex Panane.*

Hoc *Panane* ad decem fere miliaria Auſtrum verſus à nauibus aberat, ubi à Rege & proceribus regni honorifice item excepti fuerant. Experti autem inſignem beneuolentiam, attulerunt ſecum gallinas, *Bonanes*, *Cocos*, & fructus alios, ſed & in pago quodam *Tirecoy* non procul à littore pernoctantes oryza partem acceperant, quam pro plumbo, min utis ſpeculis, cultrellis, & eiſmodi rebus aliis permutauerant.

Quarto Maii Viceadmiralis cum quibuſdam aliis, duabus ſcaphis *Poligammen* verſus proſectus eſt, vt Regem eius loci inuiſeret. Circa meridiem cum nauigium aliquod in plaga meridionali vidiffent, ſcapham ſtatim cū armatis aliquot ad illud ablegarunt. Erat autem *Barque* oryza onerata, quam *Æthiopes* quidam *Nigritæ* regebant, qui ante 20. dies inde abierant. Non poterant autem *Hollandi* percipere, quo tendere vellent, exiſtimabant tamen eos *Punto di Gallo* petituros. In *Barque* illa ante paucos dies quidam fulmine percuſſus perierat, reliquis nihil incommodi inde percipientibus.

Quinto Maii ſcaphæ illæ duæ ex *Polygamme* reuerſæ ſunt. Referebant autem ſe à Præfecto eius loci ſatis quidem honorifice exceptos fuiſſe, ſed tamen non ita prolixè, vt ipſis quidem promiſſum fuerat.

Cæterum cum non com meatuum & cibariorum ſatis *Hollandi* accipere poſſent, & vero Rex in *Matecalo* promiſſis ſuis de ſeptem ceruis, quotidie ad naues mittendis, non ſatiſfaceret, progreſſi aliqui cum ſcolpis ad ſyluas & dumeta, boues aliquot confecerant, inter naues poſtmodum diſtribuendos. Verum incolæ cum hoc cognouiſſent, grauiter offenſi, grauiter de iactura hac querelas inſtituebant, & licet Viceadmiralis quidem ſequenti die in terram deſcendens eos placare modis omnibus niteretur, ſiquidem præſentem pro eis pecuniam refundere decreuerant, exiſtimantes, quod cum viderent eos vendere boues nolle, ipſimet operam dare cogerentur, quomodo eos trucidarent & acciperent, ſed longe aliter rem ſe habere poſtmodum depræhenderunt. Nam 8. Maii, cum ruruſ egreſſi quidam eſſent, vt boues aliquot ferirent, vehementer offenſi incolæ, querelas varias inſtituebant. Proſecti igitur ad Regem in *Matecalo* aliqui petierunt, vt cum hominibus illis, ad quos boues iſti pertinerent, ageret, ne factum hoc nimis ægre ferrent, ſiquidem parati eſſent ipſiſ hoc nomine ſatiſfacere, & pecuniam pro bobus illis numerare. Sed Rex ipſemet ægre

*Hollandi bo-
ues aliquot
interficien-
tes Regem in
Matecalo
grauiter of-
fendunt.*

hoc factum ferens aduenisse eos dicebat tanquam amicos, sed iam facto ipso contrarium eos testari, siquidem ne à Lusitanis quidem tam grauis illata ipsis iniuria fuisset, & se quidem vitam potius profundere paratum, quàm diutius talia ferre & tolerare. Erant ex illis quidam, qui animas bouum hac ratione interfectoꝝ ad infernum statim præcipitari dicerent. Quæ res licet cōmiseratione dignissima esset; tandem tamē Rex, siquidem abstinere ab hoc proposito, & nihil tale impostero committere vellent, condonatum hoc ipsis in præsentia esse debere dicebat, addita promissione, quod oryzam & alia nauibus quotidie suppeditare vellet, vt vnde se sustentarent, haberent.

Duodecimo Maii veniebat ad Viceadmiralem Nauarchus cuiusdam nauigii, quod *Champan* vocant, & in portu illo iam ante Hollandorum aduentum fuerat, oneratum autem fuerat oryza, quam homines illi ad pagum quendam Insulæ illius *Iasanapatan* dictum vehere volebant. Afferebat autem secum quatuor gallinas, & fructus aliquot, Viceadmirali donandos, vt literas salui conductus ab eo impetraret, quibus se in mari aduersus peregrinorum insultus tueretur, quas ipsas quidem à Viceadmirali facile etiam obtinuit.

Hollandi literas accipiunt à Rege in Candy, per Matsbergerum scriptas

Cæterum 13. Maii venerunt in *Matecalo* quinque viri ex *Candy*, quorum sequenti die tres ad littus processerunt, cumque ad naues porro pertigissent, literas ad Viceadmiralem afferebant, quæ datæ erant 9. Maii, ab Erasmo Matsbergero, homine germano, qui in *Candy* relictus fuerat à Generali Spilbergio. Iam autem in ministerio vnitarum prouinciarum existit. Respondebatur autem hisce literis ad literas, quas Viceadmiralis ad Regem in *Candy* paulo ante dederat. Rex in castris ad *Manicravuari* hærebāt, vt victoriam suam ibi continuaret, quæ causā erat, quod non citius responsum acceperant. Cognouerant autem Hollandi ex literis hisce Matsbergeri paternam Regis erga Hollandos affectionem, similiter & letitiam, quam ab aduentu Hollandorum Rex perceperat, qui porro petierat, vt cum nauibus suis prima occasione ad castellum *Punto di Gallo* contenderent, quod decreuisset illud quamprimum terra oppugnare, addita promissione, se omnia, de quibus filio suo (sic enim Viceadmiralem nominabat) spem fecisset, rata habiturum, & expugnato hoc castello Hollandis tributum annum, nempe 1000. Quintales cinnami, & 1000. Quintales piperis, persoluturum. Cum ergo confirmaret Matsbergerus, se nullum adhuc fucum dolumue in Rege deprehendisse, decretum ab Hollandis est, prima quaque occasione cum vniuersa septem nauium classe, cursum versus prædictum propugnaculum *Punto di Gallo* dirigere. Petierat quidem Rex, vt Viceadmiralis quamprimum ad *Vintane* ciuitatem, medio inter *Matecalo* & *Candy* itinere sitam, excurreret, quo & ipse venire vellet, vt de rebus variis deliberationem inuicem instituerent, verum ne tempus perderent, consultum visum est, iter hoc intermittere, quod ipsum etiam Regi quamprimum significatum est, addita admonitione, vt pro maturanda oppugnatione ista copias colligeret: se enim cum nauibus eo etiam primo quoque tempore progressuros.

Hollandi nauem quandā Lusitanicam expugnant.

Cæterum visa 16. die, naui aliqua, quæ iuxta littus meridionale, loco duas à se leucas remoto vehebatur, scaphas statim tres ad eam ablegarunt, insequentibus paulo post etiam tribus nauibus, *Hollandia*, *Sepe Hollandica* & *Stella*.

Cum igitur Hollandi cum scaphis appropinquarent, viderunt nauem
Lusita-

Lusitanicam esse eximia magnitudinis. Itaque qui in vna scapha erant, conuerso statim itinere, ad Viceadmiralem reuerſi ſunt, relationem ei de naui hac facturi, reliqui vero, qui in duabus reliquis ſcaphis erant, paulo amplius progreſſi, deditiōem vti facerent Luſitanos admonuerunt, qui nihil reſpondentes ad ſclopōs ſtatim & bombardas conuerſi ſunt, quo viſo Hollandi recedentes inter nauem & littus ſeſe continuerunt, donec celocem Viceadmiralis cum priori ſcapha in auxilium eis mitteret. Cum igitur ſcaphas illas non ſolum redire, ſed & tres ſupradictas naues ſibi imminere Luſitani viderent, collectis ſtatim Carbatis, cum ſcapha aliquos ad Hollandos miſerunt, qui vitam ſibi ſolum relinqui peterent, quod etiam facile obtinuerunt. Facta deditiōe Præfectus nauis, *Lopo Aluares* nomine, & cum eo mercator primarius ad Viceadmiralem profeſti ſunt, qui nauem illam ſtatim occupari & præſidio firmari præcepit. Nauis hæc *Noſtra Senora de Roſario* dicebatur, eratque 200. onerum capax, ſoluerat ante ſex dies ex *Cochin*, volebatque *Negapatan* verſus, indeque verſus *Bengalam*, velificationem inſtituere. Luſitani in ea 20. *Æthiopes* vero & *Nigritæ* 40. fere, præter plurimas mulieres numerabantur. Circa vesp̄eram nauis hæc ad claſſem Hollandorum in portum traducta eſt, quæ interea tres adhuc alias naues in *Cochin* paratas eſſe, vt prima occasione, idem iter *Negapatan* verſus ingrederentur.

Sequenti die nauem rurfus aliam meridiem verſus iuxta littus nauigare viderunt, itaque quinque ſtatim naues cum tribus ſcaphis eam perſecutæ ſunt, Viceadmirali cum celoce in portu iuxta Luſitanicam nauem ſolis relictis.

Expugnant
adhuc aliam
nauem.

Non poterant autem toto iſto die eam aſſequi, cumque vesp̄era facta eſſet, exorta tempeſtate, ab inuicem diſſipatæ ſunt.

Decimooctauo autem cum adhuc tres naues, *Hollandia* nempe, *Sepes Hollandica* & *Stella* ſimul veherentur, ad Viceadmiralem in portum reuerſæ ſunt, vbi cognouerunt, veniſſe duos cum literis à Rege in *Candy*. Paulo poſt autem reuertebatur etiam ſcapha Viceadmiralis, quæ adiuta à naui *Vliſſinga*, eodem adhuc die nauem aliam, non tamen eam, cuius modo mentio facta eſt, expugnaverat. Hæc *Madre de Dios* dicta, ducentorum erat onerum. Adducebant autem ſecum ſcribam ex naui hac, quæ ſimiliter ex *Cochin* veniens, *Negapatan* verſus velificationem inſtituere volebat.

Decimonono Maii videbant adhuc aliam nauem, quam *Hollandia* cum *Stella* & duabus ſcaphis perſecutæ ſunt, cumque ad eam veniſſent comprehenſam facili negotio, ad portum ſecum traduxerunt. Venerat & illa ex *Cochin* ſuſceptoque *Negapatan* verſus itinere, *Malaccam* inde & porro *Philippinas* petere Inſulas decreuerat. Onerum erat 70. dicebaturque *S. Antonius*, Præfectum habens nomine *Pedro Daſſouedo*.

Expugnant
adhuc aliam
nauem.

Venit eodem die *Modeliar* ex *Candy* ad Viceadmiralem, ex cuius relatione victorias Regis varias, maxime vero expugnationem caſtelli *Manicravari* cognouerunt. Poſt meridiē vero *Sepes Hollandica* cum ſcapha quadam ablegata à Viceadmirali eſt, vt Septentrionem verſus prouehcretur, intellexerant enim nauem adhuc vnam deeſſe, quam putabant eam quidem fuiſſe, quam 17. vt ſupra dictum, prætereuntem aſſequi non potuerant. Exiſtimabant autem eam ad *Tringue de Malo* applicuiſſe, itaque *Sepes Hollandica* eo uſque excurrere, & 24. horas eam ibi expectare debebat.

Vigeſimo Maii videbant duas ſuas naues, *Vliſſingam* nempe & *Anſerem*,
ad

Hollandi ad-
huc vna nauis
Lusitanica
potiuntur.

ad portum redire, quæ expugnata nauem *Madre de Dios* dictam, circa meridiem secum adducebant. Cæterum *Sepes Hollandica*, quæ pridie eius diei abierat, conspecta naui aliqua, diem noctemque ei persequendæ operam dabat. 21. autem die aliquanto propius aduecta, eam absque vlla reluctatione comprehendit. Verum enimvero Præfectus cum Nauarcho & 20. personis aliis priori die scapham ingressi captiuitatem euaserant, ita ut vnus saltem Lusitanus miles, cum Æthiopibus aliquot in naui adhuc superstitessent, cui similiter *S. Antonio* nomen erat. 23. *Sepes Hollandica*, cum expugnata naui hac portum inuecta est, quæ 80. plus minus onerum capax putabatur, & duos elegantissimos equos Persicos continebat. Hollandi autem literas subinde à Rege in *Candy* accipiebant, quibus continuatio victoriarum Regis in *Candy* confirmabatur. Equi illi duo empti erant 1590. Regalibus octonorum loachimicis Imperialibus, debebantque *Negopatanum* similiter adduci.

Quod autem ad bona attinet, quæ in nauibus hisce omnibus reperta sunt, nullius ea momenti erant, quamuis capacitas illa ingentem mercium vim desiderare videretur. Habebant autem aliquot saccos tritici longe pulcherrimi, quale ex *Cambaya* affertur; præterea æris Caldarii, radicem *China*, & aquæ rosaceæ non parum, cum tribus fere piperis oneribus, in illis reperiiebatur. Causa autem cur hæc naues expugnarent, erat partim persecutio & odium, quo erga Hollandos Lusitani semper ardent, partim quod Regi in *Candy* testatum reddere volebant, quam non amici, sed hostes Lusitanorum veri essent; ideo enim tantum in expugnandis hisce nauibus laboris insumpserant, quamuis perniciæ id eis magis, quam promotioni fuerit.

Rex in Can-
dy iter susci-
pit versus
Matecalo.

Rex accepta, de expugnatione harum nauium, relatione, magna affectus lætitia, 25. Maii iter statim ex *Candy* versus *Matecalo* ingressus est, datis tamen prius ad Viceadmiralem literis, quibus vehementer admodum petierat, ne Lusitanos illos dimitteret, sed vel ipsemet interficeret, vel sibi puniendos committeret. 28. Maii venerunt quidam ad littus, qui gallinas, butyrum, oryzam, oua & fructus varios à Rege in *Candy* eo transmissos asportarent. Postquam autem Lusitanis initio petentibus promissum esset, quod vellent eos liberos cum naui quadam, qua in *Negopatan* peruenirent, dimittere, promissis uti starent. 29. Maii eos cum duabus nauibus, *Nostra Senora de Rosario* & *Sancto Antonio* dimiserunt, exceptis quibusdam mancipiis, & qui sponte sua apud eos manere volebant. Itaque hæ duæ naues cum salui conductus literis eo die à Viceadmirali *Negapanum* versus abierunt, & Lusitani quidem gratias Hollandis maximas egerunt pro beneuolentia & officiis omnibus sibi præstitis. Erant quidem initio aliqui in hac sententia, eligendum esse ex illorum numero *Pilottam* siue gubernatorem nauium, cuius opera in littoribus *Gallo* & *Columbo* quemadmodum in sinu & littore *Choromandel* vterentur, verum cum tam diligenter instarent, & uti dimitterentur, peterent, consenserunt tandem, uti omnes salui dimitterentur.

Lusitani ca-
ptiui cum
duabus nauibus
dimittuntur.

Non ignorabant quidem hanc dimissionem Regi in *Candy*, non vsque adeo gratam futuram, verum quia ipsis fides initio data erat, eam fallere parum liberale putabant.

Cum igitur etiam inhumanum esset, captiuos illos bonis omnibus exutos vita insuper priuare, petitioni Regis hac quidem in re non existimabant satisfaciendum.

Trice-

Tricesimo Maii, cum cognouissent Regem in *Candy* sequenti die ad *Matecalo* venturū, præparare sese cœperunt, vt ad futurum diem Regi obuiam procederent, & solemniter eum exciperent. 31. Maii Germanus quidam ad naues veniebat, qui pridie eius diei à Rege ablegatus fuerat, cum quinque non amplius leucas à *Matecalo* abesset, vt ita aliter cogitare non possent, quam Regem circa vesperam in *Matecalo* adfuturum. Accipiebāt autem eodem die etiam fructus aliquot à Rege ad naues præmissos. Præparabant igitur sese modis omnibus, vti Regi sequenti die obuiam ire, eumque honorifice excipere possent, quo quidem sine ingens tabernaculum in littore excitatum est, vbi Regem exciperent, & vnde eum postea ad naues, siquidem ita liberet, traducerent, deliberaturi cum eo de omnibus, quæ ad salutem Prouinciarum Belgicarum facere viderentur.

Hollandi præparant se in occursum Regis.

Primo Iunii Hollandorum ducenti fere ex omnibus nauibus congregati vna cum Viceadmirali & Præfectis aliis in terram descenderunt, quibus tubicines & tympanistæ aliquot cum duobus vexillis aderant. Excensione facta, Regi quidem obuiam eleganti ordine processerūt, cū vero is ad *Matecalo* nondum peruenerat, dimidium miliare ultra *Matecalo* progressi, eum exceperunt, qui trecentos quidem armatos & aliquot Elephantos secum ducebat. Hic cum Regem honorifice & decenter exceperant, omnes ad *Matecalo* porro profecti sunt, vbi Legatus Regis in *Achin* Regi literas & inauratum *Crys*, siue gladium, Regis sui nomine obtulit. Cæterum Rex, vbi cum Viceadmirali locutus paululum esset, petiit vti armati illi ad naues suas iterum progredierentur, & sequenti die eodem ordine & forma redirent, quo & ipse ad littus procedere vellet, Viceadmiralem tamen cum sociis aliquot secum per noctem manere iussit, quod ita etiam factum est. Nam Viceadmiralis cum nullam vim externam metueret, neque mali quippiam extimesceret, remanebat apud Regem vna cum precipuis quibusdam administratoribus, Thoma Tongerlo, Henrico Lendgies & aliis, populus vero reliquus littus repetiit, sed confuso admodum ordine, quibusdam citius, aliis vero tardius ad littus venientibus. Qui igitur absque vlla cunctatione strenue progressi fuerant, vitam suam conseruauerunt, reliquis, qui in itinere adhuc erant, contrucidatis & interfectis, ita vt pauci misere admodum vulnerati ad naues postmodo relati fuerint.

Viceadmiralis cum multo populo interficatur.

Conturbati hoc tam repentino suorum interitu, qui in nauibus erant Hollandi, nesciebant quid cogitarent, neque enim Regis in *Candy* voluntate & mandato hanc factam fuisse lanienam credere poterant, sed errore forsitan populi, vel alia quadam ex causa, itaque magno tenebantur desiderio cognoscendi, quid de Viceadmirali & aliis, qui cum Rege permanferant, factum esset, itaque sequenti die puerum quendam in Insula ista natum cum literis in terram deposuerunt, cum præsertim spem adhuc de vita Viceadmiralis haberent, sed & Hollandi aliqui cum Scapha *Sepis* *Hollandicæ* in terram aduecti sunt, vt quomodo res se haberent, cognoscerent. Interea autem Legatus Regis in *Achin* cum duobus sociis suis ad littus procedens vexillum pacis proferebat, literasque Hollandis è longinquo spectandas exhibebat, qui viso eo aduecti statim cum Scapha epistolam cupide acceperunt. Scripta autem illa erat lingua Lusitanica nomine Regis in *Candy*, continebatque lamentabilem tristissimæ istius tragœdiæ historiam, qua Viceadmiralis, & qui cum eo fuerant, omnes trucidati occubuerant, cuius quidem causam Rex Viceadmirali imputans, eam dicebat fuisse, quod vehementius paulo apud Regem instando vti ad

Rex in Candy factum suum exultat.

naues suas secū proucheretur, in prodicionis suspicionem manifeste incidisset. Significabat igitur Rex Hollandis, si amicitiam suam retinere vellet, gratum id sibi futurum, sin vero bellum & arma expeterent, susque deque se laturum, dummodo responsum mature remitterent, Lusitanica lingua scriptum, quod nemo esset, qui legere Hollandicam linguam posset. Legatus quidem ex *Achin* affirmare fere non poterat, an Viceadmiralis cum sociis suis in viuis adhuc esset, propterea quod ipsemet etiam exorto hoc tumultu, in fugam conuersus sese inter dumeta in sylua proxima occultasset. Alii vero factum hoc ita commemorabant, quod dicerent, Viceadmiralem quamprimum ad Regem venisset, amice rogasse, vti secū ad littus progredi, nauesque porro suas contēplari ne grauaretur, cui Rex respondisset, sibi quidem id eo die libitum non esse, sequenti vero die se ad littus progressurum, & inde ad naues porro Hollandicas com meaturum. Petiisset igitur, suos vti iam ad naues remitteret, quod ita à Viceadmirali insidias nullas extimescente factum esset. Is enim, paucis exceptis Præfectis & Consiliariis nauticis, quos vna cum sex vel septem sclopetariis secum retinuerat, suis mandauit, vt eodem ordine quo aduenerant, ad naues iterum reuerterentur. At illi posthabito hoc mandato, in hospitiiis passim remanentibus multis, confuso admodum & distracto itinere, ad littus profecti sunt.

*Viceadmiralis
quaratione
cum 49.
aliis trucida-
tus sit.*

Postquam autem illi vix abierant, Viceadmiralis ad colloquium cum Rege reuersus, rogare iterum cœpit, ne sibi petitionem hanc deneget, & naues suas secum ascendere non grauaretur, daturum sese operam, ne eius eum vnquam pœniteat. Rex igitur commotus nonnihil hac intempestiua Viceadmiralis petitione; Petieras, inquit, antea, vt ex *Candy* ad *Vintanam* Ciuitatem venirem, ego vero etiam amplius triginta leucas ad hanc Ciuitatem *Matecalo* in tui gratiam processi, nec hoc ipso etiamnum contentus, ad littus amplius, & porro ad naues tuas venire me expectis, vt importunitas hæc tua mihi non parum suspicionis moueat. Respondit Viceadmiralis, siquidem ad naues venire Rex neget, se etiam cum nauibus suis ad propugnaculum *Punto di Gallo* velificationem non facturum, sed conuerso statim itinere inderecessurum. Rex igitur iratus *Modeliarem* statim, qui natione Lusitanus erat, Viceadmiralem comprehendere, & cum sociis suis trucidare iussit. Hac igitur ratione Viceadmiralis statim cum 49. viris, quos apprehendere adhuc in itinere satellites Regii poterant, trucidatus est.

*Causa huius
cadu vera.*

Sunt qui cædis huius causam non responsum Viceadmiralis, sed eam esse dicant, quod mandato suo non satisfactum Rex cognouisset: scripserat enim aliquoties ad Viceadmiralem, se, si Lusitanos captiuos dimitteret, amicum eum amplius non habiturum. Epistolæ, quam Rex Lusitanica lingua ad Hollandos scripserat, initium tale erat: Deus hesternæ die iudicium iustitiamque fecit, idque ex causis &c. Ad has literas Hollandi 2. Iunii die responderunt, literasque suas Regi per mulierem quandam Lusitanicam, quæ antehæc tempora in *Candy* tanquam mancipium sese sustinuerat, Viceadmiralis autem beneficio libertatem assecuta fuerat, offerri curarunt.

Mulier hæc cum ad urbem *Matecalo* venisset, audissetq; Regem peracta hac cæde, cum suis iterum abiisse, virum statim aliquem ablegauit, qui literas illas Regi traderet, qui cum in itinere adhuc existens eas accepisset, responsum statim dedit, scripta ad Hollandos epistola alia, cuius tale exordium

exordium erat : Deus iustitiam administrat illis, qui iusta operantur, & iuste secum agi expetunt.

Tertio Iunii die Hollandi quidam cum Scapha *Sepis Hollandica* ad *Hollandi al-* terram aduecti sunt quæsitum, an Hollandorum forsitan aliquis adhuc in *quot vulne-* viuis esset, vt nimirum ope sua eum subleuarent, & ad naues transfer- *atos in lit-* rent. *ore accipi-*

Videntes autem in littore aliquem vestibus omnino nudatum, eum statim in Scapham suam receperunt. Erat hic minister nauticus ad nauem *Vlissingam* pertinens, vulnera corpori inflicta multa habebat, dicebatque, se in proximo pago per duas noctes inter trucidatos pro mortuo iacuisse, iam vero vestimentis omnibus nudatum, stercusque impositum à duobus nocturno tempore ad littus prolatum esse, qui ne agnoscerentur, sese statim in pedes coniecissent. Sed & ministrum nauticum alium paulo post inuenerunt, qui grauitur vulneratus in aquam descenderat, & in syluis se hucusque detinuerat. Circa vesperam tres adhuc personæ ad Legatum Regis in *Achin* ad naues translatae sunt, quemadmodum & mulier illa *Lusitanica*, quam ad Regem cum literis ablegatam fuisse diximus. Afferebat *Hollandi li-* autem illa literas à Rege, ex quibus *Hollandi tristissimæ huius tragœdiæ* & cædis seriem ordine perceperunt, cuius quidem causam Rex vni Vice- *teras à Rege* admiralī omnem imputans, quandoquidem, inquit, ad 30. miliaria ex *in Candy* *accipiunt.* *Candy* ad *Matecalo* vsque profectus, cum Viceadmīrali vestro de oppugnandis commodē *Lusitanis* colloquium institueram, ille id solum omnibus viribus agere visus est, vt me ad littus, & inde porro ad naues traduceret, prodicionem proculdubio molitus, quam Deus quidem inultam habere noluerit.

Faciebat autem inter alia etiam mentionem nauium, quas *Hollandi* *Lusitanis* eripuerant, dicebatque, sperasse se omnino fore, vt naues illas cum *Lusitanis* sibi offerret, qui vero *Lusitanos* illos omnes saluos & incolumes cum duabus nauibus à se dimississent, quod quidem amicos suos non decuerit. Addebat porro, si in posterum amicitiam secum colere vellent, sibi id gratum futurum, sin minus, facerent quicquid vellent, per se quidem ipsis permissum esse debere.

Casus hic tam inopinatus, quo non iacturam solum tot præstantissimorum virorum fecerant, sed omni etiam spe commodi alicuius in *Insula* ista percipiendi exciderant, grauis ipsis admodum & intolerabilis accidit. *Hollandi a-* *lium Vicead-* *miralem eli-* *gunt.*

Verum enimvero cum iam de morte Viceadmīralis satis certi & confirmati essent, 4. statim Iunii die *Iacobum Petri Enchusum*, in locum Viceadmīralis, communibus votis & suffragiis elegerunt, eumque ex nauī *Enchusia* ad nauem *Zirichseam* transtulerunt.

Circa vesperam eius diei adhuc vnum grauitur admodum vulneratum ad naues traduxerunt. Sequenti vero die Legatus Regis in *Achin* vna cum tribus *Achīensibus* nauem Viceadmīralis ingressus est.

6. Iunii petiit Rex in *Matecalo*, vt aliqui ex nauibus ad se venirent, habere enim se, quod cum ipsis loqueretur. Circa meridiem igitur aliqui cum Scapha ad littus progressi duos à Rege obsides acceperunt, & contra duos ex nauibus in terram deposuerunt, qui *Matecalo* versus euntes ligones secum sumpserunt, vt si quos trucidatos hinc inde adhuc inuenirent, in terram eos sepelirent.

Rex in Mate-
calo se coram
Hollandis
excusat.

Sequente autem die cum duo isti à Rege in *Matecalo* ad litus iterum accessissent, signumque de recipiendis sese dedissent, Hollandi obsidibus in terram iterum depositis, suas ad naues traduxerunt. Hi cum ad naues venissent, Regem in *Matecalo* dicebant, sese valde excusasse ob factum illud à Rege in *Candy* perpetratum, dixisseque, se dolere admodum Hollandorum vicem, non posse autem factum hoc infectum reddere, & quandoquidem subditi sui omnes innocentes essent, omniaque à ministris Regis in *Candy* facta & perpetrata fuissent, petiisse eum, ne quod erga suos subditos conciperent odium: paratum enim sese etiamnum omnem ipsis beneuolentiam, quacunque ratione posset, declarare. Hanc excusationem Hollandi quidem accipiebant, fidem tamen ei per omnia habere non poterant. Itaque cum 9. Iunii die intelligerent, esse adhuc vnum in *Matecalo* grauitervulneratum, mittebant aliquem cum muneribus quibusdam ad Regem, vt vulneratum illum abduceret, obside interim aliquo in naui retento. Reuersus autem ille 11. Iunii die, vulneratum illum adduxit, veniente simul cum eo aliquo ad Achinensem Legatum pertinente, itemque adhuc altero, quem *Arache*, hoc est, Praefectum siue Capitaneum vocant, is annulum aliquem aureum gemmis aliquot nitentem attulit, Regemque hoc munere ornatum nouum Viceadmiralem velle asseruit.

Deliberatio
Hollandorum
de itinere in
posterum
constituendo.

Interea Hollandi habito consilio decreuerunt, nauem vnam, nempe *Anserem*, versus *Bandam* ablegare, vt naues illas quae in portu isto haerebant, de hoc infortunio edoceret, & vti vecturam suam isthic loci quaerent, moneret. Duæ naues aliae, *Stella* nempe & *Vlissinga*, debebant *Achin* versus velificationem instituere, vt vecturam suam ibi acciperent. Adiungebatur autem his duabus nauibus *Sepes Hollandica*, vt eo tutiores progredi possent, siquidem de *Andrea* quodam *Furtado* audierant, eum, vbi ventus faueret, ex *Malaca* classem ad portum in *Achin* ducturum. Cæterum Viceadmiralis cum *Concordia* naui sua, item duabus reliquis, *Hollandia* nempe & *Celoce*, debebant *Negopatan* versus, atque inde versus *Bengalam*, prout datura se ipsis occasio esset, velificationem facere. Cæterum Rex 13. Iunii tres apros, duosque ceruos ad naues misit. 14. autem *Arache* quidam cum quodam grandioris iam ætatis viro linguæ Lusitanicæ perito, & aliquo ad societatem Achinensis Legati pertinente, ad Viceadmiralem accesserunt, gallinas aliquot cum Zibethi modico à Rege ei afferentes, qui eodem adhuc die domum iterum reuersi sunt. 15. similiter ceruum à Rege acceperunt. 16. autem Germanus quidam ex *Candy* cum literis à Rege aduenit; quibus ille sese modis omnibus excusare ob perpetratum illud factum suum nitebatur. Expetens autem denuo familiaritatem Hollandorum, iurabat per Deum animamque, & liberos suos, vt fides sibi haberetur, & vir aliquis ad se in *Candy* mitteretur, qui Cinnamum & piper collectum videret, addita affirmatione, se, siquidem auxilio Hollandorum frui in expugnatione propugnaculorum *Gallo* & *Columbo* posset, promissis suis per omnia staturum & satisfacturum esse.

Literas à Re-
ge in Candy
accipiunt.

Hollandi ad
literas Regis
in Candy re-
spondent.

Acceptis hisce literis non consultum putabant, etiamnum ab Insula hac discedere, & locum istum tam facile deserere, quamuis exiguam spem haberent hac quidem vice commodum suum ibi promouendi. Vt igitur extrema quæque tentarent, visum est iuuenem quendam Iacobum Cornelium nomine ex naui, quæ *Sepes Hollandica* dicitur, versus *Candy* ablegare, cum instructione & literis ad Regem, quarum is sensus erat, quod nimirum

nimirum Rex, quicquid paratum haberet Cinnami & Piperis, ad littus transferri curare deberet, additis ministris quibusdam, cum quibus contrahere possent: se enim paratos esse, quicquid afferretur, vel præsenti pecunia redimere, vel pro mercibus aliis permutare, cæterum amicitiam eius se non reiecturos.

Quod autem ad expugnationem Castellorum *Gallo & Columbo* attineret, non habere sese naues amplius omnes coniunctas, sed quasdam iam ex portu illo discessisse, uti ad Admiralem suum & naues reliquas, quæ hinc inde in mari hærent, quæ accidissent, referrent, posse tamen id alia occasione fieri, ubi naues iterum aliquæ ad portum istum conuenissent, quarum opera difficile non futurum sit Castella ista expugnata ad manus Regis tradere. 17. Iunii appulit ibi naus quædam *Arneam* vehens, quæ ex *Bellinga*, loco quatuor leucas Septentrionem versus à *Punto di Gallo* distante, adueniens, versus *Negopatan* velificationem instituere decreuerat. Cum igitur Hollandi *Æthiopes* adhuc aliquos ex naui Lusitanica ereptos secum haberent, & vero illi *Negopatan* versus deferri peterent, Hollandi eos in naue illam exposuerunt. Fuerat naus illa littori nimis vicina, itaque cum Nauarchus eius in ære Regis adhuc esset, deposito velo Nauarchum illum in custodiam adduci curauerat, quod videntes *Æthiopes* illi ad Hollandos iterum reuersi sunt, naus tamen illa post dies pauculos inde soluens discessit.

Prædictus iuuenis Iacobus Cornelius 19. huius vna cum Germano illo, qui à Rege in *Candy* ad naues missus fuerat, iter ingressus est, Legato Regis in *Achin* cum comitante, ut dimissionem à Rege in *Candy* impetraret.

Accipiunt ad
huc duas li-
teras à Rege
in *Candy*.

Eodem autem die paulo post eorum discessum duo alii à Rege in *Candy* ad naues Hollandorum venientes vehementissime instabant, uti virum aliquem ad Regem mitterent. Literæ vero quas habebant à Rege ipso subscriptæ erant peregrino admodum charactere & modo, quo in subscribendo uti cum solere, Hollandi non ignorabant. 20. Iunii literas accipiebant à prædicto Iacobo Cornelio, qui ex *Matecalo* scribens, iter sese sequenti primum die ingressurum ostendit. Circa vesperam duæ naues, *Stella* nempe & *Vlissinga*, versus *Achin*, naus vero tertia, *Anser* dicta, versus *Bandam* velificationem instituerunt. Quod ad reliquas attinet, iter suum propter literas & petitionem Regis in *Candy* differre in tempus aliud coactæ sunt. Remanserunt igitur ibi *Ziriksee*, *Hollandia* & *Sepes Hollandica* cum Celoce, donec quid de mercibus promissis sperare deberent, animaduernerent, idque eo magis, quod Legatus Regis in *Achin* adhuc abesset, qui impetrata dimissione rediturum sese, & cum naui vna in patriam abiturum promiserat, quem modis omnibus expectandum censebant. Interea vero Hollandi de aqua recenti conuehenda solliciti quotidie cum Scapha sua ad littus excurrebāt, uti gallinas, oua, *Bonanas*, *Coquos*, & alia, quæ magna copia ibi prostabant, pro mercibus aliis permutarent. Erant autem sclopetis & armis aliis probe instructi, & aduersus omnem iniuriam satis parati, cum parum sibi inuicem ab utraque parte fiderent amplius. Non parum igitur commeatus hoc sequenti quadriduo acquisuerunt, sed & 28. huius ceruum rursus à Rege in *Matecalo* missum acceperunt. Et cum 29. Iunii viderent ingentem fructuum & gallinarum copiam in littore rursus venalem proflare, scapham quidem ingressi sunt, ut ad littus adueherentur, verum tempestatib. & ventis impediti, redire ad naues re infecta coacti sunt.

Petuntur ab
Hollandis sal-
uiconductus
litera.

Septimo Iulii venit quidam *Arache* ex *Matecalo* ad Viceadmiralem, petiitque saluiconductus literas pro duobus nauigiis, quæ ex *Bellingha* ad portum istum Cinnamo & pipere onerata aduehere volebant, vti aromata ista sua Hollandis diuenderent, quorum specimen secum afferebant.

Acceptis igitur literis illis Lusitanica lingua exaratis, ad littus iterum reuersus est. Sequenti die tres viri cum gallinis & fructibus aliquot aduecti affirmabant, tres naues Hollandicas ad *Iaffanapatán* hærere, siquidem vnus eorum ex *Dorto* nuper terra aduenerat. Cum igitur constituisent cum *Champan* siue nauigio aliquo, quod in fluuio *Poligamme* haberent, versus *Iaffanapatán* velificationem intendere, expetebant saluiconductus literas, ne vbi eo venissent, à nauibus illis forsitan læderentur. Non poterant persuaderi Hollandi, naues suas ibi subsistere, simulabant tamen sese illud credere, & querebant ex illis, an eorum aliquis cum naui, quam ad locum istum ablegaturi essent, proficisci vellet, se hoc ipsi remuneraturos, & literas, quas peterent, statim daturus. Promittebant igitur illud, se facturos, sed Regi prius in *Matecalo* id significandum esse dicebant, quo facto, sequenti statim die sese reuersuros, & in naui aliquem, qui cum Hollandis iret, relicturos affirmabant.

Verum enimvero cum literas illas accepissent de reditu suo non cogitarunt amplius. 9. Iulii dicebatur ipsis de 5. *Champan* siue nauigiis, quæ in fluuio *Poligamme* subsisterent, & partim Elephantis, partim vero ebore & *Aracca* onerata essent. Hoc vero similiter credere non poterant, non enim videbatur ipsis verisimile, quod tot naues in isto fluuio hærere deberent, licet iam antea audiuisent, Regem in *Candy* solere quotannis aliquot nauigia Elephantis & ebore onerata quibusdam Regibus, in littore *Choromandel* habitantibus, dono mittere. Constituerunt tamen Celocem, cui nomen erat *Spharamundi*, cum Scapha *Sepis Hollandica* ad locum illum mittere, vt si forsitan nauigia quædam in fluuio isto essent, illa in portum *Matecalo* secum abducerent, vt ita populus suus eo citius ex *Candy* iterum dimitteretur.

Nauigium
aliquod Cin-
namum re-
bens ad Hol-
landos venit.

Circa vesperam autem viso meridiem versus nauigio aliquo, illud ad portum traduxerunt. Quo cum venissent, Viceadmiralis quidem accersitos ad se præcipuos quosque interrogauit, qui essent & vnde venissent, qui saluiconductus literas, quas *Arache* 7. Iulii impetrauerat, proferentes, se ex *Mattone*, quod quinque miliaribus à *Punto di Gallo*, vnum vero miliare à *Bellingham* abest, venire, & Cinnami fere 8000. libras vehere, quod *Panico Mudeliar*, sic enim Primatem istius loci vocabant, in *Matecalo* vendendum misisset.

Dicebant autem porro, non vsq; adeo venditionem eius Cinnami, quod parum esset, quam familiaritatem & notitiam Hollandorum expectere, cum quibus amicitiam contrahere constituisent, addita excusatione, quod nimirum eorum, quæ à Rege in *Candy* facta fuerant, innocetes plane essent. Affirmabāt porro & hoc, quod *Panico Mudeliar* ad sex vel septem millia armatorum in ditione sua numeraret, qui Regem quidem in *Candy* non timerent. Quare si Hollandis placeret cum nauibus suis ad Castellum *Punto di Gallo* applicare, & oppugnationem eius tentare, paratum esse *Panico Mudeliar*, terra ipsis auxilio venire. Sperare enim sese, cum vix triginta Lusitani in Castello isto iam numerarentur, illud superatu difficile non futurum.

Hollan-

Hollandi vero non poterant hoc ipsum credere, sed verebantur, id eos à Rege in *Candy* per insidias subornatos esse, ut mentem Hollandorum pertentarent. Itaque cum Cinnamum illud emisissent, homines illos à se dimiserunt, qui ad littus applicantes nauigium in terram protraxerunt, terrestri itinere *Matorem* petitori. Instabant quidem ut Hollandi aliquem sibi adiungerent, qui cum *Panico Mudeliar* loqueretur, verum id Hollandis non consultum visum est. Hoc *Matore Bellingham* cum vniuerso isto tractu, paulo ante sex vel septem menses in Lusitanorum adhuc potestate fuit, quos incolæ quidem per seditionem inde expulerunt, & versus *Punto di Gallo & Columbo* propugnacula remiserunt, quod quidem propter aduentum nauium suarum potissimum factum fuisse Hollandi putarunt.

Cæterum 10. Iulii Celocem *Spheram mundi* cum Scapha *Sepis Hollan-* *Mittunt Ce-*
dica versus fluuium *Poligamme* ablegarunt, & Viceadmiralis statim sequen- *locem suam*
 ti die cum scapha sua aliquos misit, qui quamprimum ex Celoce cogno- *cum Scapha*
 scerent, quæ ratio eius fluuii esset, qui altero die reuersi, retulerunt, fluui- *ad fluuium*
 um hunc leucas sex à portu abesse, & Celocem quidem cum Scapha fau- *Poligamme.*
 ces illas seu ingressum eius occupasse, ita ut nemo exire inde sine præscitu eorum posset. Locuti præterea fuerant cum quibusdam eius vicinæ hominibus, qui non nisi vnum *Champan* siue nauigium in fluuio isto hætere affirmarunt, pro quo Saluiconductus literæ ab Hollandis expectatæ fuissent. Sed & hoc affirmabant, tres naues Hollandicas ad *Iassanapatan* subsistere, quod quidem indies magis magisque confirmabatur. Interea vero Hollandi in portu ad *Matecalo* quiescentes nihil efficiebant, præterquam quod redditum suorum ex *Candy* expectarent. Cum enim illi redditum non, prout sperauerant, maturarent, cogitare non poterant, quam moræ istius causam haberent, cum præsertim nullas etiam neque à suis, neque ab *Achinen*sibus literas acciperent. Quia autem non videbatur consultum, inde priusquàm socios suos recepissent plane discedere, & vero Celocem habebant cum Scapha maiori ad fauces siue ingressum fluuii *Poligamme* hærentem, constituerunt nauem alteram versus *Iassanapatan* ablegare, visum quales ibi naues hærent, itaq; 13. Iulii Scapham Viceadmiralis eo cum armatis aliquot expediuerunt.

Porro cum tempus præteriret, & ipsi iam per tres menses in portu *Rex in Mate-*
 illo hærent, & à tempore illo, quo ab Admirali suo discesserant, quod *calo ad Fe-*
 iam ante septem menses factum fuerat, nullum ab eo nuncium percepif- *stum aliquod*
 sent, decreuerunt, hæc quidē vice nullam ad littus *Cheromandel* & sinum *proficiscitur.*
Bengala nauem mittere, sed simul atque inde soluerent, *Achin* versus abire, ut quid ibi noui ex *Bantam* haberetur, cognoscerent. Sed & eodem adhuc die *Arache* quidam ad Viceadmiralem veniens, salui conductus literas pro duobus *Champan* siue nauigiis, quæ ex *Matore* vel aliis vicinis locis ad portum istum cum Cinnamo, Pipere & *Arecca* ventura dicebantur, quas quidem ipse facili negotio impetrauit. Dicebat autem porro, Regem in *Matecalo* postero die cum *Tirecoy* locum quendam leucas tres vel quatuor inde meridiem versus distantem, profecturum, vbi solemne Festum in honorem *Pagode* siue idoli cuiusdam eius loci per nouem vel decem dies vsque ad tempora plênilunii celebrandum esset, ad cuius quidem Festi solemnitatem ingens multitudo virorum mulierumque & liberorum confluere so- leret.

Admonebat autem Hollandos ea de re, ut scirent, parum interea cibariorum fructuumq; ad littus perlatum iri.

Reuersa

Hollandi li-
teras à Ia-
cobo Corne-
lio accipiunt.

Reuerſa eſt autem 15. Iulii Scapha illa, quæ cum celoce ad fauces fluuii *Poligamme* ſubſtiterat, celoce quidem *Iaffanapatan* verſus cum ſcapha altera porro progrediente. Cernebant autem 20. Iulii in littore vexillum aliquod album, ynde ingens percipiebant gaudium, fore vt literas & nuncium aliquod ex *Candy* acciperent. Miſſis igitur ad littus duabus Scaphis *Arachem* quendam cum viro quodam Germano, literas à Iacobo Cornelio afferente, ad naues adducebant. Cognoscebant autem ex literis illis Hollandi prædictum Iacobum Cornelium, 29. præteriti menſis die in *Candy* vna cum Legato Achienſi adueniſſe. Regem vero ibi non offendiſſe, qui in caſtris ad *Sytubague*, loco leucas 15. à *Candy*, & 6. à *Columbo* diſtante, tum fuiſſet. Coactum igitur eum fuiſſe, iubente ita & volente Rege, eo excurre- re, acceptum autem illi admodum honorifice à Rege fuiſſe, qui perpetra- tam in *Matecalo* eadem admodum deteſtatus, errore & imprudentia eam factam dixiſſet, audita affirmatione, ſe ſummam in poſterum fiduciam in Hollandos collocaturum, & primo quoque tempore naues duas cinnamo & pipere oneraturum, ſiquidem iam aliquot Elephantos deſtinaiſſet, qui cinnami & piperis *Baren* aliquot ad Hollandos perferrent, qui eius partem ad quotidianos uſus abſumerent, partem vero in ſpecimen aliis monſtran- dum retinerent. Petiſſet igitur tandem, vt Hollandi adhuc duos ad ſe mitterent viros, cum quibus contrahere & pretium conſtituere poſſet. Erant hæc, vt Hollandi facile animaduertere poterant, tantum verba & nudæ promiſſiones ad detinendos ibi Hollandos comparatæ, vt & eorum præſentia Luſitani cohercerentur, & incolæ per prodicionem vtilitatis aliquid ab iis perciperent, itaque Hollandi non iudicabant conſultum diutius ibi ſubſiſtere & moras neceſſe, ſed ſtatuebant quamprimum virum ſuum ex *Candy* recepiſſent, cuius aduentum iam quotidie expectabant, velificatio- nem *Achin* verſus inſtituere.

Iacob. Cor-
nelius ex *Cā-
dy* reuertitur.

Venit 22. Iulii ad Viceadmiralem aliquis ex Comitatu Iacobi Cornelii, dixitque, ſe cum illo ante dies octo ex *Candy* iter ingreſſum eſſe, reliquiſſe vero eum in *Vintana*, & iter ſuum maturare voluiſſe, vt eo citius de aduentu eius Hollandos edoceret, quod falſum tamen fuiſſe Hollandi poſtmodum cognouerunt, ſiquidem is integro ante Cornelium biduo ex *Candy* Ciuitate egreſſus fuerat. Sub vesperam autem 24. Iulii Cornelius ille ipſemet ad littus atque inde porro ad Viceadmiralem peruenit, literas Regis afferens, quem in caſtris ad *Sytubague* reliquerat: iter autem ingreſſus erat 15. Iulii, adduxitque ſecum Legatum Regis in *Achin*, qui cum eo apud Regem fuerat, quemadmodum & ſocios quosdam Legati iſtius, qui in *Matecalo* remanſerant. Erant porro in *Matecalo* octo Elephanti Cinnamum & piper, de quo diximus, ferentes. Literæ autem Regis ad nihil aliud quam inani ſpe Hollandos laetandos, atque ibi aliquandiu adhuc detinendos comparatæ erant. Sed & eadem vespere Scapha illa cum celoce, quæ *Iaffanapatan* verſus excurrerant, reuerſæ, nihil ſeſe nauium ibi offendiſſe, nunciabant.

Legatus Re-
gis in *Candy*
ad Hollandos
venit.

Viceſimo quinto poſt ad naues venit *Arache* cum Legato Regis in *Candy*, & quibusdam ad ſocietatem Legati Regis in *Achin* pertinentibus, qui omnes de Rege in *Candy* multa prædicantes, tantum enim Cinnami & piperis paratum eum habere dicebant, vt duas naues eo onerare commode poſſet, duas vero reliquas naues decreuiſſe eum dicebant ad continentem mittere, vbi veſturam ſuam facile impetraturæ eſſent. Inſtabant autem porro, vt Hollandi aliquos ad *Candy* iterum ablegarent, quib. cum de pre-

de precio conuenire & agere Rex posset, qui hoc facto cinnamum & piper ex variis locis vti conuheretur, curaturus esset. At vero Hollandi hoc vti facerent, persuaderi non poterant, idque propterea quod exiguam spem & fiduciam in verbis Regis collocarent, & crebris illis peregrinationibus tempus perdere nollent. Legati isti circa vespere ad littus iterum adue-
sti dicebant, se sequenti die reuersuros, & Elephantos aliquot cum vno *Baere* cinnami, & vno *Baere* piperis secum adducturos, quæ aromata Rex Hollandis dono misisset, vt quotidianis vsibus ea adhiberent. Reliqua enim duo *Baere* cinnami & piperis, quæ in specimen à Rege missa erant, in *Matecalo* relinquere volebant, donec inter eos de precio conuenisset, vt ita quod adhuc superesset simul consequerentur.

Ablegarunt eodem tempore Hollandi duas scaphas, vnam Viceadmi-
ralis & alteram *Hollandia* naui versus fluuium *Poligamme*, vt viderent an
oryzæ aliquid ibi pro mercibus aliis permutando acquirere possent. Cæte-
rum Legatus ille circa meridiem 26. Iulii vna cum Achiensibus ad naues
reuersus, prædictum cinnamum & piper aduexit. Instabat autem etiam-
num, vt Hollandos aliquot secum ad Regem remitterent, verum Hollan-
di recusantes dicebant, constituisse se prima occasione inde iterum dis-
cedere, & ad eiusmodi loca se conferre, vbi sperarent melius sese acceptū
iri. Iubebant igitur Legatos illos sequenti die iterum redire, & literas acci-
pere, quas ad Regem daturi essent. Dicebant Achienfes defunctum Vi-
ceadmiralem Regi suo in *Achin* promississe, se pecuniam ipsis commodat-
urum, qua preciosos aliquot lapides emere possent. Petebant igitur, vt si-
bi hac in re gratificarentur, & argenti circiter 20. *Cathy* sibi commoda-
rent. Cum autem qui in consilio militari erant, nihil hac de re audiuisse
se dicerent, non consultum visum est ipsis pecuniam aliquam concedere,
quia tamen non parum sulphuris ex *Achin* secum assumpserant, promitte-
bant ipsis 6. *Baeren* eius concedere, vt Regi in *Candy* illud venderent, &
pecunia donec in *Achin* redirent, vterentur.

Hollandi ad
Regem in
Candy redi-
re recusant.

Hac igitur promissione contenti ad littus regressi sunt, promittentes se
proximo die cum aliquot Elephantis, quibus sulphur illud imponent, iterum reuersuros esse.

Sequenti igitur die ad naues iterum reuersi Achienfes, Hollandis vale-
dixerunt, & literas sibi ad Regem in *Candy* dari petierunt, quas quidem
Hollandi ipsis in lingua Lusitanica & Belgica scriptas ipsis tradiderunt,
petentes simul Regi significari, quod, si imposterum amicitiam cum Hol-
landis colere vellet, cinnamum & piper suum omne conuhere deberet,
vt quamprimum naues quedam ad portum venturæ essent, de precio cum
illis agere, easque onerare suis mercibus posset, faceret autem hoc maiori
fide & candore, quam quo erga Viceadmiralem vsus fuisset, alioqui media
Hollandis non defutura, quibus factum hoc in eo vlscerentur. Sic igitur
acceptis sex *Baeren* sulphuris circa vespere ad littus iterum aduecti sunt.
Non placebat quidem per omnia Achiensibus, quod non deberent do-
mum cum ipsis redire, verum à Rege nondum dimissi erant, qui, vt ex mul-
tis circumstantiis apparebat, pannos aliquot sericos & holosericos sub
manibus habebat, ad Regem in *Achin* transmittendos.

Literas po-
stremas ad
Regem in
Candy scri-
bunt.

Tradebant igitur Hollandis literas Regi in *Achin* offerendas, at-
que ita *Matecalo* versus contenderunt, vltimum Vale Hollandis dicen-
tes.

Sic igitur Hollandi vniuersi & singuli circa meridiem eius diei ex portu
illo

Hollandi ex
portu Mate-
calo disce-
dunt.

illo soluentes iuxta littus versus fluuium *Poligamme* cursum suum direxerunt, ut ad scapham suam peruenirent. Cumque vespera iam immineret, & ipsi sex fere leucas emensi essent, anchoras suas ad fauces siue ingressum praedicti fluuii proiecerunt. 29. die scapha nauis *Hollandiae* ex flumine isto aduecta 600. plus minus *Coquos* afferēbat, dicebantque duos eorum fluuium ascendendo usque ad *Poligamme* profectos fuisse, quorum alter Nigrita erat, ex nauibus Lusitanicis adhuc reliquus, qui sponte sua cum illis permanserat, & tam Lusitanicam quam Malabaricam linguam callebat. Hi duo cum ad scapham reuersi essent, pro certo affirmauerant Regem in *Poligamme* insignem piperis aceruum pro Hollandis coegisse, seque domum integram pipere repletam suis oculis vidisse. Visum itaque Hollandis est, vnum ex mercatoribus suis cum praedicto Nigrita *Poligamme* versus ad Regem istum ablegare, visum quantum ibi piperis inueniretur. Illis autem terra progressis, reliqui cum scapha ad pagum quendam aduecti, oryzam, gallinas & *Cocos* pro variis mercibus permutando compararunt. 30. die quidam duabus cymbis ad nauem aduecti, piscium aliquantulum afferebant, petentes nauem istam perlustrandi sibi copiam fieri, quod facile obtinuerunt. Similiter vero 31. etiam huius mensis die scapharum, pisces, oryzam, *Coquos*, oua, gallinas, & alia id genus permutanda afferentium, ingens numerus ad nauem illam peruenit.

Paulo post autem Hollandi, qui *Poligammem* ablegati fuerant, cum duabus scaphis reuersi, gratias agebant Deo, quod noctu inde abire sibi licuisset. Nihil quidem secum afferebant, sed & Regi varia munera afferre polliciti fuerant, ne ab eo detinerentur: debebant autem intra 20. dies redire, quod piperis nihil adhuc paratum esset. Adiunxerat autem Hollandis illis *Modeliarem* siue Capitaneum quendam, qui quae Regi promiserant afferre debebat. Venit autem cum illis adhuc alius *Modeliar* ex pago isto, ad quem Hollandi cum scaphis suis herentes oryzam & alia comparauerant, habebatque sibi coniunctos septem ministros, qui omnes peculiari nauigio ad nauem Hollandorum aduecti sunt.

Modeliar ille manipulum auri in laminas dissecti supra caput Viceadmiralis proiecit, & annulum aureum digito eius indidit. Sed & sportulam pipere, & duas ollas melle repletas afferebant, in specimen eius, quod ibi accipere deberent, nec satis praedicare poterant de beneuola Regis erga Hollandos affectione, sperantes ita eo facilius id obtinendi, quod Regi à duobus Hollandis promissum fuerat.

Ceterum Hollandi cum dolum facile animaduernerent, nec quicquam ibi se accepturos sperarent, speculo quodam vulgari singulos donatos à se dimiserunt. Sed & Aethiopem illum, qui dixerat se domum quandam pipere repletam in *Poligamme* vidisse, illis adiunxerunt, ut poenas mendacii daret, atque ita tandem circa vesperam inde soluentes versus *Achin* velificationem direxerunt.

Insula Zei-
lon fertilitas

Insula *Zeilon* abundat oryza praefertque fructus varios, nempe *Bonanes*, *Batatas*, *Ananas*, mala aurea, & id genus alia, circa littus quidem non tanta copia est, quanta in locis mediterraneis; illa enim & *Coquos* habent, & gallinas, oua, ceruos, apros, boues & bubalos magna frequentia: verum quod ad boues & bubalos attinet, eos mactare nemini permittitur, vnde Hollandis eos pro pecunia vendere nolebant: piaculum enim & crimen maximum existimant carne eorum vesci, itaque illis tantum ad laborem vtuntur, cumque sponte sua tandem moriuntur, sepelire eos in terrā solent.

Cin-

Cinnamum optimum in hac Insula prouenit, maxime vero circa castellum *Columbo*. Sed & piper Insula producit melioris notæ. Mittit & ceram & varias gemmas, maxime tamen pyropos siue Rubinos.

Incolæ eius idololatræ sunt, & multa passim idola habent, ipsis *Pagodes* dicta, quæ hominum partim, partim & aliorum animalium speciem referunt, in quorum gratiam varia per annum festa celebrare solent choreis, saltationibus, cantu & variorum instrumentorum strepitu sese oblectantes. Viderunt Hollandi in vrbe *Candy* idola quinque & sex orgyarum, insigni tamen proportionem & artificio elaborata, quæ incolæ proceritatem Adami repræsentare dicebant, siquidem longitudo & latitudo pedum responderebatur vestigiis Adami, quorum mensuram Rex de monte quodam non procul inde distante in urbem adduxerat. Continent autem in longitudine septem cum dimidia, in latitudine tres cum dimidia spithamas. Existimanturque vestigia esse primi parentis & hominis Adami. Omnia autem hæc idola peculiarem suam potestatem & dominium obtinent, alterum enim frugibus terræ, alterum pluuiis, alterum ventis & tempestatibus, alterum procellis maris, & sic consequenter rebus aliis præfunt, credunturque potestatem illam à Deo accepisse; non enim negant Deum aliquem esse, à quo omnia creata sunt. Defunctos suos igne comburunt in præsentia suorum *Bramenes* siue sacrificulorum, adhibitis multis ceremoniis. Incedunt nudi pudendis solummodo panno gossypino obuolutis. Qui iuxta mare habitant, videntur esse Malabares, siquidem lingua ea vtuntur, & plerunque auriculas habent pendulas & perforatas, insertis annulis plumbeis, cupreis, aureis, &c. Pueris & puellis appenduntur plerunque annuli plumbei magni ponderis, quo aures eorum pendulæ efficiantur; hoc enim ad pulchritudinem non parum facere arbitrantur. Reges in *Panane*, *Matecalo* & *Poligamme* habitantes, Regem in *Candy* superiorem & Dominum suum agnoscunt, qui quidem iuratus Lusitanorum hostis existit.

Effigies Adami primi parentis.

Cæterum quomodo Rex in *Candy* modernus ad imperium siue regnum hoc peruenerit, eiusmodi relationem Hollandi acceperunt. Ciuitas est *Sitabague*, 15. miliaribus à *Candy*, & sex à *Columbo* distans. Hæc Regem ante annos 30. fere magnæ potentie habuit, qui cum illis in *Columbo*, simul & cum Rege in *Candy* bellum gessit. Cum autem expugnata ciuitate *Candy*, regionem omnem sibi subiecisset, Rex eius una cum infante filiola, & moderno Rege, (qui tum temporis puer adhuc erat, & filius cuiusdam *Modeliar* siue Præfecti) *Manar* versus profugit, patrociniumque Lusitanorum implorauit, qui puerum istum *Goam* translatum baptizarunt, nomine Ioannis de Austria ei imposito. Hinc cum adoleuisset ad castellum *Columbo* translatus, & Præfectus quorundam *Æthiopum* factus est. Habitabat igitur in propugnaculo isto aliquot annis, donec *Candy* ciuitas & vniuersa ista regio aduersus Regem in *Sitabague* insurgeret. Lusitani enim occasionem istam sibi non negligendam arbitrabantur, cumque Rex in *Candy* defunctus esset, mittebant armatos aliquot incolis in *Candy* in auxilium, & inter alios etiam quamuis ægre admodum, hunc Ioannem de Austria. Hic cum in ciuitatem istam venisset, ab omnibus in honore habitus est, quæ causa fuit, quod cogitare inciperet, quomodo sese ipsum tandem totius regionis Dominum faceret.

Rex in Candy quomodo ad imperium peruenerit.

Cæpit igitur Lusitanos negligere, & potentiam viresque suas aduersus Regem in *Sitabague* conuertere, quem tum temporis etiam deuicit, seque

Regem in *Candy* constituit. Post annos aliquot Lusitani cum multis copiis regionem istam inuadentes, defuncti Regis filiam baptizatam interim & Christianam factam, tanquam veram regni heredem secum adduxerunt, sperantes se hac ratione regnum istud recuperaturos, & ad se facile translaturus.

Occupabant autem ex improviso statim ciuitatem *Candy*, itaque Ioannes hic arrepta fuga in montibus & in solitudine sese aliquandiu continere coactus est. Reparato autem statim exercitu, ex improviso Lusitanos adortus omnes fere trucidauit, paucis admodum per fugam elapsis. Recuperata postmodum vrbe, relictam ibi Regis filiam vxorem accepit. Cæterum bellum cum Lusitanis ab eo tempore semper continuauit; suscepit autem ex ea filium & filiam legitimos in posterum regni heredes.

Perueniunt
ad portum
Achin.

Cæterum vt ad cœptam Hollandorum nauigationem reuertamur, postquam illi vltimo Iulii die ex fluuio *Poligamme* soluentes, cursum suum versus Euroaustrum direxissent, cœpit eis 9. Augusti die terra regni *Achin* apparere, in cuius portum circa vesperam eius diei delati sunt, inuenientes ibi duas suas naues, *Stellam* nempe & *Vlissingam*, vna cum tribus aliis, quæ ex *Tanassarim* & littore *Pegu* eo venerant. Cæterum Celocem *Psittacum*, quæ 30. Iulii ex *Bantam* ibi appulerat, septimo Augusti die versus *Pedir* emptum oryzam abiisse cognouerunt.

Attulerat autem literas ab Admirali 14. Iunii scriptas, qui 19. Aprilis ad *Bantam* appulerat, tantumque ibi piperis inuenerat, vt speraret primo quoque tempore tres naues, *Mauritium*, *Virginem Enchusiam* & *Concordiam* oneratas domum remittere. Duæ naues aliæ, *Nassouia* nempe & *Erasmus*, iter suum *Chinam* versus instituerant, *Roterodamum* nauis versus *Iortan* ad littus *Iaua* progressa erat, vbi vecturam suam se accepturam sperauerat. Reliquæ duæ naues, nempe *Sol* & *Luna* cum primo *Monson*, Insulas *Molucas* petere debebant. Cum igitur ex literis illis perspicerent, nullas naues hac quidem vice *Patanen* destinatas esse, non negligendam sibi hanc occasionem arbitrati, 10. Augusti die scapham versus *Pedir* ablegarunt, quæ Celocem ad se venire quamprimum iuberet.

Proficiscun-
tur ad Regē
in *Achin*.

Vndecimo Augusti die duo Hollandi in urbem profecti sunt, vt literas, quas in *Zeilon* acceperant, Regi per Secretarium *Pongolo Corquon* offerri curarent, cum quo Elephanto quidem insidentes ad aulam regiam porro profecti sunt, assumptis quibusdam honorariis Regi offerendis. Cum autem ad portam aulæ regiae venirent, *Pongolo Corquon* quidem ad Regem ingressus est, ipsi autem subsistentes ibi, *Chappe* expectabant, quo adueniente ipsi etiam ingressi sunt. Inueniebant autem Regem ex fenestra more solito prospicientem, cumque honorem ei exhibuissent, & munera sua ei obtulissent, in tabulato ante Regem consederunt, pedibus in crucem factorum instar complicatis. Apponebantur ipsis statim cibi & fructus varii, cumque Secretarius etiam locum suum occupasset, & literas Regi obtulisset, cognouit ex illis statum suorum Legatorum: nam quod ad infortunium in *Zeilon* perpeßum & Viceadmiralis mortem attinet, eam iam antea cognouerant, cum nimirum *Stella* & *Vlissinga* ibi appulissent. Tristem igitur sese exhibebat, & dolere sese eius vicem verbis plurimis testabatur. Cæterum cum duas naues pipere onerare antea promississet, & vero Hollandi cognouissent, eum pro vnoquolibet *Baere* idem precium, quod ab Anglis & Gallis acceperat, nempe 30. *Taere* postulare, quærebant ex eo, quæ tandem sententia eius esset, & quanti piper suum vendere vellet, vt respon-

responsum sociis suis afferrent, qui cum nauibus potius omnibus, quam tanti piper illud emerent, inde abituri essent, siquidem ne dimidium quidem pecuniæ, quam Rex requirebat, numerare pro pipere isto constitissent.

Responderebat igitur, dolere se quod abitum & discessum pararent, sed minoris tamen piper suum vendere non posse. Quare Hollandi Regi valedicentes abierunt. Porta autem egressi, duos Elephantos inueniebant, à Rege ibi constitutos, quorum opera ad ædificium Hollandis concessum deferrentur, vbi cum per noctem illam quieuisissent, ad naues postero die reuersi sunt.

Sequenti die, qui 13. Augusti erat, mercatorio munere in naui *Hollandia* fungens cum Nicolao Simone in terram aduectus, munera quædam Regi iuniori obtulit, circaque vesperam ad naues iterum reuersus est. 14. autem Celocem ex *Pedir* receperunt. 15. porro Viceadmiralis ipsemet vna cum duobus aliis ad Regem profectus est, vt ei valedicerent. In aulam autem venientes Regem loco consueto sedentem inuenerunt, cumque honorem ei exhibuissent, sedem suam ipsimet etiam ex opposito Regis in tabulato quodam nonnihil eleuato occuparunt. Ad latus autem Hollandorum primarii regni istius procures confidebant, apponebanturque ipsis statim cibi & fructus varii. Postmodo cum surrexissent, loqui cum Rege per interpretem cœperunt. Dicebant autem constituisse se cum nauibus simul omnibus inde abire, gratias igitur Regi quam maxime sese agere pro tam amica erga se & populum suum affectione, & rogare vt in ea perseveraret, eamque porro exhiberet tam iis, quos ibi relinquere vellent, quam qui in posterum eo venturi essent: ad se enim quod attineret, paratos esse omnia officia summa fide ei vicissim exhibere. Rex respondebat contra, se satis superque confirmatum de amicitia & familiaritate Hollandorū esse, & propterea beatum sese prædicare, quod cum Principe ipsorum familiaritatem sibi contrahere licuisset, & se eam etiam sancte in posterum conseruaturum. Postremo cum ei Hollandi significassent, quasdam forsitan naues per fratrem *Malacca* iter facturas, expetebat modis omnibus vt *Champan* siue nauigia quædam sua secum ire permitterent, vel saltem aliquot suorum ministrorum in naues suas acciperent, qui iter Hollandis monstrarent ad portum *Daru*, in freto *Malacca* ad terram *Sumatra* situm. Cum enim hostes sui ibi habitarent, velle sese dicebat, vt tantummodo seipsis conspiciendos darent, quo viderent illi, qualium populorum amicitia Rex iam vteretur. Hollandi autem excusabant sese quantum poterant, dicentes se ignorare quali tempestate vsuri essent. Quod si peruenturi ad loca illa essent, etiam sine Achien-sium præsentia se populo isti testatum facturos, quod Rex amicitia sua vteretur.

*Valedit cum
Regi in
Ach.*

His igitur acquiescens Rex, amice eos à se dimisit, Viceadmirali vero sacculum, in quo 10. libræ auri, quæ 26. Ioachimicos faciunt, donauit, iussitque eum *Berele* pro pecunia ista emere, & tandem amice admodum ab inuicem discesserunt.

Circa meridiem 16. ad Regem iuniorem, vt & ipsum salutarent, profecti sunt. Hunc reperiabant in patenti domus suæ area, loco nonnihil eleuato, & tapetibus storeisque vndique contexto loco sedentem, & multis vndique mulieribus, quæ gladiis, sclopetis, hastisque, & id genus aliis armis armatæ erant, stipatum.

*Hollandi et-
iam iuniori
Regi valedi-
cunt.*

Hollandi igitur cum honorem ei consueto more exhibuissent, & munera sua obtulissent, in terram tapetibus stratam ante conspectum eius cōfederunt. Rex autem postquam salutantes resalutasset, cibos eis & fructus varios apponi curauit, idque præter consuetudinem suam, qui potu aduentantes plus quam cibo exhilarare consueuerat, cum & ipse potu illo suo, quem *Arecka* vocant, valde delectetur. Hac autem vice nec cibi nec potus quicquam deerat, ferculum enim alterum post alterum afferri curabat, & *Arecka* eos non parum exhilarabat, poculum vnum atque alterum ipsis præbibendo. Cum iam ei significarent se constituisse, inde cum omnibus nauibus discedere, & iam gratias ei pro exhibitis sibi beneficiis agerent, cgebantur noua adhuc fercula mox afferenda expectare, & potu sese interim oblectare. Quærebat autem ex illis, annon per dies adhuc tres vel quatuor ibi commorari luberet; scaphas enim aliquot sese adornare velle, quarum ductu ad portum *Daru* pertingerent, eo fine, cuius Rex senior mentionem quoque fecerat? Verum cum Hollandi se prolixè excusarent, dicerentque ventorum sibi commoditatem obseruandam esse, acquiescens sermonibus eorum vestem aliquam Viceadmirali donabat, eumque cum fociis suis amice à se dimittebat. Cum autem aula egressi essent, expectabant eos duo Elephanti, quorum opera ad Hospitium Hollandorum deducerentur, qui eadem adhuc vespera ad naues reuersi sunt.

Hollandi ex
portu in
Achindiscedunt.

Cæterum cum Regi valedixissent Hollandi, 17. die, decreuerunt tres naues, *Hollandiam* nempe, *Stellam* & *Vlissingam*, versus *Bantam* dimittere, *Sepes* vero *Hollandica* debebat vna cum celoce *Pssitaco*, per fretum *Malacca* & *Synapura*, versus *Patanem* iter suum dirigere. Itaque de conuehenda recenti aqua laboratum, iamque inter eos decretum est, vt sex eorum ibi relinquerentur, qui merces aliquot diuenderent, & debita hinc inde exigèrent. Sic igitur tandem 24. Augusti *Sepes Hollandica* cum nauialtera *Ziricksee*, ex portu illo soluentes abierunt. Reliquæ vero diem vnum atque alterum ibi adhuc subsistere, & aduentum Cornelii Speccii mercatoris, qui versus *Bantam* cum illis proficisceretur, expectare coactæ sunt. 26. die Capitaneus siue Præfectus *Sepis Hollandicæ*, Henricus Hockius nomine, mortuus est, cumq; circa vesperam in mare dimitteretur, omnium vtriusq; nauis, quemadmodum etiam celocistormentorum displotio tribus vicibus facta est. Sequentibus vero vsque ad Septembrem diebus parum vel nihil effectum est.

Expugnant
nauem quam
dam Lusitanicam.

Quarto autem Septembris multas primo Insulas, deinde nauem aliquam ad duo miliaria à se remotam viderunt. Cursum igitur statim ad persequendam eam direxerunt, sperantes fore vti gubernatorem aliquem nauis in ea inuenirent. Cæterum cum post horas quatuor eam affecuti, vela contrahere & deditionem facere coegissent, viderunt ex *Negapatan* eam venisse, vbi 19. soluens *Malaccam* versus iter direxerat. Erat autem oryza onusta, pertinebatque ad Lusitanos, capacitatem 70. onerum obtinens. Præfecto eius nomen erat *Antonio Brochado*, quem Hollandi vna cum tribus Lusitanis ad suas naues transtulerunt. *Marinarijs* vero & reliquo populo, qui cum vxoribus liberisque in nauis ista erant, imperarunt, vt cum nauis illa secum progredierentur. Erant autem omnes *Nigritæ*, incedentesque cum Hollandis cursum suum in Euroaustrum dirigebant versus insulas *Pulo Sambilam*, à quibus leucas adhuc octo vel nouem abesse se dicebant.

Cæterum Capitaneum Antonium Brochado vna cum Rectore nauis in

in Celocem exposuerunt, ut præcedentes nauibus aliis viam monstrarēt. 5. Septembris Insulam quandam Austrum versus, tribus à sese miliaribus distantem, viderunt, quæ vocatur *Isle das Iarras*. Continebant autem sese magna vi in littore, ut Insulas *Pulo Sambilam*, quatuor vel quinque adhuc leucas à se distantes, præterirent. Post meridiem cōsultum ipsis visum est cursum suum versus Insulas *Daru* dirigere. Proiciebant autē anchoras vesperi ad orgyas 40. aberantq; ab australissima *Pulo Sambilam* Insula leucas duas. Insula autem *Des Iarras* adhuc 4. leucas ab eis distabat, habentes eleuationem 4. graduum. 6. Septembris, ingruentibus procellis & tempestatibus maximis, cogebantur ibi subsistere vsque ad 9. Septembris diem, interea vero oryzae partem aliquam pro necessitate sua ex naui Lusitanica Hollandi capiebant. 9. autem die vnanimi consensu decretum est nauigationem versus Insulam *Daru* dirigere. Iniungebant igitur Nigritis, qui in intercepta Lusitanica nauierant, ne ante octiduum inde discederent, quod Lusitanos illos quatuor in naui sua adhuc haberent. Circa vesperam eius diei ad 30. orgyas confederunt. Sequenti die iterum progressi, circa vesperam ab extrema Insula *Pulo Sambilam*, 7. leucas aberant. Habebant autem profunditatem 30. & 32. orgyarum, cumq; fluctus cessarent ad 27. orgyas sese submiserunt in loco 9. leucas à *Pulo Sambilam* distante, sub eleuatione $3\frac{1}{2}$ graduum. Sequenti die iterum progressi continentem ex parte *Malacca* vsq; ad *Pulo Parcelar* excurrentem. Erat autē terra illa humilis & depressa, verum quo longius à littore remouebatur, eo assurgebat magis, nam *Pulo* illud *Parcelar* mons est illius loci satis excelsus, & è longinquo conspicuus.

Circa octauam fere eius diei horam cernebant Insulas *Daru*, leucas adhuc quatuor à se distantes. Suntq; tres Insulae ad littus *Sumatra* sitae, distantes 15. fere leucas ab Insula *Pulo Sambilam*. Circa vesperam confidebant ad 20. orgyas, habebantque maximam Insulam *Daru*, occasum versus ad duas cum dimidia, montem vero *Pulo Parcelar* versus meridiem, ad 6 vel 7. leucas à se remotum. 11. Sublatis iterum anchoris fretum ingressi sunt *Daru* Insula occasum versus relicta. Inueniebant autem ad tria miliaria profunditatem 11. orgyarum, quæ paulo post varie mutata est. Habebant ibi montem *Pulo Parcelar* versus Septentrionem. Die 13. profunditatem vix 12. 10. 9. & 8. orgyarum depræhenderunt, vbi tranquillo præsertim aere nauem difficulter promouere poterant. Erat periculum, ne forte à fluctuum vehementia & celeritate Austrum versus abriperentur, vbi vix 7. 6. & 5. orgyarum sese profunditas offerebat. Proiciebant quidem anchoras suas, sed illas mox iterum eleuabant, inueniebantq; postmodo profunditatē 13. itemq; 15. & 20. orgyarum. Mons *Pulo Parcelar* ultra leucas duas amplius nō aberat. Ablegarant quendam cum scapha, qui profunditatē istius tractus exploraret, depræhendebantq; minimam esse 4. cum dimidia orgyarum. Terra ibi maximam partem in Euroaustrū versus *Canoe Rochado* excurrit, in littore quidem plana admodū, & multis arboribus consita, aspectuq; valde iucunda, quo longius autē à littore procedas, eo magis ascendere videtur. Circa vesperā submittebant sese ad orgyas 29. habebantq; montē *Pulo Parcelar* ad leucas duas cum dimidia Septentrionem versus à se distantē. 14. die propter tranquillitatē nimiam parū promouere poterant, cogebanturq; anchoras proicere ad orgyas decem. Sequenti autē die cū mediocri vento progressi, profunditatē crescere paulatim depræhendebant ab vndecim ad viginti orgyas, quin imo paulo amplius progressi vix fundū reperire amplius poterant, quod mira ibi eius esset varietas. Circa vesperam eleuationem depræhendebant $2\frac{1}{2}$ graduum, aberantq; duabus à terra leucis.

Constituunt
cursum suū
versus Insula
Daru dirige-
re.

Insula Daru
ad littus Su-
matra.

Po-

Poterant autem littus *Sumatra* ibi paulatim prospicere, quod terram habeat humilem admodum & planam. 16. *Malaccam* præteruecti sunt, à vallo leucas duas fere remoti. Circa vesperam autem submittebant sese ad locum quendam 4. leucas à *Malacca* distantem, poterantque ibi vndique ad littus *Sumatra* prospicere, quod leucas non amplius sex ab eo abessent.

Videntes autem 17. Septembris die, nauem aliquam ad leucas duas à se Euroaustrum versus remotam, recta ad eam contenderunt. Conabantur vero qui in naui erant ad littus applicare, & sese persecutioni Hollandorum eripere, verum cum Celocem viderent, scaphamque Viceadmiralis tam celeri adnauigare cursu, vt euadere se Hollandorum manus vix posse putarent, viri viginti quinque, quorum 9. Lusitani, reliqui vero Nigritæ erant, in scapham puppi nauis adhærentem descendentes, remis velisque vt euaderent, laborarunt. Verum qui in scapha Viceadmiralis erant, acrius insistentes eam facili negotio comprehensam secum ad naues suas abduxerunt. Postmodo nauem etiam insequentes, eam sub ingressum *Rio Formo*, fluiui nimirum leucas decem à *Malacca* distantis, vela contrahere coegerunt. Lusitani de naui illa interrogati, *Iunkam* esse dicebant, ex *Macaçar*, quæ Insula est prope *Moluccas* sita, & in tabulis Cosmographicis alias *Celebes* vocatur, venientem. Onerata erat naus illa 150. *Baeres* nucum myristicarum, Mazis item & Caryophyllorum partem haud exigua, cum cera & multis vtriusque sexus mancipiis. Cursum autem intenderant *Malaccam* versus, vnde ante menses octo egressi fuerant. Præfectum habebant *Dominicum de Carnalson* nomine, qui in naui remanserat, fugam cum reliquis inire recusans. Cognoscebant autem ab illis Hollandi, *Iunkam* siue nauem adhuc aliam restare ad Regem *Macaçar* pertinentem, vna cum trirēmi aliqua Lusitanica. Non poterant autem Lusitani pro certo affirmare; nunquid hæ naues iam præteriissent, nec ne. Hollandi nauem hanc 18. Septemb. ad suas traduxerunt, proiectisque anchoris eam ad 20. vsque subsistentes exonerarunt, Rectoremque nauis, qui Æthiops Malacensis erat, vna cum Christiano quodam Malacensæ linguæ Lusitanicæ perito ad naues suas traduxerunt. Habitabant ambo in *Macaçar*, Hollandis autem pro superando eo melius freto *Sincapura* seruire debebant, quod initio quidem facere detrectabant, verum cum Hollandi rogando & promittendo diligenter instarent, consenserunt tandem quod vellent voluntati eorum satisfacere, sed ita tamen, si precium ipsis pro parte sua aromatatum, quam in naui illa habebant, refunderent, quod similiter & aliis quibusdam in *Macaçar* habitantibus factum est.

Hollandi adhuc aliam nauem accipiunt.

Die 20. Septembris nauem iterum aliam viderunt ab anchoris hærentem, itaque Celocem cum duabus scaphis ad illam emiserunt, in quibus quidem scaphis Pilotæ etiam siue Rectores nauium erant. Interea vero Hollandi Lusitanos omnes in *Iunkam* siue nauem suam iterum deposuerunt, & Antonio Borchado cum suis serio mandarunt, ne priusquam veniam siue licentiam accepissent, abirent. Qui in Celoce & duabus scaphis erant, cum prædictam nauem assecuti essent, cognouerunt eam *Iunkam* siue nauem illam Regis in *Macaçar* esse, de qua Lusitani antea dixerant. Erat autem nucibus myristicis maxima parte onerata, habebatque quatuor Lusitanos, inter quos prouectæ admodum ætatis quidam erat nomine Martinus Altonsus. Hi circa vesperam ad Viceadmiralem omnes delati sunt. Sequenti vero die sequebatur eos etiā *Iunka* siue naus ipsa, cumque propter

propter fluctuum vehementiam & velocitatem aliquanto tardius progredetur, Hollandi sublati anchoris in occursum ei prouecti sunt. Submit-
tentes autem sese iuxta nauem illam ad profunditatem 22. orgyrum, ha-
bebant fluuium *Rio Formoso* dictum ad dimidium miliare ortum versus à se
remotum. Macazarense, qui in *Iunka* siue naui illa erant, dicebant Lusita-
nos in ea septem *Pitaccas* habere, quæ sunt interstitia siue loca quædam ab
vno naui latere ad alterum pertingentia, & ab aliis separata & distincta,
aliquot palmos lata, quæ quidem ipsi sponte sua Hollandis demonstra-
runt, cum spes ipsis de bonis suis omnibus retinendis facta esset, qua in re
fidem etiam Hollandi ipsis seruauerunt, ne ministrum quidem nauticum
contingere in naui illa & attrectare quicquam sinentes. Non erant autem
etiam optimi generis nuces illæ Lusitanorum, itaque non dignas iudica-
bant Hollandi, quibus efferendis tempus infumerent. Constituerant qui-
dem initio nuces illas à Macazarësis redimere, & propterea etiam Pro-
curatores Regis compellauerant, verum cum tanti eas æstimarent, quanti
alias *Malacca* vaneunt, nec minoris vendere nollent, Hollandi, ne eos of-
fenderent, vel causam eis etiam præberent apud Regem suum de Hol-
landis conquerendi, consilium statim mutarunt, idque eo magis, quod
nuces eas non esse de optimo genere viderent.

Summa igitur cum beneuolentia nauem illam à se dimiserunt peten-
tes, ut nationem suam, nauesque Hollandicas Regi suo commendarent,
quod quidem diligentissime se facturos, & apud Regem facile perfectu-
ros, ut ad *Macazar* venientibus forte Hollandis omnis beneuolentia exhi-
beatur, polliciti sunt.

Rex & populi in *Macazar* plerique Ethnici sunt, quamuis multi etiam
Æthiopes & Christiani inter illos reperiantur. Lingua vtuntur Malaica, <sup>De qualitate
& statu po-
pulum in
Macazar.</sup> liberales alias, benefici, & ut fama est, singulari humanitate præditi. In
bello fortes sunt, & viros sese præbent, armis vtuntur arcubus & sagittis,
quarum cuspides ex acutissimis piscium ossibus constant, veneno adeo in-
fectis, ut illis vulnerati & percussi mortem euitare non possint. Pro vero
hoc Hollandis affirmatum est, qui etiam Pharetras aliquot sagittis reple-
tas ab illis acceperunt. Cognouerunt autem ex illis etiam Hollandi, Ma-
laios ex *Macazar* mercimonia sua in *Moluccis* Insulis exercere solere, aspor-
tantes eo nuces myristicas, Caryophyllorum item & Macis copiam, ubi
etiam ante hæc tempora cum Hollandis commercia exercuerant. Cum
enim nullæ ibi naues adsunt, quibus aromata & merces suas diuendant,
coguntur eas *Macazar* versus reuehere, quemadmodum hoc ipso quidem
etiam anno factum fuerat. *Iunka* enim siue naui Regia paulo ante ex *Ban-
da* aduenerat, cum vero aromata illa ad *Macazar* translata sunt, solent ea
Sundam, item *Bantamum*, & alia loca perferre. Sed & Lusitani interdum
Malacca aduenire emptum ibi aromata solent, quod quidem iam etiam <sup>Ende Insula
Vulcano
clara.</sup> fecerant, exiguum admodum & vile precium pro illis soluentes. Pilottæ
vero siue nauium Rectores, quos ex *Iunka* Lusitanorum ad naues suas tra-
duxerant, referebant in plaga meridionali, aliquot dierum itinere à *Ma-
cazar*, Insulam quandam *Ende* nominatam abesse, Vulcano, seu monte sul-
phureo semper & perpetuo ardente, qui *Gunoaspi* vocetur, claram. Sitam
etiam in ora illa Insulam *Soloe*, in qua Lusitani castellum aliquod habent,
dicebant, addentes & hoc, solere ad illam Insulam magnam Sandali ex *Ti-
moe* Insula & aliarum mercium copiam deferri. Regem huius Insulæ *Sang
Adspati* dictum in *Adonare* habitationem suam habere dicebant, qui ante

annos tres vel quatuor Christianus quidem fuisset, iam vero cum Æthiopibus aliis sese Lusitanis opposuisset, quorum eo tempore 900. plus minus cæsi partim, partim in captiuitatem abducti fuerint, quo facto in gratiam iterum cum Lusitanis redierit.

Lusitani captiui dimittuntur.

Cæterum Lusitani, qui vigesimo Septembris ad Viceadmiralis nauem translati fuerant, 22. postmodum die in *Iunkam* delati & liberi dimissi sunt; cum prius causam huius inimicitiae & persecutionis Hollandi ipsis exposuissent, nempe quod Lusitani longo iam tempore id vnice dedissent operam, vt Hollandos ab Insulis Orientalis Indiae arcerent, & quo minus commercia sua ibi exercerent, odium ipsis apud Reges & populos varios excogitatis variis mendacijs conciliare adlaborassent, quod item Regibus populisque illis munera varia promississent, vt Hollandos saltem expugnare, trucidare & extirpare è regionibus suis vellent. Quin imo quod nondum cessarent insidias Hollandis struere, & quoscunque compræhendere possent, miserrime trucidare & interficere, cuius rei quidem superiori adhuc anno in *Macau* Chinæ ciuitate exemplum edidisset, Hollandis aliquot ex naui Generalis *Neccej* compræhensis & ad mortem crudelissime abreptis. Cum igitur (dicebant Hollandi) extremam perniciem & internecionem Hollandorum Lusitani quærent, à quibus tamen ante hæc tempora nulla essent affecti iniuria, non posse se aliter facere, quam vt de remedijs huic malo adhibendis cogitarent. Quod si igitur perrecturi essent & permansuri in isto aduersus Hollandos odio, non defutura sibi etiam media crudelitatem istam in ipsis vliscendi.

Respondabant autem Lusitani seipsos honeste excusantes, dicebantque sibi quidem & communi plebi grata ista & accepta non esse, non posse se tamen repugnare his, quæ à Rege, Prorege in *Goa* & aliorum castellorum Præfectis fierent, quos quidem tanquam pernicipi & interitus sui causam vnicam diris omnibus deuoueant, vt appareat, Dominum Emanuelem, si cum nauibus aliquot ad hæc terras venturus esset, Lusitanos facile ad suas partes pertracturum esse, qui nihil magis quam liberari à tyrannide & seruitute Hispanorum cupiunt.

Perueniunt ad Insulam Pulo Picor.

Dimissis igitur *Iuncis* siue nauibus istis *Malaccam*, Hollandi etiam ipsimet progressi sunt, sed propter ventorum nimiam tranquillitatem dimittere se paulo post iterum cogeantur, inuenientes profunditatem 15. 20. & 28. orgyrum. Sequenti 23. die perueniunt ad Insulam *Pulo Picor*, cumque ad leucas duas vlterius progressi essent, vadum reperiiebant 6. orgyrum, & Viceadmiralis quidem vix tres cum dimidia orgyas inueniens, regredi cum naui sua cgebatur. Vadum hoc inter Insulam & continentem medium esse videtur. Nam ab occasu aduenientibus accessus propius quàm ad leucas duas non patet, idque eam ob causam, quod vadum illud eo quidem loco se tam procul extendat. Hollandi versus meridiem ad orgyas 14. mollioris fundi confederunt, habentes *Pulo Picor*, ortum versus à se distantem. Insula vero *Carimon*, quæ ingens est, & eleuata admodum regio, multis alijs Insulis circumdata, distabat ab eis Euroaustrum versus 4. miliaribus. Fluëtus rapidissimus versus fretum *Sabon* ferebatur, poterantque litus *Sumatra* facile prospicere, & ab alijs locis internoscere, propterea quod terram habeat planam, humilem & depressam. Die 24. cursum suum versus Insulam *Carimon* dirigeant, reliæque Insula *Pulo Picor* ad sinistram Insulam *Carimon* à dextris habebant. Dimittebant sese ad orgyas 7. habebantque altitudinem 53. scrupulorum.

Die

Die 25. prouecti versus angulum Insulæ *Carimon*, reperiēbant profunditatem 20. Orgyarum, quæ, quo propius ad Insulam accederent, eo subinde maior deprehendebatur. Post meridiem autem cogebantur, se dimittere propterea, quod fluctus rapidissimos sibi aduersos haberent. Parum autem profecerant, videbantq; angulum Insulæ *Carimon* orientalem, itemque angulum continentis terræ, quæ dicitur *Tanzamburo* ortum versus à se distantem. Quicumque autem per fretum *Sabon* nauigare volunt, cursum suum inter Insulam *Carimon* & continentem *Sumatra* continere coguntur.

Die 26. dirigebant cursum suum Austrum versus, cum Rectores nauium dicerent, cursum illum *Sincapuram* ducere. Deprehendebant autem ibi profunditatem 19. Orgyarum, cumque à terra iam non amplius duab. leucis abessent, reperiēbant ibi profunditatem 15. Orgyarum. Circa vespem autem confidentes multis & variis vndiq; Insulis circumdari erant, ita vt nescirent, quo sese verterent, ne à freto *Sincapura* aberrarent. Videbant quidem ingressum quendam magnæ capacitatis versus ortum excurrentem, putabantque eam regiam viam versus *Sincapuram* esse, sed Rectores nauium omnes Euroaustrum versus innuebant, eo nimirum fretum *Sincapura* se extendere significantes. Sequenti 27. die quidam ex *Sepe Hollandica* cum duobus illis peregrinis nauium Rectoribus Scapha ad exitum quendam delatus est, vt cum dicerent, eo nauigandum omnino esse, profunditatem prius exploraret. Nauēs autem ad ostium istius Æstuarii hærebant, donec illi cum Scapha sua redirent, qui dicebant, se profunditatem 9. 10. 12. & 13. Orgyarum inuenisse. Erat æstuarium hoc inter duos scopulos ad scopeti iactum patens, excurrēbatque versus Euroaustrum. Ceterum progressi summam experiebantur tranquillitatem, cumq; Celocem fundo adhærere contingeret, qui in reliquis erant nauibus proiecta anchora sese inter duos scopulos loco admodum angusto hæere depræhendebant.

Die 28. cum ventum non vsque adeo conuenientem experirentur, conuerso itinere ad ostium Æstuarii iterum, qui in *Sepe Hollandica* erant, reuersi sunt. Reliquæ vero duæ naues Viceadmiralis, nempe cum Celoce eodem adhuc die fretum illud superarunt, quas die quidem sequenti *Sepes* etiam *Hollandica* secuta est.

Instituta iterum velificatione, cum vix ad minoris alicuius tormenti iactum promouissent, cogebantur sese iterum dimittere, idque ob fluctuum ipsius aduersantium vehementiam. Hærebant autem ibi inter duas Insulas vix ad bombardæ iactum ab inuicem distantes, iamque Rectores nauium dubitare incipiebant, qua impofterum insistendum via esset, itaq; Hollandi ne frustraneum laborem infumerent, duas Scaphas populo & commeatu ad dies aliquot munitas cum Pilottis siue Rectoribus illis miserunt, vt de *Sincapura* inquirerent. Harum altera 30. Septemb. reuersa relationem nullam afferebat. Eodem die traiecerat Celocis nauta cum Scapha sua, & septem Hollandis aliis ad Insulam quandam ligna & aquam potabilem allatum. In hos autem Æthiopes istius loci impetum fecerunt. Cum igitur, qui in nauibus erant, eos vociferantes audissent, Scapham statim cum armatis aliquot, qui auxilio ipsi venirent, ablegarunt. His visis Æthiopes fugam arripuerunt, qui nautam iam interfecerant, reliquos vero grauiter vulnerarant, siquidem nihil armorum, quo se defendere potuissent, secum sumpserant.

Ignorât quo
cursum suū
vertere de-
beant.

Hollandi ali-
qui ab Æthio-
pibus truci-
dati.

Hollandi igitur cum Scapha sua Insulam circumnauigarunt, si forsitan eos adhuc apprehendere possent. Verum illi cum quatuor *Pravven* siue scaphis, ab altera Insulae parte constitutis continuo aufugerant. Post meridiem eius diei scapha etiam altera ad naues reuerfa, licet ad tria miliaria Euroaustum versus progressa fuisset, nihil tamen de Sincapura cognoscere potuerat, syrtisque & Insulas plurimas inuenerat. Circa vespeream igitur Hollandi Scaphas illas nouo commeatu instructas, vna cum Pilotis siue Reſtoribus illis iterum ablegarunt, hoc expreſſo eis mandato addito, ne donec fretum *Sincapurae* inuenissent, ad naues reuerterentur.

Homines qui
dam sese Hol-
landis offe-
runt, cum
quibus loqui
potuerunt.

Primo Octobris Scaphas aliquot ad locum illum, vbi pridie eius diei nauta Celocis perierat, emiserunt vt aquam recentem afferrent, sed armis suis melius quam ante instructi prouehabantur. Circa vespeream *Pravven* siue Scaphae aliquot ad latus Insulae septentrionale conuenerunt, q. b. Hollandi praefixis statim vexillis albis signum dederunt, vt ad naues venirent, cumque id ex timore nimio facere recusarent, Scapham cum vexillo pacis ad eos ablegarunt cum puero quodam Pilotae seu Reſtoris nauium, qui cum illis loqueretur, significaretque illis, eos non Lusitanos, sed Hollandos esse, verum ipsi cum non possent tam facile persuaderi, crastina luce redituros sese pmiserunt. 2. Octob. cum vexillis albis reuerſi in loco prioris substituerunt. Hollandi ergo ablegata Scapha eos ad naues suas venire iusserunt, q. quidem facere noluerunt, nisi prius duo Hollandi *Pravven* siue scaphas suas ingrederentur, pro quibus ipsi vicissim duos in Hollandorum scapham deposuerunt. Cum igitur ad Viceadmiralis naue[m] venissent, cepit ille cum eis loqui per Interpretem aliquem linguae Malaice admodum peritum. Dicebant autem, Capitaneos sese seu Praefectos esse super duas praefidiarias Lusitanicas naues, quatuor triremes, & 20. vel 25. *Bantyni* siue *Pravven*, quae naues omnes non ita pridem ex *Malacca* ad portum *Ior* venissent, constitutos esse. Dicebant porro, bellum & inimicitias esse inter populos in *Ior* & Lusitanos, quodque Hollandi quidam in *Ior* essent, relictum nempe ibi ab Admirale Hemskirchio, post expugnatam opulentissimam *Krake* siue naue[m] ex *China*. Caeterum quod ad nauigationem Hollandorum praesentem attinet, dicebant illi, non recto eos cursu incedere, sed a vero aberrasse, necesseque esse, vt vela conuerterent, quo facto se ad portum *Ior* eos traducturos promittebant. Erat hoc Hollandis gratum admodum, & mercedem eis statim pro officio hoc promittebant. Verum illi mercedem accipere recusantes, debere se hanc beneuolentiam Hollandis Principis & Regis sui nomine dicebant.

Circa meridiem eius diei *Pravv* siue nauigium ad naues cum Reſtore quodam nauium aduenit linguae Lusitanicae admodum peritus. Adducebat autem duos ministros nauticos Hollandos, qui ex Scapha eorum veniebant, dicentes: Malaios aliquot Scapham suam ingressos fuisse, vt iter sibi regium monstrarent. Hollandi igitur *Pravv* siue nauigium hoc, cum literis statim ad Scaphas suas ablegabant, sublatisque anchoris per fretum illud quo venerant, regressi sunt, demittentes sese extra freti illius siue aestuarii ingressum, cum duobus *Pravven* siue nauigiis, ad 12. Orgyas. 3. Octob. viderunt scaphas suas, progressi autem se adhuc ante meridiem demittere cgebantur propter contrariorum ventorum vehementiam. Circa meridiem Scapha ipsorum ad naues veniebat, quae fretum quidem *Sincapurae* emensa, longitudinem tantam, quantam tormenti displosione asse-

Freti Sinca-
purae descri-
prio.

ne assequi possent habere, & in latitudine ad lapidis iactum patere dicebat, profundum in latere occidentali 15. & 16. iteq; 10. 9. & 8. Orgyas. Vbi ab Occasu fretum illud ingressus fueris, *Carimon* ad Austrum, quinque fere leucas remotum deprehendes, scopulo quodam ad sinistram instar duarum columnarum erecto. Peruium non apparet, nisi quis prius ingressus fuerit. In latere Orientali profunditas est quinque, itemque quatuor cum dimidia Orgyarum. Septentrionem versus exitum siue angulum quandam habet, vbi pagus quidam videtur, quem *Sincapuram* vocari asserunt. Scaphæ igitur ad finem freti peruenientes circa Insulam Austrum versus à freto remotam nauigarunt, vt ad naues suas iterum peruenirent, inuenientes ibi fretum aliud profunditate optima, ita vt melius naues suas per hoc quam per *Sincapura* fretum transituras putarent. Post meridiem ventum commodum nacti progrediebantur, cursum versus Septentrionem dirigentes, vt scopulum meridiem versus situm euitarent, tametsi tramite inter scopulum & vallum meridionale medio transire etiam commode potuissent, & profunditas satis magna ibi deprehensa esset. Fretum hoc quibusdam in locis leucas duas & amplius patet. Circa vesperam autem dimittebant sese ad Orgyas 25. vt ita eo melius transire & superare fretum hoc possent, quod ab occasu incipiens sese ex *Carimon* versus ortum & meridiem ad quinque miliaria extendit.

Reperitur ibi exigua quædam Insula colle quodam multis arboribus confito conspicua. Hæc transeuntibus ad sinistram, & scopulus quidam ad morem columnæ alicuius sese super aquam extendens, ad dextram relinquenda sunt. Distat autem scopulus iste ab Insula dimidio fere miliari, & ibi quidem fretum illud quam maxime patet, ortum versus excurrens, nec quicquam in eo magnopere præter scopulum modo dictum extimescendum est, & propterea præstat cursum iuxta vallum Septentrionale continere, vbi multæ Insulæ occurrunt ad sinistram omnes relinquendæ. Qui vero per alterum illud fretum *Sincapuræ* angustius transire expetūt, in altero sese latere contineant, & Insulas illas ad dextram relinquunt, oportet. Quarto Octob. ante meridiem quidem tranquillitatem magnam habebant, post meridiem autem cursum suum versus portum *Ior*, qui alias *Portus de Patana* vocatur, direxerunt. Profunditas vbique conuenientissima est. Versus Occasum autem albus sese collis exerit, vnde ingens lapidum cumulus ad sesquileucas fere meridiem versus in mare se profundit. Circa vesperam anchoras ad 19. Orgyas proiciebant, remoti à terra ad tres fere miliaris quartas, & angulum album versus ortum relinquentes. Veniebant autem ad illos multa nauigia, quæ ipsi *Pravven* vocant, & inter alia etiam vnum, quod ad Admiralem maris pertinere dicebant, qui Gubernator Insulæ *Bintham* erat.

Perueniunt
ad portum
Ior.

Sed & nauigium quoddam ad eos veniebat, literas à Rege in *Ior* ipsis <sup>Accipiunt li-
teras à Rege
in Ior.</sup> afferens, quas scripserat quidam *Iacobus Buys*, ab Admirali *Hemskirchio* ibi relictus, idque in vrbe *Batoufaber*, quæ ad sex fere miliaria fluuium ascendendo ab hoc portu aberat, & ab aula Regia celebris habetur. Ex hisce literis intelligebant Hollandi, 19. Septembris duas Lusitanicas præfidiarias naues, quatuor triremes & 20. *Bantyns* ibi aduenisse, vti nauibus *Macaricis* & *Iaponicis*, quæ intra tres menses ad futuræ, ibi & naues *Hollandicas* ad *Malaccam* vsque deducturæ dicebantur, insidiarentur. Interea autem naues istæ præfidiariæ *Pravven* & *Iunkas* quotquot poterant, diripiebant. Capitaneus & Præfectus earum dicebatur *Estenao Teixeira de Made.*

Ad has literas responderunt statim Hollandi, se pugnam cum Lusitanis, quamprimum daretur occasio, inituros, Regemq; per Dei gratiam ab illis facile vindicatu-
 ros. Petere autem det operam, ut quamprimum ad se veniat, & coram de rebus omnibus secum loquatur.

*Nauigia quae
dam circa
portum Ior
Hollandis
visa.*

Cæterum 5. Octob. cum aliquot nauigia circa portus exitum viderent, & vero ad classem Lusitanicam ea pertinere putarent, Scaphas statim duas militibus instructas, una cum quinque *Pravven* ex *Ior*, quæ per noctem illam ibi permanferant, nauigiis illis immittebant, sed & cum Celoe ad locum illum processerunt. Verum enimvero nauigia illa arrepta fuga inde abierant. Circa meridiem Hollandi progredientes, portum recta sese petere arbitrati sunt. Verum deprehendebant paulo post, se vallo saxeo ex albo colle deriuato, iam iam cum nauibus suis imminere. Itaque cursum suum in Euroaustrum conuertentes, iuxta vallum ad decem Orgyas progrediebantur. Postea autem profunditatem maiorem inuenientes in occasum directo cursu portum petebant. Cogebantur autem circa vesperam propter fluctuum vehementiam anchoras suas proiicere, cumq; omnino decreuissent, classem Lusitanicam adoriri & oppugnare, progrediebantur sequenti die versus introitum fluminis, & circa meridiem cum vento placido illud ingrediebantur, duas exiguas Insulas ad dextram relinquentes. Confluebant autem multa ad illos nauigia ex variis locis, ut portum sub patrocínio eorum eo tutius & securius ingredi possent. Cum igitur tandem classem Lusitanicam conspexissent, & ad sesquileucas ab ea adhuc abessent, ad decem fere Orgyas sese demiserunt. Circa tertiam postmeridianam Scaphas aliquot minores ad se appropinquare, exploratum videlicet qui essent, viderunt, quæ vero conuerso statim itinere ad classem, unde venerant, reuertebantur. Circa vesp-
 eram sublati anchoris paulo amplius progressi sunt, seq; iterum ad 7. Orgyas demiserunt, omnia parantes, ut sequenti statim die classem Lusitanicam aggrederentur & oppugnarent.

*Hollandi li-
teras à Iac.
Buissio acci-
piunt.*

Septimo Octobr. progressi ad syrtes & breuia trium Orgyarum deerant. Accipiebant autem ibi literas alias à Iacobo Buissio, qui scribebat se literas Hollandorum 4. Octobr. scriptas accepisse, & Regi totiq; populo interpretatum esse, qui omnes singulare gaudium inde percepissent, sperantes nimirum fore, ut quasi ex diuturno carcere liberarentur. Referebat porro, fratrem Regis *Rabu Bongso*, prima occasione iter ingres-
 surum, & apud Hollandos permanfurum, donec per gratiam Dei Regis suosq; communes hostes profligassent. Hic *Rabu Bongso* adfuerat etiam expugnationi naui de *Macao*, permanferatq; in naui *Hemskirchii*, donec expugnatio naui illius ab Hollandis facta esset. Paulo post venit ad Vice-
 admiralem Lusitanus quidam *Renegado*, minister Regis in *Ior*, nomine *Codsa ab Delsab*, literas adhuc alias à Iacobo Buissio afferens. Addita autem erat etiam epistola à Rege in *Ior*, Malaica lingua scripta, quam prædictus Buissius in Germanicam verterat, qua Rex maximopere se, Hollandorum opera à persecutionibus Lusitanorum liberari petierat. Exoritur postmodum vento breuia illa & syrtes superarunt. Cū autem Viceadmiralis fundo ite-

*Hollandi clas-
sem Lusita-
nicam oppu-
gnant.*

rum infedisset, anchoris ad 6. Orgyas proiectis expectare paulisper, donec ipse se inde explicaret, coacti sunt. Accrescente autem paulo post fluctu, cum Viceadmiralis sese inde expediuisset, sublati iterum anchoris progressi. Erant iam ad pugnam parata omnia, itaq; cum non procul à classe illa confedisset, fufis ad Deum precibus, auxilium diuinum implorant, moxq;

moxque ad tormenta conuersi, frequenti displosione fulminare & classem oppugnare cœperunt. Lusitani non vsque adeo frequenter, sed dextre admodum respondebant. Habebant autem triremes quatuor, & iuxta eas *Bantyns* siue *Pravven* aliquot, quibus ad vulneratos ex nauibus deferendos utebantur. Durabat hæc tormentorum scloporumque displosio totum istum diem, donec circiter horam quintam discessum parare inciperent. Non poterant autem commode propter Hollandos ab inferiori loco pugnantibus abire, qui cum impetum eos in se facturos putarent, excipere eos & pro dignitate tractare modis omnibus adlaborarunt. At illi cum triremibus suis summa vi Hollandos prætereuntes, & inter media tormentorum tonitrua perrumpentes, ad vadum illud, vbi Hollandi postremo substiterant, anchoras suas exposuerunt.

Interea dum pugna hæc duraret prædictus *Rahu Bongso* cum triremibus *Regis in Ior* & *Pravven* siue nauigiis aliquot, spectator in plaga occidentali hærens, e- *frater gra-* uentum pugnae cognoscere gestiebat. Erat autem cum illo prædictus *Iacobus Buisius*, qui profligato statim hoste ad naues statim Hollandicas aduectus est, vna cum multis Domini sui ministris, qui gratias Viceadmirali *tias Vicead-* maximas agens, eleganti *Criß* siue pugione eum donauit. Hoc facto ad triremes sese suas iterum recepit, quæ vna cum *Pravven* aliquot iuxta naues *miralis pro* Hollandicas substiterunt, cibos Hollandis varios potumque *pugna hac* *Araçka* & fructus offerentes. In pugna hac Hollandi sex viros amiserunt, tres nempe ex naui Viceadmiralis, & tres ex *Sepe Hollandica*, vbi duo à tormenti aliquius disruptione, tertius vero glande plumbea percussus occubuerant. Sed & vulnerati quidam fuerant, maxime vero *Sepis Hollandica* Nauarchus, qui glande plumbea pè *annu alterum* traiectus fuerat.

Sequenti die putabant quidem Hollandi Lusitanos ad vadum illud adhuc hære, verum illi noctis beneficio sese inde subduxerant. *Rahu Bongso* classe sua ad *Rex in Ior cū* igitur cum Nobilibus suis Viceadmiralis nauem ingressus est, & probe per- *Hollandos* *Hollandos* *se se iungit.* *lustraui.* Cumque ob ventorum tranquillitatem proficere nihil possent, *se se iungit.* coacti sunt ibi per noctem illam subsistere, idque eo magis quod nuncium sub vesperam de Regis ipsius aduentu acceperant, illa cum cognito pugnae huius successu prospero, vt Lusitanos ex finibus suis plane profligaret, cum triremibus nauigiisque aliis & multis armatis sese Hollandis coniungere, & Lusitanos persequi voluerat.

Sequenti igitur die, cum ventus ipsis fauere aliquo modo videretur, sublatis anchoris, progredi cum triremibus & *Pravven* cœperunt. Peruenientes autem ad ostium fluminis illius, recedentibus aquis, subsistere ibi coacti sunt, viderunt vero etiam classem Lusitanicam ad duas propemodum leucas à se remotam. Itaque sequenti statim die ea rursus aggredi & penitus profligare decreuerunt. Undique autem classe Regis circumdari erant, quæ 40. *Pravven* & quatuor vel quinque triremibus, in quarum maxima Rex ipsemet, in duabus vero aliis duo eius fratres vehabantur, constabat.

Ingressus autem fuerat Viceadmiralis triremem Regis, qui & gratias ei *Rex in Ior* maximas pro præstito hoc sibi officio egerat, & *Criß* siue pugione pulcher- *Hollandus* *rimo eum donauerat.* Simul autè etiam Viceadmiralis de pipere cum *Re-* *gratias agit.* *ge* locutus fuerat, quod breui accepturus erat, dummodo portum suum liberum retineret. Rogauit igitur Rex Hollandos modis omnibus, vt in suo portu aliquandiu subsistere vellent, quo fine quidem etiam Gubernatorem de *Campate*, quem in triremi sua secum habebat, ad eum ablegauit.

Is linguam Lusitanicam mediocriter callebat, promittebatque Viceadmirali daturum sese operam, ut piperis, quantum ad onerandas naues suas sufficeret, accepturus sit. Illud enim ex *Campate*, *Androgiri*, & locis aliis, eo magna aduectum iri copia affirmabat, modo portum suum retinere liberum possent. Verum Viceadmiralis respondebat, se iam diu admodum in itinere fuisse, & inde commeatum suum valde imminutum, ut necesse esset vecturam suam alibi inquirere, & primo quoque tempore reditum in patriam maturare.

Hollandi clas-
sem Lusita-
nam denuo
oppugnant.

Cæterum 10. Octob. simul atque dies illuxisset, Zephyro vtentes vento in hostem progressi sunt, *Rahu Bongso* vna cum multis Nobilibus, & Iacobo Buissio, in Viceadmiralis nauem ingressis. Lusitani igitur videntes Hollandos ad se venire, cum triremibus & *Pravven* omnibus coniuncti ab altero latere substiterunt. Constituerant quidem Hollandi nauem maximam solummodo oppugnare, & tormentis suis petere, fusis itaque ad Deum precibus, circiter nonam & decimam horam ad eam delati, tormenta sua omnia in eam disploserunt. Animaduertentes autem Lusitani, qui in minori nauierant, maiorem tantum ab Hollandis peti, auxilio ei veniendum putarunt, idque inprimis operam dederunt, ut carbasa & vela Hollandorum peterent, sperantes illis disruptis fore, ut à persequendo sese postmodum cessarent. Cadebant autem frequentes admodum ex nauibus in adiunctas scaphas, & tandem versus *Pedra Branca* cursum suum direxerunt.

Cæterum, cum triremes Lusitanicæ à *Pravven* siue nauigiis aliis hac quidem vice separatæ essent, sperauerant quidem Hollandi fore, ut classis Regia in *Pravven* Lusitanorum impetum faceret, verum ea serius aliquanto aduecta, Lusitani ad vallum meridionale declinare visi sunt. Frater Regis *Rahu Bongso* per totum illum diem in Viceadmiralis naui existens, tandem circa vesperam ad triremem suam reuersus est. Iacobus vero Buissius in Viceadmiralis naui remansit, ut sequenti die Regi, quid facturi imposteriorum Hollandi essent, significaret.

Lusitani por-
tum in lor-
plane desce-
runt.

Sequenti 11. die videbant Lusitanos adhuc in mari ab anchoris hæere, integro tamen fere miliari à se remotos, qui paulo post explicatis velis plane discesserunt. Cum igitur Rex in portu adhuc cum classe sua hæeret, misso statim Iacobo Buissio, ei significarunt, velle se libèter Regi valedicere, & iter suum promouere. Progressi autem paulo amplius versus portum, ad 12. orgyas confederunt, per noctem ibi permansuri, & aduentum Regis expectaturi, qui sequenti die, vna cum vniuersa classe & duobus fratribus suis, ad naues Hollandorum applicare volens, tantam expertus est tempestatem, ut madidi omnes, antequam Hollandorum stationem assequerentur, facti sint.

Hollandi dis-
cessum à Re-
ge in lor pa-
rant.

Procurator Viceadmiralis vna cum Iacobo Buissio & aliis ad triremem *Rahu Bongso* aduectus est, ut assumpto eo ad Regem pergerent, quem in triremi sua tapeti insidentem inuenerunt. Significabant autem ei per interpretem, Viceadmiralem absumpto propemodum commeatu, ibi diutius commorari non posse. Petere igitur Regem, ne grauetur ad nauem suam venire, ut valedicere ei commode possit. Rex commemoratis beneficiis sibi ab Hollandis præstitis, dolere se dicebat, quod tanquam non vsque adeo diues Rex satisfacere ipsis pro merito non posset, & vero tam ingens beneficium splendidam etiam satisfactionem efflagitaret. Hollandi respondebant, se nullam satisfactionem requirere, sed beneuolo Regis erga suam

suam nationem & gentem affectu contentos esse, & petere, vt conseruato erga Hollandos amore, eos, si quando ad regnum suum peruenturi essent, commendatos sibi haberet, qui respondit, notum esse omnibus, qui in regno suo haecenus fuissent, quanto eos amore prosecutus fuisset, iam vero satis agnoscere, quod multo plus erga nationem istam obligatus esset. Dolere vero non parum, quod tam cito inde discedere vellent, & nullum ibi fructum percipere possent, cum tam eximie de se promeriti essent. Addebat autem porro, nihil ibi hoc quidem tempore piperis adesse, sed portu iam ab hostibus suis liberato, sperare se, quinque mensium spacio, quantum pro onerandis nauibus istis opus esset, eos facile accepturos. Respondabant Hollandi, quod cum satis longo iam tempore abfuissent, & com meatum fere omnem iam absumpssissent, necesse esse, vt de acquirenda primo quoque tempore vectura laborarent.

Venit interea ad triremem illam secundus etiam Regis frater, cum-
que aliquandiu Hollandis adsedisset, parum tamen locutus fuisset, salu-
tato Rege & Hollandis iterum discessit. Rex vero venturum sese ad Vice-
admiralem quamprimum se purgasset & lauisset, pollicitus Hollandos à se
dimisit, qui *Rahu Bongso* ad triremem suam delato, postmodum ad suos re-
uersi sunt. Rex in Ior cū
fratribus &
Nobilib. suis
naues Hollan-
dorum in-
greditur.

Non multo post *Rahu Bongso*, & post eum Rex ipsemet cum fratre suo iunior & proceribus Nobilibusque plurimis ad nauem Viceadmiralis peruenit. Cumque conclaue ipsius Viceadmiralis ingressi essent, Rex in mensam panno serico instratam, frater vero eius in scamnum & *Rahu Bongso* in sellam iuxta eum confederunt. Postquam igitur Viceadmiralis eum honorifice excepisset, eleganti & longa oratione Hollandorum beneficia prædicans, gratias illis egit, quod hostes suos Lusitanos superatos profligassent, atque ita portum suum ab hospitibus illis noxiis perpurgassent. Viceadmiralis autem Regi acinacem siue gladium Iaponicum, capulo & vagina argenteis constantem, *Rahu Bongso* vero sclopetum pulcherrimum donauit, varia inuicem colloquia miscentes. Dicebat autem inter alia Viceadmiralis, non defuturas imposterum in portu illo naues Hollandicas, dummodo piper ibi accipere sese posse scirent. Quod si Lusitani reuersuri, & noui aliquid in portu isto molituri essent, ad naues illud Hollandicas *Bantami* vel alibi subsistentes id referri iussit, quæ Regi quidem nunquam defuturæ essent. Tandem vero cum sibi inuicem valedixissent, ad triremes suas Rex cum fratribus Nobilibusque aliis reuersus est.

Cæterum cum classem suam Rex ad portum reduxisset, decreuerunt
Hollandi *Patanem* versus nauigationem instituere, Celoce *Bantamum*, vt
versantibus ibi Hollandis id significarent, dimissa. 13. autem Octob. aquæ
adhuc recentis paululum attulerunt, cumque tranquillitas magna esset,
coacti sunt sese iterum demittere, etiam si velificationem iam ingressi
essent. Cursum suū
versus Patanem
ne dirigunt.

Sequenti igitur 14. Octob. die Celoce quidem *Bantamum* versus dimissa, ipsi *Patanem* versus cursum suum direxerunt. Habebant autem ventum Zephyrum, & progrediebantur versus Euroaustrum, Septentrionem versus, cum dimidium miliare non amplius à *Pedro Branco* abessent, versus *Pulo Tmaon* progressi sunt. 15. perueniunt ad magnam quandam & rotundam Insulam, quatuordecim fere leucas à terra *Ior* distantem. Præternauigabant autem plures adhuc alias Insulas, relinquentes eas omnes ad sinistram.

Ab altera autem parte habebant scopulum quendam tantæ magnitudinis, ut insulam eum primo esse putaret. Profunditatem habebant ubique satis commodam. Ventum vero australem, cuius beneficio eodem adhuc die terram continentem viderunt. 19. die insulas tres conspiciebant, habebantque altitudinem 4. graduum. Die 24. viderunt 7. insulas, tres maiores, & quatuor minores, non procul à continenter regione distantes. 26. die eleuationem habebant 6. graduum & 27. scrupulorum, nocte vero vadum 14. Orgyarum inueniebant Septentrionem versus ab insulis illis remotum.

Die 29. confederunt dimidio fere miliari à terra ad 16. orgyas, & *Iunkam* siue nauem aliquam præterire videbant. Die 30. *Sepes* quidem *Hollandica* littus assequi potuisset, verum cum Viceadmiralis aliquantulum adhuc abesset, & *Iunkam* siue nauem illam versus, quæ modo præterierat, sese cōuertisset, ipsa etiam iter suum eo direxit. *Iunka* autem siue naus illa ad Viceadmiralem cum fructibus aliquot adueniens, literas habebat ad supremum confederatæ societatis in *Bantam* mercatorem scriptas, quibus noua quædam continebantur ab aliquo Daniele de Leck, quem Admiralis Neccius in *Patani* reliquerat, scripta. Quibus lectis, Viceadmiralis literas rursus occlusas Malaiis reddidit, qui dicebant, se duo adhuc miliaria à *Patani* abesse. Terra erat humilis & plana, quæ tamen, quo longius procedas, eo magis imasque eleuatur.

De statu in
Patani edo-
centur.

Proiiciebant ibi anchoras suas Hollandi, cumque sequenti die iterū progressi essent, deferiebantur ad vallum siue vadum 6. orgyarum, Non audebant autem progredi, cum ignorarent, an superare illud nauigando possent nec ne, & propterea sese demiserunt ad orgyas septem. Ablegaue-
runt scapham suam, exploratum profunditatem, ad quam quidem circa vesperam Hollandorum aliqui cum *Praw* siue nauigio aliquo sese adiunxerunt. Cæterum cum ad Viceadmiralem porro progressi essent, statum omnem in *Patani* ab illis cognouerunt, audientes simul duas naues, *Harlemium* nempe & *Lugdunum*, ex *Cauchin China* eo aduenisse, & quod sibi adhuc defuerat, ibi accepisse. Dicebant vero & hoc, *Harlemium* nauem inde digressam adeo læsam esse, ut redire statim ad portum necesse habuerit, ubi etiamnum subsistens sese vix contineret, bona sua certo certius in nauem aliam expositura.

Perueniunt
ad portum
Patani.

Primo Nouembr. An. 1603. ob tranquillitatem nimiam ab anchoris hædere coacti sunt, sequenti postmodum die eo vsque progressi, ut vix quarta miliaris parte à portu amplius abessent, profunditatemque ibi habebant 6. orgyarum. Tertio die portum ingredi statuebant, erat autem summa tranquillitas, quam tanta procella & tempestas exceperunt, ut sese demittere rursus proiectis ad quatuor leucas anchoris cogerentur. Cū enim prospicere satis non possent, & vero vadum quoddam ibi existere audissent, progredi ulterius non audebant. Quarto deinde paulo amplius promouentes, anchoras ad tria orgya proiiciebant, loco ultra dimidium miliare à domo Hollandorum non distante.

Viceadmira-
lis ad ciuita-
tem *Patani*
proficiscitur.

Eodem die Viceadmiralis cum quibusdam aliis ad terram adue-
ctus est, assumptis secum omnibus classicis, reliquis vero tormentorum dispo-
sitione tertium repetita eum prosequentibus. Excensione facta cum
muneribus suis ad ciuitatem statim profecti sunt, quæ quarta miliaris par-
te à litore abest.

Ingressi

Ingressi autem domum Quæstoris *Dato Siriuara* nomine, qui natione Chinenfis erat, iam vero morbo correptus decumbebat, munera sua, quæ erant panni Camelini duo, panni Coccinei dimidium, panni holoserici rubri dimidium, tria specula crystallina, & pocula aliquot vitrea Veneta, ibi deposuerunt, quæ quidem à quodam *Orancaia Iurabassa* in tres partes diuisa sunt, ita ut holosericum quidem cum maiori parte reliquorum munerum Regina, reliquum vero *Sabander & Siriuara* acciperent. Hoc facto profecti sunt ad aulam regiam, constituto aliquo, qui munera illa ipsis præferret. Cogebantur autem per duas portas transeuntes gradus postmodum ascendere ad locum, ubi *Sabander* cum proceribus reliquis congregatus erat. Depositis autem ad pedes eorum muneribus, ipsi in stragulo quodam siue storea confederunt. *Sabander* igitur & proceres reliqui cœperunt statim eos interrogare de pugna, cum Lusitanis ad portum *Ior* habita, delectatiq; sunt admodum commemoratione eius, cum Lusitanis non valde faueret, & non ita pridem etiam frater Regis in *Ior* & *Rahu Bongso*, qui Rex est in *Siac*, Reginae huius sororem in uxorem duxerat, qui quidem *Ragia Siac* paulo ante aduentum Hollandorum inde ad Regem in *Ior* profectus fuerat.

Munera Hollandorum à proceribus quibusdam ad cubiculum Reginae deferrebantur, quæ ad quietem sese tum composuerat, & Hollandis quidem interea *Betele* cum *Tubacca* apposita sunt, donec Regina euigilaret, quod ubi factum, ingressi sunt ad eam proceres duo, ut aduentum Hollandorum ei significarent. Cumque rursus egressi essent, retulerunt, Hollandis Reginae suæ nomine, aduentum eorum ei gratissimum esse, & eam simul etiam, quæ de beneficio Regi in *Ior* exhibito commemorassent, libenter admodum audiuisse. Posthæc apponebantur Hollandis patinæ quædam ænæ *Bonanis* repletæ, & tubicines Hollandorum classicum canere semel atque iterum iussi, magnam oblectationem proceribus crearunt. Postmodum Hollandi ad ædes *Sabandri* profecti, cum ex aula aduenisset, munera ei sua obtulerunt, cumque confedissent, fructus similiter aliquot recentes eis apponi iussit. Huic cum valedixissent ad ædes Hollandorum sese recta contulerunt, ubi per noctem illam tandem requieverunt.

Quinto Nouembr. ad domum Selandorum, atque inde porro in urbem, ad domum Quæstoris *Dato Siriuara* profecti sunt, ut cum eo de pipere loquerentur, & quantum ibi adesset, qualique illud precio veniret, cognoscerent. Per posticum autem ædes illius ingressi inuenerunt eum in puluinari ante lectum suum sedentem, uxores vero, liberi & mancipia eius circa eum sedebant, itaque Hollandi sedere iussi, longa ei oratione, quæ ad portum *Ior* cum Lusitanis accidissent, commemorabant, quæ omnia ipsi auditu grata & accepta videbantur. Cæterum de pipere postmodum interrogantes, & quantum in vrbe reperiretur, & quanti veniret, quæsiverunt, qui respondit, se nullum piper habere, nec pro certo scire posse, quantum in vrbe esset, existimare tamen mille plus minus *Baeren* reperiri. Iubebat igitur eos munera illa præstare, quæ alias facta conventionione præstari solerent: hoc enim facto libere eos posse emere, quantumcunque & ubicunque vellent, dicebat, promittens, quod accepta pecunia ipsemet etiam partem ipsis procurare vellet.

Respondabant v. Hollandi, se peregrinos nullam mercatorum eius loci

notitiam habere. Petere igitur ut de precio secum quamprimum transigeret. Promittebat igitur, se primo quoque tempore cum Mercatoribus locuturum, & de valore siue precio piperis eos edocturum esse. Acquiescentes hac responsione Hollandi, discessum iam parabant, cum elixa oua aliquot, ficus item Chineses, & fructus alios, cum potu *Aracka*, ipsis apponi curauit. Cum igitur cibo & potu sese refecissent, ad domum Selandicam progressi, & inde circa vesperam ad naues iterum reuersi sunt.

Viceadmiralis de valore seu pretio piperis cum Patane sibi agit.

Sexto Nouemb. Daniel de Leck, quem Admiralis Neccius ibi reliquerat, virum quendam cum *Pravu* siue nauicula aliqua ad Viceadmiralem ablegauit, qui dicebat, se cum *Dato Siriuara* locutum fuisse de pipere, quod ibi reperiretur, qui existimare se dixisset, 800. fere *Baeren* posse Hollandos iam accipere, si aurum soluere pro tertia parte vellent. Dicebat autem Viceadmiralis, aurum se non habere, sed tantum argentum, cui vir ille, posse & argento solutionem fieri dicebat, dummodo valore illud usitato & vulgo recepto facerent, quod Hollandis vero consultum non videbatur.

Sequenti igitur die in terram iterum descendentes, cum *Dato Siriuara* multis verbis de valore & precio piperis egerunt, ut & premium eius moderari, & de tributo etiam aliquid detrahere vellet, rogantes, qui solutionis partem tertiam auro fieri oportere multis contendebat. Recusabant id omnino Hollandi, & quot tandem Regales Octonorum siue Iochimicos pro *Baere* vno soluere & numerare deberent, quesierunt, qui dicebat 35. Videbatur hoc ipsis iniquum admodum postulatum, itaque ad domum Hollandicam sese tum recipientes, sequenti die reuersi sunt. Ceterum de precio quidem tandem inter eos transactum est. Quod autem ad tributum siue vestigal attinet, de eo nihil remittere voluit, coactique sunt quinque pro centenariis, & *Maes* vnum siue duas tertias Regalis pro *Baeren* singulis ponderadibus numerare, nec non munera usitata pro licentia naues onerandi praestare. Instabant quidem Hollandi pro purgato bene & cribrato sibi pipere tradendo, verum promittere hoc ipsis nolebat, dicebat tamen, si a mercatoribus hoc obtinere possent, se quidem nihil repugnaturum, quamuis coacti quidem etiam non erant accipere, quod ipsis displiceret. Promittentes igitur sese munera, quae praestari antequam piper acciperetur, oporteret, adornaturos ad naues reuersi sunt.

Accipiunt nuncium de quibusdam nauibus Hollandicis.

In itinere dum ad naues iterum adueherentur, inciderunt in *Iunkam* siue nauem aliquam ex *Iapon* venientem, in qua Lusitanus quidam erat, qui dicebat, se in *Pulo Cambir*, qui portus probe conclusus est in *Camboia*, fuisse, & duas ibi naues Hollandicas, *Erasmus* & *Nassouiam* inuenisse, quae non procul à *Macau* nauem quandam Lusitanicam eximiae magnitudinis, serico & aliis bonis oneratam, & versus *Iapon* velificationem facere volentem, expugnassent, exoneratamque bonis omnibus igne cremassent. Ceterum 13. Nouemb. preparatis iam muneribus suis ad terram iterum, ut licentiam siue veniam conuehendi ad naues suas piperis impetrarent, profecti sunt. Non poterant autem die illo propter tempestates & pluuias multum proficere, itaque sequenti 14. die cum muneribus suis ad *Dato Siriuaram* euntes, munera sua attulerunt, quae erant holosericum rubrum floribus pictum, tredecim specula, insignis poculorum vitreorum Venetorum copia, & pannus laneus rubro colore infectus. Haec omnia ab *Orancaia Iurabassa* diuisa & distributa sunt pro dignitate personarum, quibus munera illa debebantur, quae erant, Regina senior, *Radza Muda*, siue Regina

gina iunior, *Sabander*, *Dato Siriuara*, *Dato Idoch*, *Ragà VVange*, *Dugga*, *Ragni*, *Sirindana*, *Manchaia*, *Iurabassa*, & *Melemadiu*.

Cum igitur munerum illorum distributio facta esset, primo quidem ad Reginam, atque inde ad alios profecti sunt. Expetebant autem domum negotiationibus suis conuenientem, verum cum *Sabander* permittere nolleret, ut in suo fundo habitarent, coacti sunt locum quendam sibi eligere in area illa, ubi Hollandi reliqui domum suam haberent. 16. Nouemb. aduecti sunt ad Viceadmiralis nauem *Casparus Groenbergius*, nauis *Harlemia*. Procurator, & *Daniel de Leck*, volentes cum eo agere, ut piper suum ex naui *Harlem* ad suas naues translatum, vel *Bantam*, vel si fieri posset in Hollandiam secum auherent. Cum igitur Hollandi intelligerent, non adesse ibi tantum piperis, quantum reperiri ibi initio ipsis dictum erat, decreuerunt prima occasione nauem vnā versus *Bantam* ablegare. Die 18. ad *Dato Siriuaram* denuo profecti, tertia iam vice munera ei offerebant, idque propterea, ut ponderandi licentiam impetrarent. Erant vero pannus linteus, & specula, poculaque vitrea aliquot, quæ omnia à *Brancaia Iurabassa* accipiebantur, ut postero quidem die inter personas sequentes distribuerentur, quæ erant Regina, *Sabander*, *Dato Siriuara*, *Sirindana*, *Libripene*, *Orancaia*, & *Iurabazza*.

Munera Regina & aliis proceribus offerunt.

Die 19. Nouemb. Viceadmiralis cum muneribus illis ab vno loco ad alium profectus, vnicuique suam portionem offerri curauit. Interea vero etiam cum *Casparo Groenbergio* conuentum & transactum est, de pipere ex naui *Harlem* ad Viceadmiralis nauem transferendo, confectæque sunt literæ, quas uti subscriberent, Viceadmiralis quidem cum *Casparo Groenbergio* & *Daniele de Leck* instabat. Die 21. ad nauem iterum aduecti sunt. Die 22. facta est literarū subscriptio, coeperuntq; Hollandi piper illud ad Viceadmiralis nauem transportare. Cum a. coepissent domum ædificare, profectus est Viceadmiralis 23. die iterum ad Ciuitatem, ut eam primo quoque tempore perficiendam curaret. Circa meridiem profecti sunt ad Dominum *Selandicæ* domus, qui *Chinensis* erat admodum diues, eosque inuitauerat, ut Spectatores essent Comædiæ cuiusdam *Chinensis* in domo illa exhibendæ. Nocte vero appetente ad naues iterum aduecti sunt, diebus aliquot parum efficientes. Die 27. Nouembr. misit Regina munera quædam ad Hollandorum domicilium, atque inter illa peculiare etiam aliquod *Oryzæ* genus deferri curauit, quæ quidem Hollandi cum gratiarum actione acceperunt.

Piper ex nauis *Harlem* ad Viceadmiralem transfertur.

Munera à Regina & Quæstore accipiunt.

Primo Decemb. Quæstor *Dato Siribara* ad domicilium Hollandorum bouem quendam, itemq; Capones aliquot cum multis ouis, malis aureis, nucibus Indicis & Olla Vino de Palma, quod ipsis *Aracka* dicitur, transmisit. Post meridiem Viceadmiralis iterum ad naues reuersus est, ut petulantiam quorundam ministrorum in naui coherceret. Toto autem hoc mense parum effecerunt, præterquam quod de purgando pipere cum incolis egerunt, quod impetrare tamen ab illis non potuerunt. Sed & partem piperis à societate *Selandica* emerunt, cumque Viceadmiralis piper illud ex naui *Harlem* accepisset, 20. statim Decemb. ex portu illo soluens, velificationem versus *Bantam* instituit. Reliqui vero in *Sepe Hollandica* omnem postmodum diligentiam adhibuerunt, ut piper in vrbe coemptum ad littus deferrent, atque ita tandem suam etiam nauem eo onerarent.

Viceadmiralis *Bantam* proficiscitur.

A primo Ianuarii Anni 1604. vsque ad 16. nihil fecerunt aliud, quam quod quantum piperis in domo *Selandica* purgare possent, ad nauem

suam per scapham aduexerunt, ementes etiam aliud hinc inde in ciuitate, ut nauem suam eo citius onerarent atque replerent. 16. autem die Lusitani & Turcae quidam ex *Orieda*, Patanem terra venientes commercia sua ibi exercere cupiebant. Veniebant autem ad Hollandos & Turcae quidam ex *Gut Zarata*, quae linguam Lusitanicam probe didicerant, & historiam omnem expugnatarum ad *Zeylon* Lusitanicarum nauium commemorabant, praedicantes Hollandos admodum hoc nomine, quod nec Turcis, neque Aethiopibus vim ullam inferre voluerint. Sed & post dies aliquot Lusitani ipsimet ad Hollandos venientes res varias emere cupiebant, verum cum non usque adeo amice ut alii acciperentur, & nemo esset, qui sermonem cum ipsis institueret longiorem vellet, facile inde animaduertere poterant, se non usque adeo gratos & acceptos esse, & propterea etiam nunquam posthac reuersi sunt. Die 20. Ianuarii incolae ciuitatis Elephantem syluestrem domesticorum & cicuratorum opera ceperunt. Die 22. duo filii *Sabandri* Hollandorum domicilium eos salutatum ingressi sunt.

Perfa quidam Bantami habitans Hollandicus commendatur.

Circa vesperam eiusdem diei misit Quaestor *Dato Siriua* ministrum aliquem ad Hollandorum domicilium, petiitque, ut ad se quamprimum aliquos mitterent, quod cum Hollandi fecissent, nihil concernebat aliud, quam quod incolam quendam *Bantami*, natione *Perfam*, ipsis commendatum volebat, rogabatque, ut eum secum *Bantamum* auherent, quod quidem Hollandi denegare ipsi non poterant, idque eo magis, quod *Perfa* iste passim notus, & in magna autoritate apud praecipuos quosque non solum in *Patani*, sed etiam in *Bantam*, *Iambi* & aliis locis erat, & nuper ex *Iambi* ad hanc ciuitatem *Patani* venerat, habebatque notitiam aliquam medicinae, ita ut pro Doctore seu Medico vulgo haberetur. Hollandi quidem tum temporis multa cum *Dato Siriua* de tributo siue vectigali loquebantur, dicentes iniquum esse, quod cogeretur tributum persolvere de illis rebus, quae ad naues non deferretur, nec etiam ex terra vel regione ista exportarentur, quales essent piper vitiosum & puluis, quem nullo modo expeterent, sed abiciendum modis omnibus putarent. Verum ipse ad haec & similia nihil respondit aliud, quam necesse esse, ut facerent soluerentque, quod fecissent & soluissent ante eos alii.

Proficiscuntur ad Reginam ei valedicturi.

Ceterum cum die 25. Ianuarii aream & capacitatem naus fere compleuissent, placuit eis conclaue aliquod panibus euacuare, & pipere itidem complere, cum praesertim parum panis in conclauis isto superesset. Quare adhuc 25. *Baeren* piperis ab *Orancaia Iurabassa* emerunt. Die 26. autem *Daniel de Leck* euacuatam nauem *Harlem* post domicilium Hollandicum abductam accendit & concremauit. Die 27. accesserunt adhuc semel ad *Dato Siriua* & proceres alios, ut nimirum ipsis valedicerent, & munera sua postrema offerrent, quae erant panni aliquot lanei rubro colore infecti & alia. Pro Regina autem in specie accipiebant duo candelabra argentea & aliquot Rosas nobiles, constituto ad hoc ministro, ut munera illa sibi praeferreret. Ceterum cum in aulam regiam venissent, appositum sunt ipsis fructus & cibi varii, proceres vero quaeiebant ex eis, quando inde solvere, & quo nauigationem suam dirigere vellent? Sed & hoc quaeiebant, vellentne imposterum etiam ad portum *Patani* redire? promittentes eos quandocunque reuerterentur, gratos & acceptos futuros. Post discessum eorum ex aula misit statim Regina 29. die duos boues, & fructus varios duorum Elephantorum ministerio ad domicilium Hollandorum, similiter & 31. die a *Siriua*

para bos integer eis mittebatur, cum duabus ollis pipere viridi repletis, quod in Hollandorum gratiam condiri instar zingiberis curauerat.

Primo Februarii accersitum ad se *Sabander* mercatorem ex *Sepe Hol-*
landica primarium, pulcherrimo *Crits* seu pugione, nomine Reginae dona-
 uit, atque ita amice ab inuicem discessum est. Circa vespere tempore
 nouilunii, ieiunii sui signum Malaii, crebra scloporum dispoſitione, tym-
 panorum pulſu, clamoribusque & vociferationibus inconditis dederunt,
 quod quidem ieiunium vsque ad nouilunium ſequens durat, quo interdum
 quidem omni cibo abſtinent, nec quicquam, donec vespere adueniat, cō-
 edunt. 2. Februarii cum in terram rursus procedere naui ſua vellent, exor-
 ta ſubito tempeſtate, difficultas iſtis non exigua obiecta, & ſcapa qui-
 dem ſequenti die ad naues iterum reuerſa eſt. Cum autem de adiuncta
 cymba nihil referre poſſent, eam cum populo omni ſubmerſam metuen-
 tes, *Pravu* ſiue nauiculam exoticam emerunt, & cum Hollandorum ali-
 quo cymbam illam quæſitum emiſerunt. Circa vespere autem veniebāt
 illi, qui in ea fuerunt, ad diuerſorium Hollandicum, dicebantque, ſe cym-
 bam illam in loco quodam ſex miliaria inde diſtante reliquiſſe, vbi eam
 poſtmodum à Malaiis iterum recuperarunt. Eodem die mittebat iſtis *Sa-*
bander bouem integrum cum multis fructibus. 6. Februarii Germani qui-
 dam ex Societate Danielis de Leck, cum peregrinis quibusdam ex *Sian*,
 nauiculam ſiue *Iunkam* aliquam ad Daniele de Leck pertinentem ingreſ-
 ſi, *Sian* verſus profeſti ſunt. Sequenti autem ſeptimo Februarii omnem ſu-
 am ſupelleſtilem, & quicquid in terra habebant, ad nauem traduxerunt,
 ſeſe ad diſceſſum modis omnibus parantes. Relinquebant autem quatuor
 perſonas apud Daniele de Leck, cumque poſt acceptum in naui prandi-
 um ſibi inuicem valedixiſſent, ſociosque illos cum Leccio in terram detuliſ-
 ſent, poſt mediam noctem ſoluentes ex *Patani* abierunt.

*Ieiunium
Malaiorum.*

*Discedunt à
Patani.*

Qui ab ortu ad portum *Patani* veniunt, applicare poſſunt in eleuatione
 7. graduum & 10. ſcrup. vbi dimidio quidem à terra miliari profunditatē
 15. & 16. orgyrum depræhendunt. De Ciuitatis autem huius qualitate, ſi-
 tu & commoditatibus, quemadmodum etiam de fertilitate loci, religione,
 moribus populorum, & aliis ſupra in deſcriptione nauigationis Iacobi de
 Neck, ſatis multa annotata ſunt, vt commemoratione eorum hic ſuperſe-
 dere poſſimus. Die 9. Februarii parum proficientes, ſequenti die ad vallum
 iterum applicantes anchoras ſuas ad octo orgyas proiecerunt. Congre-
 gantur eo loco multi ſubinde piſcatores, qui ex *Patani* ad duas vel tres leu-
 cas in mare ſæpe excurrunt. Cæterum cum propter ventorum contrario-
 rum vehemētiam parum proficere poſſent, ſubſtiterunt hoc in loco ad 25.
 vsque Februar. quo ſublatis anchoris progredientes tantam ſtatim tran-
 quilatē experti ſunt, vt vix duos abſoluere leucas integro die potuerint, co-
 gerenturque ſeſe rursus demittere ad orgyas quinque, dimidio fere à terra mi-
 liari. Die 26. oriebatur quidem ventus aliquis, verum non durabat, coge-
 banturque ſeſe iterum demittere ad orgyas 16. cum 4. vel 5. leucas abſoluiffent.
 Sequenti die ad leucas. 3 vel 4. progreſſi, eleuationem ſex graduū habebāt.

Tertio Martii conſpiciebant quinque inſulas ad quatuor vel quinque leucas
 à vallo in eleuatione 5 $\frac{1}{2}$. graduū ſitas. Videbant a. etiam nauem quandam,
 quam nocte illa aſſecuti *Iunkam* animaduertentem eſſe ex *Sian* venientem,
 & *Bahim* verſus cum multa oryza nauigantem. Hollandi illos acclaman-
 tes petebāt, vt aliquos ad naues ſuas tranſire paterentur, quod ab iſtis et-
 iam factum, qui cum audirent, Hollādos nihil detrimenti ſibi inferre vel-
 le, ingenti afficiebantur lætitia.

*Vident ali-
quos inſulas.*

Præ-

Præfectus autem eorum Chinenſis erat, mittebatque die poſtero ad nauem Hollandorum quatuor ſaccos oryza repletos, duas itidem ollas *Aracka* plenas, cum galinis & lardi fruſtis aliquot, quæ omnia Hollandis quidem donare conſtituerat, at illi naui aduecti precii eis quantum petebatur pro illis ſoluebant, atque ita amice ſibi inuicem valedicentes abierunt. Quinto Martii, cum miliare vnum à terra abeſſent, duas videbant Inſulas, ad quarum alteram veſperi applicantes, profunditatem 25. orgyiarum inuenerunt. Diſtabat hæc Inſula tres quartas miliaris à terra, altera vero propius ad terram accedens, eleuationem quinque fere graduum habebat. 7. Martii Inſulam *Timon* videntes, mirari ſatis non poterant, quod tam longe iam progreſſi eſſent. Videntes autem ſe recto curſu Inſulam illam aſſequi non poſſe, ſiquidem Euro vterentur, curſu verſus Septentrionem directo, relictis ad dextram tribus Inſulis, circa veſperam eam aſſecuti ſunt, proiicientes anchoras ad 22. profunditatis orgyas. Veniebant autem ad nauem ex duabus Inſulæ partibus aliqui cum nouem vel decem ſcaphis, Bonanes & piſces arefactos afferentes. 9. Martii habebant eleuationem duorum paulo amplius graduum, verſabanturque prope Inſulam *Bintam* leucas fere duas cum dimidia à terra. Habebant autem fluctus velociffimos, verſus fretum de *Ior* properantes, videbantque *Pedro Bianco* & continentem de *Ior*. Dirigebant vero curſum ſuum verſus Euroauſtrum, quod paruam quandam Inſulam viderant, vt nimirum eam eo cõmodius ſuperare poſſent. Exiſtimabant tum temporis ſe ſub Æquinoctiali eſſe, cū vero eleuationem explorarent, deerant ipsis adhuc 10. ſcrupula. Die decimo ingentem conſpexerunt verſus occaſum Inſulam, quam poſtea deprehendebant præciſe ſub Æquinoctiali ſitam eſſe. Die 14. duas adhuc alias viderunt Inſulas, ad tres miliaris vnus quartas ab inuicem diſtantes. 15. die erant prope Inſulam *Linga* octo fere miliaribus à prædictis duabus Inſulis diſtantes. Die 16. curſum ſuum in Euroauſtrum dirigebant, vt Inſulam *Banko* ſuperarent, ſed à fluctibus in ſinum quendam ſub Inſula illa abripiebantur, videbantque poſt meridiem terram *Banko*, quam à ſuperiori parte circumnauigare admodum nitebantur, cum ab inferiori parte, propter fyrtes & breuia id non poſſent, quanquam incolis & Luſitanis iter illud vulgare admodum eſſet. Eleuationem quidem habebant duorum cum dimidio graduum, in parte Æquinoctialis meridionali.

Die 17. videbant duas rotundas, & non parum eleuatas Inſulas, ſex fere miliaribus à vallo diſtantes, verſus meridiem vero plurimas alias cernentes, ad ſiniſtram omnes relinquebant, veniebantque ad *Capo Monopin*, quod angulus eſt continentis terræ & mons valde eleuatus, vnde terra quidem Euroauſtrum verſus excurrit. Diſtat vero inde ad dimidium miliare exigua quædam Inſula, quam ipsis quidem ad ſiniſtram relinquebant. Cæterum cum circa veſperam plures ſeſe ipsis aperirent Inſulæ, progredi vltterius non audentes anchoras ad orgyas vndecim proiecerunt, habentes eleuationem trium graduum. Die 19. habebant eleuationem 4. graduum, & 25. ſcrupulorum. 20. die tempeſtatem procellarum, ventorumque maximam naſti vela ſua contrahebant, erantque in altitudine 5. graduum. Die 21. cõſpiciebant Inſulam quandam triangularem verſus ortum, eamque circa meridiem aſſecuti, paulo poſt continentem *Iaua* viderunt, quæ erat angulus valde humilis & depreſſus, vbi appetente poſtmodum veſpera anchoras ad 15. orgyas proiecerunt, integro fere miliari à terra. Die 22. videbant *Iunkam* ſiue nauem quandam ad vallum hære, concipiebantq; ſtatim

Vident terram Iaua.

statim eiusmodi cogitationes, *Bantamum* etiam eam petituram. Sed & nauigium aliud videntes cursum suum versus *Iunkam* illam alteram dirigere, scapham suam cum sociis aliquot ablegarunt, vt cum hominibus illis loquerentur, si forte aliquid ex *Bantamo* cognoscere possent, cum nauigium hoc inde venire putarent. Cum igitur Hollandi ad eos venirent, dicebant illi se biduo iam à *Bantamo* abesse, cursumque suum *Cherabon* versus dirigere velle, affirmantes simul non nisi duas Hollandicas naues in portu ad *Bintam* iam harere, quarum altera ex Moluccis Insulis, altera ex *Patani* venissent, addentes & hoc, ante quatuor fere menses naues quatuor ex portu *Bantam* soluentes Hollandiam repetiisse.

Circa meridiem videbant, *Iunkam* siue nauem illam priorem magna contentione ad nauem suam properare, vnde aliter cogitare non poterant, quam esse forsitan in ea aliquem ex suo populo, idque eo magis, quod contra ventum eos contendere tanto feruore viderent, itaque scapham statim suam eis in occursum mittebant, & ipsi etiam cum naui sua paululum à terra declinabant, cum alias impossibile videretur, vt scapha illa nauem iterum assequeretur, quæ reuersa retulit, homines in *Iunka* illa dixisse, se ex *Cherabon* venisse, & commeatus inopia laborare. Petere igitur sibi oryzæ aliquantulum suppeditari, siquidem Hollandos eos esse cognouissent. Verum Persa ille, quem Hollandi secum in naui habebant, nauem pyriticam eam esse dicebat, quæ in littore isto plerunque oberrare solerent.

Circa vesperam ingens exorta est tempestas, & per diem vnum atque alterum continuata mirifice eos retardauit. Sequentibus autem diebus vsque ad 29. Martii vento plerunque australi vtentes, venerunt eo die ad fyrtes & breuia ab occasu *Iaquetra* sita, seque sub vesperam ad extremum Insulæ istius submiserunt, profunditatem 18. orgyrum depræhendentes. Sequentibus septem diebus propter ventorum aduersantium, & fluctuum vehementiam, parum proficere potuerunt. Quinto autem Aprilis aliquantulum progressi, circa vesperam cum sese ad 50. orgyas demississent Nuncium à Viceadmirali accipiunt. fretum *Sunda* viderunt. Sexto Aprilis progressi iterum ad portum Insulæ *Pulo Paniam* sub occasum Solis peruenerunt. Aberant autem adhuc dimidio miliari à *Bantam*, cum scapha Viceadmiralis ad eos veniens salutem à Viceadmirali attulit. Cognouerunt autem ab illis nullas adhuc naues ex Hollandia ad portum illum appulisse, atque ita tantum *Ziricksee* & *Anserem* naues ibi adesse, quæ cum vecturam plenariam acceperant, constituerint, nisi ipsi intra tres vel quatuor dies aduenissent, inde soluere, & in patriam velificationem dirigere. Dicebant autem Admiralem *Warwicium* inde *Iortan* versus abiisse, cum 5. nauibus, quæ fuerint *Hollandia*, *Sol*, *Luna*, *Vlissinga* & *Aries*, constituisse vero inde velificationem versus *Ior* dirigere, aut, si ventus id non permetteret, *Moluccas* Insulas petere, quo Celocem *Psitacum* cum pecunia & mercibus aliis Caryophyllos & aromata alia coemptum iam præmiserant. Sed & cum aliquot nauibus *Chinam* excurrere Admiralis constituerat. Die Aprilis septimo, Anni 1604. portum *Bantami* ingressi multa tormentorum dispositione accipiebantur. Atque huc vsque historiam hanc ex Iohannis Hermanni consignatione descripsimus. Hic enim grauissimo correptus morbo, cū nihil annotare amplius posset, in eius locum Franciscus Steinhausem successit, ex cuius relatione continuationem historię huc referemus. Octauo igitur Aprilis Hollandi ex *Sepe Hollandica* cū Viceadmirali ad ciuitatē profecti sunt, vt attributum

butum sibilocum viderent, vbi à Chinenſibus duo ædificia lapidea ſumptu Hollandicorum procuratorum extructa erant, vt pecuniam & merces ſuas ab incendio ibi vindicarent. Diebus ſequentibus 9. 10. & 11. piper emerunt & ad naues ſuas traduxerunt. Die 14. Aprilis Chinẽſem quendam in vrbe pugionibus cõfecerunt, ſupplicium hoc ideo de eo ſumẽtes, quod monetam adulterando Regales Octonorum Hiſpanicos præſciderat. Die 16. Conſanguineus Regis *Pangram Sabranlor* naues eorum conſcendit, quẽ frequenti tormentorum diſploſione exceperũt. 18. autem Gualtheri Giſberti filius vna cum Sebastiano de Saul Æthiope quodam, quem ſecum in naui habebant, & Iauano quodam, qui Ciuis in Bantam erat, crudeliter circa veſperam, inter pòcula ab Æthiope quodam Domum Anglicam inhabitante interfecti ſunt, qui quidem 20. poſtmodum die propter hoc factum ſupplicio affectus eſt.

Lufitani iterum ad portum Ior perueniunt.

Eodem die nuncium accipiebant ex *Ior*, quod nimirum tertio vel quarto poſt ſuũ diſceſſum die, duæ iterum triremes ex *Malacca* eo adueniſſent, quæ Regem cogerent, vt à ſuis partibus eſſet, portum ſuum Hollandis præcluderet, & naues ſuas ex *China* aduentantes deduceret, commeatuque præſtito à periculis eas in mari tueretur. Sperauerant quidem claſſem ſuam ab Hollandis diſſipatam adhuc ibi iuuenire, ſed non auſi fuerant portum *Ior* intrare, & ad oppidum *Batuſabar* applicare, metuentes ne forte ab Hollandis ibi opprimerentur. Subſiſtẽtes igitur in mari naues ſuas ex *China* aduentantes expectarunt, vt eas tuerentur & deducerent, quæ tandem ad eas etiam aduenerunt, vna quidem 17. altera vero 19. & tertia 25. Februarii diebus, vbi altera alteram expectarunt, vt maiori cũ ſecuritate poſtmodum *Malaccam* progredierentur. Antequam autẽ inde diſcederent, legatum quendam cum literis nomine Andreæ Fortado Gubernatoris in *Malacca* ad Regem in *Ior* ablegarunt, vt pacem cum eo facerent. Erantque literę iſtæ in hanc ſententiam conceptæ: Ego Andreas Fortado de Mẽdoza, Generalis partis Indiæ australis, Præfectus maior Claſſis Regiæ & Gubernator in *Malacca*, &c. Regi in *Batuſabar* Salutem precor. Poſtquam præterito menſe Iulio Anni 1603. cum claſſe mea ex *Moluccis* Inſulis *Malaccam* adueniſſem, & 1. Septembris die prouinciam meam aggreſſus ſum, regiones *Ior* & *Malacca* quietas ante hæc tempora & bona pace fruẽtes, iam diſſidentes, & bellum inuicem gerentes depræhendi. Quare intermittere nõ potui quin Regem admonerem, vt, ſi Pax & tranquillitas ſuorũ ſubditorũ curæ ſibi ſit, legatum quendam, cum quo de pace iterum confirmanda agere poſſimus, *Malaccam* mittere non recuſet. Ad has literas à Rege in *Ior*

Literæ Gubernatoris Malacca ad Regem in Ior.

Rex in Ior ad literas Gubernatoris respondet.

reſponſum eſt, literas ab Andrea Fortado ſeſe quidẽ accepiſſe & cũ gaudio perlegiſſe, ſenſum autẽ earum non potuiſſe recte percipere. Quod ſi vero pax Malaccenſibus cordi ſit, iuſſit eos mentẽ ſuã per literas explicare & articulos ſine conditiones, quibus pacem fieri poſſe putarent, ſibi transmittere. Legatus Malaccenſis per literas nomine Andreæ Fortado ſtatim in hanc ſententiã reſpondet. Literas Regis cũ gaudio ſeſe accepiſſe & ex illis cognouiſſe Regẽ quidẽ pacem bello præferre, quæ quidem facile conſtitui poſſet, niſi cauſa quædam ſuper eſſet, quæ eam impediret. Significat igitur Regi, pacem firmam cum eo, niſi cauſa illa ſublata, fieri nõ poſſe, quæ eſſet, quod Rex clauem quaſi Regni ſui Hollandis tradidiſſet. Eã igitur Rex ad ſe iterũ recipiat, & Hollandos, qui in *Ior* eſſent, vel ad ſe trãsmitteret, vel ſi id conſultum non videretur ipſemet eos interficeret, & bona eorum inter ſubditos ſuos diſtribueret. Hoc enim niſi fieret, pacem inter *Ior* & *Malaccam* fieri non poſſe.

Rex

Rex acceptis hisce literis, ita rescripsit: Postquam tuas accepi literas, earumque sensum probe intellexi, facere non potui, quin tibi responderem. me pacem quidem ea qua petis conditione acceptare non posse. Nā antequam ego Hollandos sub mea protectione in *Batusabar* viuentes per proditiōem in manus tuas venire paterer, totā potius regionē vastari meā permitterem. In testimonium autem veritatis, vt scias hanc vere meam sententiam esse, mitto tibi annulum aureum, cuius indicio me tempore necessitatis, si forte in acie dimicādum fuerit, cognoscere possis, & vt mihi similiter signum aliquod, quo te cognoscā, transmittas, expeto. Dignæ fuissent literæ tuæ, ad quas copiosius responderem, sed labore isto in præsentia supersedendum arbitror. Quod si vero responsum prolixius desideras, necesse est vt cum nauibus vestris ad propugnaculum & oppidum meū *Batusabar* venias. Hoc vbi feceris, spero me tibi in omnibus satisfacturum. 8. Februarii Anno 1604.

Acceptis hisce literis Andreas Fortado signū q̄ petierat Rex trāsmisit, quod erat pileus cinerei coloris cristatus, cum acinace seu gladio Turcico. Post hanc autem tractationem cum naues Lusitanorum ex *China* aduenissent, *Malaccam* omnes abierunt. Rex autem in *Ior*, post illorum discessum, de munitionibus & armis necessariis sibi prospexit, vt resistere advenientibus forte Lusitanis commode posset. Optādum autem esset, vt Hollandi ibi cū consensu Regis propugnaculum aliquod extruerent: hoc enim excludendis penitus Lusitanis, & commerciis exercendis admodum conueniens esse posset.

Die 21. Aprilis Anni 1604. Hollandi omnes cum tribus suis nauibus, nempe *Zuricksee*, *Sepe Hollandica*, & *Anfere*, ex portu Bantamio soluētes, cursum suum versus angulum australem *Sumatra* direxerunt, vt aquam ibi & fructus recentes acciperent, & de rebus ad iter necessariis aliis sibi prospicerent. Cumque circa vesperam eo aduenissent, aurantium, lemoniorū, carniūque & aquæ recentis, quantum sufficere tam diuturno itineri videbatur, sibi compararunt, atque ita tandem iter versus patriam ingressi sunt. Fuit hoc iter ipsis admodum difficile, nam non solū procellas & répestates, sed etiā morbos varios maxime vero dysenteria experti sunt, qua nō pauci interierunt, in quorum numero fuit etiam Ioannes Hermānus mercator primarius, ex cuius, vt supra dixi, consignatione historiam hanc descripsimus. Hic enim 1. Iunii die, Anno 1604. vna cum quibusdam aliis, vitam cum morte commutauit, vnde coacti sunt etiam ad terram proximā applicare, postquam in multa miseria nauigationem vsque ad 24. Augusti continuassent. Venerunt autem tum in sinum quendam, sub eleuatione 42. graduum, nō procul à Capite Bonæ-spei remotū, stationem commodā & oportunitatem inuenientes. Offendebant autem ibi homines pauperes & fœdos, nudo prorsus corpore incedentes, excepto, quod pallium vel amiculū ex pellibus ouinis consutum, à collo suspensum & caudā vulpinā pudendis præcinctam habebant. Quidam eorum annulos cupreos & elephantinos in brachiis gestant, sonum gallinarum Calecutensium interloquendum edunt, & corpus adipe inungunt. Abundat autem locus iste ouibus, quibus cauda tam crassa est, vt armum ouilem pondere æquare videatur, atque ita quinque partibus oues constare dicas. Habent præterea boues & pecudes alias. Hollandis multa ab hominibus istis beneficia exhibebantur, qui etiam non armati eos accedebant, & per dies aliquot cum illis commorabantur.

Soluunt ex portu in Bantam.

Iter in patriam ingrediuntur.

Ioannes Hermānus mercator primarius hanc de consignatione moritur.

Sinus Sancti Brasii.

*Mortuorum
in singulis
navibus nu-
merus.*

*Domum re-
uertuntur.*

Interea dum in loco illo haerent, etiam Viceadmiralis eorum Iacobus Petri Enchufanus mortuus est, 19. nempe Septembris die, qui in terra etiam ibi honorifice sepultus est, & quidem ab illo tempore, quo ex portu Bantami soluerant usque ad praesentem hunc diem in *Sepe Hollandica* 31. in naui *Zirickses* 35. & in naui *Ansero* 10. viri morte extincti fuerant. Die 27. Septemb. ex sinu illo, quem *Sancto Brasso* vocant, iterum soluentes, caput bonae spei inter multas procellas & tempestates praeteruecti sunt, ubi similiter multos boues ouesque permutatione varia ab incolis acceperunt. Hinc postmodum ad Insulam Sanctae Helenae, duodecim miliaria versus Septentrionem à *Capo de Buona Esperanca*, sub elevatione 33. graduum, & 50. scrupulorum distantem, die Nouemb. 8. Anno 1604. atque inde porro domum felici successu appulerunt. Quod quidem iter à S. Helenae Insula in Hollandiam cum nauigantibus saepe frequentatum, atque descriptum extet, pluribus hic annotare operae precium non videtur.

NAVIGATIONIS HUIUS FINIS.

DESCRI.

DESCRIPTIO NAVI- GATIONIS A CORNELIO NICOLAO AD ADMIRALITATEM SIVE PRÆFECTVRAM IACOBI NECCII PERTI- nentis, quatuor annorum decursu in Orien- tali India perfectæ.

ANNO CHRISTI 1600. die 28. Iulii, *Texelia* soluen-
tes 6. naues, quibus tanquam Admiralis Præfectus erat *Quot naues
& quando
iter ingressa.*
Iacobus Neccius, Orientalem Indiam petierunt. 1. Octobris die ad portum *Annabona* peruenerunt, vbi &

aquam recentem, & mala aurea, fructusque & cibaria
alia bona cum incolarum venia abunde acquisuerunt.
Cum autem inde iterum discederent, in duas partes, vt
iter suum rectius absolueret, diuisi sunt, Admirale qui-
dem tres naues secum retinente, Viceadmirale vero cum tribus reliquis
progrediente, cuius quidem historiam breuiter hic annotabimus.

Nihil autem toto ex *Annabona* vsque ad *Sumatram* itinere, notatu di-
gnum accidit. Verum 12. Iunii, Anno 1601. quidam cum scapha ad littus
progressi sunt. Reuertentes autem tres ex sociis suis in littore reliquerant,
quod non facile appellere, & vero nihil mali de incolis suspicari possent,
cum sese humanos admodum & beneficos declararent. Verum cum post-
ea ad littus iterum adueherentur, vt socios suos reciperent, neminem in-
uenire poterant, coactique sunt illis post se relictis discedere. Venientes
autem 31. Iulii ad portum *Iaua*, scapham quidem Viceadmiralis multis ar-
matis instructam 4. Augusti die *Bantam* versus ablegarunt.

Die 5. Augusti iter omnes *Bantam* ingressi sunt, sed parum proficere
poterant. Veniebat autem eodem die ad eos scapha quædam de naui Hol-
landia, significabatque socios suos ad *Bantam* hærere cum nauicula quadã,
quam *Columbam* vocarent. Die 9. omnes ad *Bantam* venientes per 11. dies
ibi substitierunt, nauigationemque postmodum die 20. Augusti, cum naui
quadam *Lugdunum* dicta, *Chinam* versus profecti sunt. Sequenti die tan-
tam Insularum frequentiam viderunt, vt illis numerandis non sufficerent. *Veniunt ad
portum
Bantami.*
Die autem 26. obtulit sese conspectui eorum Insula *Lucifare*, videbantque *Chinam ver-
sus profici-
seuntur.*
post horas tres terram *Sumatra*, appellentes circa vesperam ad Insulam
Manka, non procul à *Sumatra* distantem. Die 28. ad vadum aliquod de-
lati, à profunditate 10. orgyrum vsque ad tres peruenerunt. Die 29. asse-
cuti sunt Insulam *Banka*, cumque duas adhuc Insulas ibi vidissent, progres-
si ad Insulam *Polo Kandoor* die 9. Septembris applicarunt. Die 10. Septemb.
viderunt continentem de *Kamboya*, & circa vesperam littus eius assecuti
sunt. Die 15. habito consilio quidam eorum cum scapha ad terram aduecti,

populum nullum animaduertere poterant, tametsi multa bubalorum vestigia viderent. Sequenti die ad littus iterum aduecti quatuor viros viderunt, qui ad eos tamen venire recusarunt. Die 17. viderunt tres *Iunkas* siue naues pyratikas in littore oberrantes, eorum qui piscatores ad littus *Chine* capiendis piscibus operam dantes, compræhendere & abducere, postmodumque diuendere, & in seruitutem redigere solent, veluti Chinenfis interpretis eis referebat. Hollandi quidem scapha ad eos progressi, eorum explorare animos volebant, verum cum hostes sese declararent, illis relictis, iterum progressi sunt. Circa vesperam ad angulum quendam delati, aquæ dulcis fluuium inuenerunt. Die 26. sublati anchoris progressi parum profecerunt. Delati autem ad fluuium, homines eos expectare nolebant, donec interpretem Chinensem, quem Hollandi secum habebant, viderent aliquid in arena scribere, tunc enim venientes eos præ gaudio amplectebantur, siquidem ex scriptura Chinenfi facile quales essent, percipere potuerant. Vesperi quidam ad naues ex terra illa adueniens, cum Hollandis per noctem illam remansit. Die 28. fluuium illum ingressi sunt, cumque se demississent, accedentes aliqui eos paulo amplius progredi iusserunt, quod ipsi tamen nauibus suis facere non poterant. Die 29. Legati quidam ad naues venientes literas à Gubernatore attulerunt, cumque in terram iterum descenderent, Hieronymus quidam vna cum duobus interpretibus cum eis profectus est, quem Gubernator quidem amice admodum excepit. Die 1. Octob. Hieronymus ille ad naues iterum reuersus, mercatores quidem aduentantem Gubernatorem excipere iussit, quod quidem etiã magna cum solemnitate factum est. Gubernator ille circa vesperam cum triremi sua ad littus iterum progressus est, Hieronymo illo vna cum duobus illis interpretibus, eum comitantibus. 3. autem Octob. ad naues reuersus, virum quendam adducebat, quem precibus suis à morte liberauerat, ad quam propter fractum poculum vitreum condemnatus fuerat. Die

*Admiralis ex
naui Lugdu-
no in terram
descendit.*

20. Admiralis ex *Lugduno* naui cum scapha quadam fluuium ascendit, reuersusque 23. die cognatum Regis adducebat, cum quo post moram exiguam iterum abiit, vestimentis & rebus suis omnibus secum, quod non parum omnes mirabantur, assumptis. Die 25. nuncium mittebat ad nauem cum literis, quibus vasculum aliquod puluere tormentario repletum sibi transmitti expetebat. Cæterum voti sui compos factus, usque ad 15. Nouembris emanfit, quo die cum rebus suis omnibus ad naues reuersus est. Cogebantur autem imminuto non parum commeatu, eius inter personas distributionem facere, ita vt quilibet $2\frac{1}{2}$ libras panis cum paululo olei in septimanam acciperet. Die 23. Admiralis ille cum Chinense quodam, qui per tres vel quatuor dies in naui fuerat, iterum abiit, reuersusque est die 23. Decemb. Die autem 30. adueniens ad nauem Gubernator splendide ad naues acceptus est. Circa vesperam autem versus pagum quendam piscatorium regressus est. Cumque sequenti die ad nauem reuersus esset, circa vesperam Admiralem illum cum mercatore nauis *Lugduni* primario secum ad terram traduxit.

*Hollandi qui-
dam per pro-
ditionem in-
terfecti.*

Die 12. Ianuarii, Anno 1602. incolæ istius loci naues per prodicionem circumuenire, quod ipsis tamen non successit, sed Hollandi tamen 23. socios amiserunt, nempe 12. ex naui *Harlem*, & 11. ex naui *Lugduno*, quos ad littus spe accipiendi bubalos aliquot, inuitauerant, cumque in terram descendissent, crudeliter eos interfecerunt. Duodecim illos in naui *Harlem* veneno interfecerant, cum quidam allatum aquam recentem abiissent.

Die

Die 13. mittebat Admiralis literas ad Hollandos, expetens vt Procuratorem quendam sibi transmitterent, aliumque in locum eius reciperent, qui in terram sese descendere nolle dicebant. Sequenti 15. die Hieronymus ille cum Chinenſe quodam, qui vexillum pacificum in manu gerebat, in littore sese ostentans, ad naues statim ab Hollandis receptus est. Conabatur autem ipsis persuadere pacem in terra esse, acceptoq; panni fasciculo, sequenti statim die in terram iterum vna cum Chinenſe illo descendit. Die 18. reuersus est cum literis Admiralis, quibus ille referebat, se detineri ab incolis illis, qui pro sui redemptione ex singulis nauibus duo tormenta ænea peterent. Hollandi hoc audientes, se primum ex portu discedere, & postea ipsis respondere velle dicebant, cumq; hoc fecissent, circa vesperā scapham illam ad littus remiserunt, tribus præcipuis viris, quos alicuius dignitatis esse putabant, secum in naui retentis. Die 19. interpres Gerhardus Klumpſius ad naues aduectus, literas ab Admirali afferebat, quibus perscriptum erat, non debere eos in terram descendere, nisi tormenta illa, antequam vespera facta esset, in terram deponere vellent. Expetebant autem etiam captiuos sibi liberos dimitti. Hollandi igitur scapha ad littus aduecti captiuos illos secum ducebant, vt incolis testatum facerent, si Admiralem interfecuri essent, idem ipsis ex lege talionis expectandum esse. Laborabant incolæ magno conatu, vt captiuos illos reciperent, verum Hollandi persuaderi non poterant, vt eos dimitterent, donec Admiralem suum & ipsi reciperent. Proiciebant igitur tandem literas ad littus, quas Admirali traderent, & ad naues iterum sese recipiebant.

Admiralis ab incolis detinetur.

Sequenti die interpres alter, *Loukaius* nempe, in littore se ostentans ab Hollandis ad naues receptus est. Habebat autem literas Admiralis, quibus referebat se bene à Gubernatore habitum esse, petebatq; vt tormenta illa cum captiuis, quos secum haberent, in terram deponerent. Respondebat Hollandi, siquidem aliter fieri non posset, deberent incolæ duas scaphas in littore solutas dimittere: velle enim sese illas ad naues suas aduectas, tormentisque & captiuis illis oneratas in fluuium traducere, & in tuto loco collocatas relinquere, ne quid sibi incolæ ab Hollandis timere necesse haberent. Die 21. literas ab Admirali alias accipiebant, quibus significabat scaphas in littore duas solutū iri, quibus ad tradenda tormenta vti possent, quod cum 22. postmodum die factum esset, traductas illas ad naues suas Hollandi, duobus tormentis ex nauī *Lugdunō* acceptis onerabant, & ad littus suis scaphis deducebant. Quo facto Admiralis vna cum mercatore nauis *Lugdunī* primario, ab incolis dimissi, & ad naues reuersi sunt. Sequenti autem die habito consilio cum nauibus suis portum iterum ingressi sunt.

Admiralis ex captiuitate liberatur.

Die 4. Febr. venit ad naues Gubernator quidam alterius loci, qui Hollandos quidem ante hæc tempora de proditione hac admonuerat, cui tamen ipsi fidem habere recusarant, nihil mali sibi ab hominibus illis metuētes. Primo & 2. Martii, proditor ad naues matutinis horis veniens sub vesperam iterum recessit. Die autem 14. profectus est Hieronymus ille cum Procuratore quodam, duobus interpretibus & proditore versus *Tarchim*, vt piper ibi emerent. Die autem 16. venit ad eos *Iunka* siue naus quædam Chinenſis, quæ postmodum fluuium ascendendo ad urbem vsque, vbi negotiationibus suis operam dare homines isti solebant, progressa est. Homines iuxta fluuium *Sensie* habitantes, cum forte ster aliquod suscipere & peregre abire cupiunt, acceptis gallinæ alicuius pedibus, ad Hariolum sese conferunt, rogantque, an iter hoc sibi prosperum fore putet, quod si mi-

nus

nus prosperum fore dicat, illud non ingrediuntur, sed ad tempus aliud differunt.

*Veniunt ad
Kayhan.*

Cæterum soluentes ex flumine illo, postquam omnes ad naues iterum reuersi essent, abierunt, vbi nihil notatu dignū ipsis euenit, donec circa 8. Nouemb. ad *Kayhan* peruenerint: ibi enim admonebantur, vt sibi ab infidiis cauerent, quas Rex in *Kayhan* nauibus ipsorum parasset. Die 15. venerunt ad naues Legati Regis in *Kayhan*, dicebantque debere eos in terram descendere, & piper illud quod Admirali suo Rex pro accommodata pecunia quadam adhuc debebat accipere. Hollandi igitur cum scaphis ad littus aduecti sunt, verum cum incolas effugia varia quærentes idagere viderent, vt Nauarchum & mercatorem caperent, nec vero piper vllum offerri sibi cernerent, conuerso itinere ad naues suas iterum reuersi sunt. Die 17. cum duabus scaphis ad *Kayhan* iterum aduecti, an piper sibi debitum reddere vellent, quærebāt? Cumque nihil obtinere se posse viderent, facta excensione, cum armis probe instructi essent, direpto & incenso oppido isto ad naues redierunt.

*Perueniunt
ad Patani.*

Die 21. velificatione continuata circa 28. Decemb. ad littus *Patani* applicarunt. Aduenit autem statim *Pravv* siue nauigium quoddam à Rege in *Bordelon* ad naues eorum missum, eis significans, Admiralem eorum Iacobum Neccium ibi fuisse, & viros quosdam, qui commercia exercerent, ibi reliquisse. Die 1. Iulii Anno 1603. duæ adhuc naues aliæ ad portum *Patani* peruenerunt, quæ ex Hollandia soluentes, in *Chinam* nauigare volebant: itaque cum oryza sese sufficienter instruxissent, inde iterum soluerunt, nostris ad 6. vsque Septembr. ibi permanentibus, donec vecturam plenariâ accepissent. Cæterum cū 6. Septem. inde soluissent, sequenti statim die applicare ad littus iterū coacti sunt, quod animaduertisset naue suā absoluedo itinere sufficere non posse. Itaque tormentis & bonis omnibus ad *Lugdunum* nauem translatis euacuata illam in littore reliquerunt. Die 21. Septembr. Regina in *Patani* cum multis aulicis & magno comitatu ad littus processit, sed nauem tamen conscendere noluit. Rex vero iunior in *Ior* cum Nobilibus aliquot nauem ingressus, & ad vesperam vsque ibi commoratus est, cumque iterum discederet, multa eum tormentorum disputatione persecuti sunt. Die 24. Septemb. ex portu soluentes reditum in patriam pararunt. Die 15. Nouembr. venerunt ad portum *Bantam*, ad quos 17. Decemb. in portu illo venerunt Cornelius de Vena, & Erasmus Roterodamensis, qui in *China* fuerant, & ingentem ibi nauem Lusitanicam expugnatam bonis omnibus exonerauerant. Die 27. Ianuarii, Anno 1604. vna cum tribus nauibus ex *Bantam* soluentes, velificationem in Hollandiā direxerunt. Erant autem naues istæ, *Nassouia*, *Roterodamum*, *Sturnus* & *Lugdunum*. Nihil vero in itinere notatu dignum eis accidit, reuersique sunt in Hollandiam die 30. Augusti, postquam ultra quatuor annos domo abfuissent, ad portum *Texelæ* applicantes.

NAVIGATIONIS. HUIVS FINIS.

BREVIS

BREVIS DESCRIPTIO
NAVIGATIONIS, QUAM CORNELIUS DE VENA IN INDIAM ORIENTALEM
duorum annorum spacio perfecit.

ANNO Christi 1602. die 17. Iunii, naues *Texelia* nouem, *Amstelrodamum* partim, partim verò *Enchusiam* pertinentes, soluerunt, Indiam Orientalem petituræ, quibus sese adhuc tres alia *Roterodamum* pertinentes coniunxerunt, ut iter illud eo melius perficerent. Naues hæ cum 12. Octobris ad portum *Annabona* peruenissent, Hollandi armata manu in insulam processerunt, aquam recentem & fructus alios inde per vim ablaturi. Hispani hoc videntes magna alacritate principio repugnabant, ita ut etiam 7. vel 8. ex Hollandis trucidati occumberent, qui tamen tandem, in fugam conuersis Hispanis, aqua non solum, sed & malis aureis fructibusq; aliis magna copia potiti sunt. Perma-
serunt autem ibi vsq; ad 22. Octob. quo die inde soluentes, cursum suum versus *Capo de buona Esperança* direxerunt, quod cum affecuti essent, terra de *Agasembras* sese ipsis aperuit. Vnde 15. Decemb. cursu in Austrum directo, vento vario ad 18. vsq; Aprilis diem anni 1603. vsi sunt, quo Insula *Sumatra*, & Insula alia *Drome* dicta, oculis eorum sese obtulerunt. Hinc progressi portum *Bantam* 29. Aprilis affecuti sunt. Cæterum cum omnes *Bantam* essent, duæ naues vna cum Celoce aliqua ab illis discesserunt, cursu suo *Chinam* versus directo, vbi nauem quandam Lusitanicam expugnarunt, ut paulo post dicitur.

Die 6. Iunii naues illæ duæ vna cum Celoce ex *Bantam* soluerunt, cursum suum *Sukataram* versus, atq; inde versus *Sumatram* ad fretum *Balimboam* dirigentes. Die 21. affecuti sunt Insulam *Poulou Timou*, vbi fructus, cibaria & aquam dulcem acceperunt. Die 23. circa vespæram in *Pahan* venerunt, vbi à Rege amice admodum accepti sunt. Die 1. Iulii portum *Patani* ingressi sunt, cumq; de oryza & nauta quodam Chinense sibi prospexissent, qui eos in *Canton* Chinæ perduceret, soluentes inde iterum ab 11. Iunii, ad 30. vsq; progressi sunt, ita ut nihil notatu dignum illis accideret. Venientes autem eodẽ die ad *Nakau*, nauem quandam Lusitanicam offenderunt, quæ mercibus variis onerata *Iapan* versus nauigare instituerat. *E-*rat hæc naus serico & holoserico aliisq; preciosissimis Indianis mercibus abunde onusta, itaq; Hollandi non parum lætitiæ visa ea perceperunt. Contra vero Lusitani mœrore afficiebantur, videntes Hollandos sese ad oppugnandam nauem istam parare & armare. Cum igitur animaduerneret, se non satis virium ad resistendum habere, fugam statim arripientes absque omni relictatione cum scaphis suis ad terram properarunt, naui illa cum bonis omnibus, & viginti Æthiopibus Hollandorum direptioni relicta, qui Æthiopes quidem ad littus deposuerunt, nauem autem secum abduxerunt, quam cum à secundo ad 9. vsq; Augusti diem bonis omnibus exonerassent, 10. tandem Augusti igne cremarunt.

Hac accepta præda, conuerso statim itinere *Bantamum* reuersi sunt. Incidentes autem 18. Septemb. die in *Iunkam* siue nauem aliquam insignis
O capa-

capacitatis, deditioem eis imperabant, Lusitanos esse rati, qui deditioem quidem facere nolentes ad repugnandum sese modis omnibus parabant. Cum igitur Hollandi sclopis & bombardis eos petere cœpissent, non fegnes ipsi par pari referre, pilasque plumbeas, & sagittas veneno tinctas remittere videbantur. Itaq; Hollandi hoc videntes ad tormenta statim conuerſi fragorem maximum excitarunt. Verum ne sic quidem obtinere poterant, vt deditioem facerent, quare apertum iam aggressi sunt cum eis certamen, qui iaculorum proiectione, aliorumq; armorum vsu frequenti Hollandis tantopere repugnabant, vt de victoria desperantes, omnem suam fiduciam in bombardis & hastis longioribus ponendam censerent. Ingenti igitur vi in nauem illam irruentes, obuium quenq; trucidabant, vt ita 70. vel amplius ab illa parte caderent, vno saltem ex Hollandis interfecto, & 25. personis vulneratis, quorum 5. à proprii tormentarii pulueris fortuito incendio misere deformati fuerant.

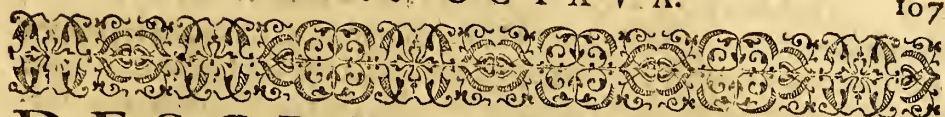
Die 19. producebant Præfectum & alios naus illius iam expugnatae ministros ad naues suas, vt statum & conditionem eius cognoscerent, dicebant autem, se *Siam* versus velificationem facere decreuisse, & ex *China* venisse. Sed & qui in naui illa superfuerat, omnes culpā huius tam cruentę concertationis in Præfectū transferebāt, qui, accepta mercede sua, in pugna illa occubuerat. Diues erat hæc naus admodum, abundabatq; serico, holoserico & panno alio gossypino. Verum cum Hollandi cognouissent, eos suos amicos esse, cum quibus Hollandi commercia sua exercere solerent, dolebant admodum ab vtraque parte, quod sibi inuicem tantum damni intulissent, eosq; bona cum pace à se dimittebant, bonis omnibus illis in naui relictis.

Postquam igitur in gratia m iterum rediissent, hominesque illi in pace iter suum ingressi iterum essent, Hollandi quidē, seruato inter multas insulas tramite, ad 16. vsque Decemb. diem nauigarunt, donec portum *Bantami* assequerentur, vbi, proiectis anchoris, ad 27. Ianuarii diem Anni 1604. permanserunt, quo die postmodum inde soluentes Hollandiam versus velificationem instituerunt, portumq; Texeliæ die 30. Augusti An. 1604. cum nauibus suis holoserico, sericoq; & aromatibus preciosissimis oneratis ingressi sunt.

NAVIGATIONIS HUIUS FINIS.

DESCRI-

DESCRIPTIO NAVIGATIONIS, QVAM ADMIRALIS STEPHANVS AB HAGEN CVM

XII. NAVIBVS IN INDIAM ORIENTALEM SVSCEPIT, addita victoriarum, quas Hollandi de nauibus aliquot Lusitanis re-
portarunt, commemoratione, & Amboinæ Tidoris-
que castellorum expugnatione.

QUAMVIS Hollandi nauigationibus in Orientalem Indiam operam dantes, omnes initio hostiles Lusitanorum conatus aspernari & negligere constituerant, spe bona freti fore, vt patientia & lenitate sua committigati tandem Lusitani, hostilem non nihil animum deponerent, præsertim cum non semel occasionem habentes admodum opatam sese defendēdi & de hostibus suis vlciscendi, ea tamen vt noluerint, quod quidem tam verum & manifestum est, vt etiam Episcopus *Malacca* in literis ad Regem Hispaniæ datis testimonium de eo perhibeat: Attamen cum lenitatem hanc suam ita interpretari Lusitanos viderent, quasi timidi essent, & tantum virium non haberent, vt repugnare sibi auderēt, hinc intolerabiliore audacioresq; factos indies magis magisque sibi insidiari cernerent, necessarium omnino visum est, vt implorato magistratus sui auxilio, permitti sibi peterent, vt vim vi repellerēt, & damnum omne à ceruicibus suis, quoad eius fieri posset, propellerent. Cum igitur nauigationes suas in Orientalem Indiam continuare, & simul oppressis Indianis, in honesta sua causa, quæ est patriæ suæ contra iniustam vim & tyrannidem Lusitanorum defensio, opem auxiliumq; ferre, nec committere, vt quorum amicitia vterentur, sua causa Lusitanorum odio expositi supprimerentur, omnino Hollandi decreuissent, necesse erat, vt potētiam Lusitanorum infringerent, naues præfidiarias oppugnarent, & media hostilitatis, subuersis & dissipatis, si quas præparaturi essent, classibus, ipsis eriperent.

Occasio & causa huius nauigationis

Hoc fine, Anno 1603. classē 12. nauium sub gubernatione Admiralis Stephani ab Hagen expediuerunt, quarum decem priores, quæ Amstelredami partim, partim in *Horen & Enchausen* instructæ erant, 18. Decemb. Texelia soluentes progressæ sunt ad 10. Martii sequentis anni diem, quo superatis multis procellis & tempestatibus, ad *Isle de Maio* appulerunt, reliquas duas naues, quæ in Selandia instructæ fuerant, ibi inuenientes, vnde postmodum coniunctæ omnes progressæ sunt, vt cœptum in Orientalem Indiam iter eo melius perficerent.

Nauigationis huius initium quando factum.

Die 15. Mart. ad Insulam *S. Iago* appellentes, literas in terram miserunt, com meatum & fructus recentes ab incolis petentes, qui nihil sese præter globos tormentariumq; puluerem, quibus aduentantes Hollandos exciperent, habere sese responderunt. Progressi igitur die 9. Aprilis æquinoctialem lineam assecuti sunt, peruenientes 30. Maii ad eleuationem *Cabo de buona Esperance*, quod 1. Iunii die præteruecti, cursum suum in littore continuerunt, & 27. Iunii ad Insulam *Mosambique* peruenierunt, anchoras

ibi extra castellum proiicientes. Habito autem ibi consilio, decreuerunt cum omnibus scaphis ad littus progredi, insulamq; & castellum vndique probe perlustrare. Reuersi autem postero die, qui egressi cum scaphis fuerant, scapham quandam de naui Lusitanica, quæ sub castello multis dolis onerata hærebat, secum adduxerunt. Populus quidem omnis inde in mare se abiecerat, præter quendam ex illis, quos *Mesticos* vocant, qui globo traiectus perierat, & puerum, quem captiuum abduxerunt. Puer hic referebat, nauem istam vltra sex menses ibi hæsisse, & incolas in *Masambiq*, quotidie naues alias ex Lusitania expectare, cum quibus ea *Goam* versus velificationem faceret. His cognitis, Admiralis consilium conuocauit, decreuitq; impetum in nauem istam facere. Sequenti igitur statim die scaphas aliquot tormentis & militibus armatas emisit, qui posthabitis, quæ ex castello fiebant, dislosionibus ad nauem aduecti absque magno labore eam expugnarunt, sed præter dentes aliquot Elephantinos parum in ea inuenerunt.

Die 30. Iunii adhuc aliam nauem dentibus Elephanti & oryza oneratam expugnarunt, quam à loco illò *Mosambique* vocarunt, & ad ministerium suum adhibuerunt. Die 5. Augusti expugnarunt quinque *Pangayen*, in quibus oryzam & *Milie* frumentum inuenerunt, quæ ad naues suas traduxerunt. Sequenti die adhuc vno *Pangaye* potiti sunt. Die 8. Augusti centum & quinquaginta viri cum 9. scaphis ad littus insulæ *Mosambique* aduecti sunt, sed parum ibi profecerunt, excepto quod tugurium aliquod igne deformarunt. Incolæ sclopeta & bombardas eorum non parum metuebant, sunt enim natura timidi, videnturque animo ab Hollandis non vsq; adeo alieno esse, instituta collatione eorum cum Lusitanis, à quibus veluti bruta animalia misere admodum habentur. Die 12. nauem illam Lusitanicam expugnatam prope insulam accenderunt. Die autem 25. inde soluentes abierunt, tribus tamen nauibus, *Delfsta*, *Enchusia* & *Columbula*, ibi relictis, vt aduentantes Olisipone naues expectarent. Die 21. Septem. appulerunt ad littus *Goa*, nauemq; ibi quandam ex *Mecca* aduentantem expugnarunt, sed cum viderent, omnes in ea homines Æthiopes esse, qui versus *Corepatan* proficiscerentur, & nulla Lusitanorum bona in naui sua haberent, eam statim iterum dimiserunt.

Perueniunt
ad Goam.

Die 26. Septembris ad *Goam* aduecti, vnico non amplius miliari à castello sese demiserunt. Poterant ibi triremes Lusitanicas quotidie videre, verum cum nihil proficere sese posse putarent, constituerunt ad leucas quatuor in Septentrionem excurrere, vbi nauigia aliquot viderunt, verum cum remiges haberent admodum celeres, nulla apprehendere poterant.

Die 2. Octobr. ad ingressum siue ostium fluminis *Goa* iterum applicantes quatuor nauigia in fugam verterunt. Die 13. prouecti sunt ad castellum *Bardes*, vbi prædiarias aliquot naues inuenerunt, sed impetum tamen in eas facere non audebant, siquidem totum littus armatis oppletum erat, vnde nihil aliud conicere poterant, quàm se in Lusitania proditos esse, & propterea tantam ibi multitudinem confluisse. Circa vesperam 23. triremes ibi conuenerunt, in quas Hollandi tormenta quædam emiserrunt, in terrorem scil. ne ad se appropinquarent. Die 14. adhuc 11. naues prædiariæ eo venerunt, quod cum Hollandi vidissent, habito consilio, nauigare versus *Calcutum* decreuerunt.

Die

Die 16. ad urbem *Cananor* applicarunt, cumque sese sub Castello de-
misissent, mittebat statim Admiralis scapham quandam cum vexillo pa-
cifico, vt cum incolis eius loci loquerentur. Aduentantem hanc scapham
Lusitani post scopulum quendam latentes sclopetis & bombardis suis ex-
ceperunt, quibus Hollandi quidem statim responderunt, quiescentib. in-
terim Æthiopibus ciuitatis illius incolis, & Lusitanis etiam ex Castello
tormenta in naues displodere non audentibus, siquidem à Rege hoc ipsis
interdictum erat. Post meridiem Æthiopes quidam cum vexillo pacifico
aduentantes literas Admiralì à Rege attulerunt, quibus perscriptū erat,
Regem multa de Hollandis audiuisse, quod nimirum iurati Lusitanorum
hostes essent, putare igitur eam ob causam eos aduenisse, vt Castellum eo-
rum oppugnarent. Conabatur igitur ipsis hoc modis omnibus dissuadere,
indicando illud rebus omnib. munitū esse, & Lusitanos quidem ultra centū
annos sub tutela & patrocinio antecessorum suorum vixisse, & propterea
sese eos deserere non posse. Suadebat igitur Hollandis, vt, si amicitiam su-
am expeterent, inde quamprimum discederent, & neque insulis *Maldiuis*,
neque nauibus suis damni quid inferrent, idem se quoque facturum pro-
mittens. Lectis igitur literis illis, in omnibus sese Regi obtemperaturos re-
sponderunt, & statim sublatis anchoris *Calecutum* versus nauigationem di-
rexerunt.

*Perueniunt
ad ciuitatem
Cananor.*

Die 17. Octob. ad littus *Calecuti* venerunt, sequentique die Viceadmira-
lem cum procuratore Holtzmanno & aliis quibusdam ad littus deposue-
runt. Interim præsiðariæ naues nouem ad littus illud applicarunt, ita-
que Hollandi cum eas vidissent, scaphas statim aliquot tormentis popu-
loque armatas admiserunt, cumq; homines illos repugnare viderent, plu-
res dimiserunt, atque ita vnam tandem ex nauibus illis expugnarunt, po-
pulo omni in mare se præcipitante, quorum 80. erant, Æthiopes omnes,
præter quindecim Lusitanos, qui in mari suffocati sunt, nouem tantum
exceptis, quos Hollandi partim captiuos ad suos naues traduxerunt, par-
tim vero enatantes littus excepit. Reperiebāt autem in naui illa Hollandi
25. Cados pulueris, quos ad Castellum siue propugnaculum *Zeilon* trans-
ferre volebant.

*Veniant
Calecutum.*

Die 3. Nouemb. quatuor viri Regis *Calecutensis* nomine ad naues ve-
nerunt, dicentes se à Rege missos esse vt locum Hollandis monstrarent,
vbi Regem inuenirent, itaque sublatis statim anchoris eos secuti sunt. Po-
stero die viderunt in littore nouem præsiðarias naues, itaque ad eas adue-
ti tormentis quidem multas trucidarunt, sed nullam tamen comprehen-
dere poterant, quod ventus ipsis fauere nollet. Ab incolis equidem cogni-
tum est, multos in nauibus istis finita pugna desideratos fuisse. Paulo post
duas *Iunkas* siue naues alias viderunt, cumq; à *Calecutensibus* illis quatuor
cognouissent Lusitanos eos esse, aggressi statim eas expugnarunt. Nihil au-
tem in eis præter *Coquos* siue nuces Indicas inuenerunt, itaque illis omissis,
cum tres naues superstites, *Delftra*, *Enchausen*, & *Columba*, vna cum naui *Ma-
sambique*, 6. Nouemb. die ad classem reuersæ essent, progressi simul omnes
ad locum vbi Rex in Castris erat applicarunt.

Die 8. Nouemb. *Samarin* siue Imperator in *Malabar* & Rex in *Calecut* in
persona cū Admiralì loqui voluit, pacem & fœdus perpetuum cū Hollan-
dis initurus, quod cognouisset eos Lusitanorum iuratos hostes esse: hoc e-
nim *du facit.*

*Rex Calecu-
tanus fœdus
cum Hollan-
dis facit.*

nim rumore primum, iam vero ipso facto didicerat. Hollandi igitur siabi-
to consilio decreuerunt, Admiralem ipsum cum procuratore Holtzman-
no & pluribus aliis in tertam descendere & Regem accedere debere,
quod etiam ordine optimo fecerunt, cumque ad Regem venissent, mune-
ra quædam ei obtulerunt, quæ magna cum beneuolentiæ significatione
ab eis accepit. Cæterum inito cum Hollandis fœdere iuramentum sibi
inuicem præstiterunt, literisque publicis illud confirmarunt, quas Rex
quidem fieri, & in Hollandiam abduci postulauit, vt scirent vniuersam su-
am regionem debere sibi imposterum patere, vt commercia sua in ea vbi
& quando vellent exercere possint. Omnes equidem Malabares ex hoc
fœdere lætitiā maximā conceperunt; Admiralis vero postmodum ad
naues cum suis reuersus est.

*Cochinum
versus nauigant.*

His ita peractis, decretum est vt naues duæ, *Selandia* nimirum & *Enchus-
sia*, nauigationem *Cambaiam* versus instituerent, reliquæ vero *Cochinum* i-
rent, hoc enim Admiralis Regi promiserat, atque ita ab inuicem discesser-
unt. Circa vesp̄eram diei 14. Classis *Cochinum* adueniens iuxta portum
transiit, ita vt naues in portu videre posset. Videbatur ipsis quidem ciuitas
satis elegans esse, verum non audebant sine Comite portum ingredi, cum
ratio istius loci ipsis ignota esset. Quare conuerso statim itinere *Zeylon* ver-
sus nauigarunt, vbi 22. die appellantes iuxta ciuitatem *Columbo* subfederūt,
dispositionib. aliquot Castellum petētes, cuius præsidarii tot vicibus, quot
naues erant, ipsis responderunt. Hinc progressi 13. Decemb. die ad insulam
Sumatram applicarunt, vbi *Delftia* quidem nauis, qua vehebantur legati Re-
gis in *Achin*, à Classe discessit, vt legatos illos in *Achin* reduceret. Reli-
quæ naues 31. Decemb. ad ciuitatem *Bantam* applicarunt, vbi cognoue-
runt, nauem quandam Hollandicā, cui *Sepis Hollandicæ* nomen erat, bo-
na omnia ex nauī quadam alia, *Alkmaer dicta*, quam ad insulam *Matagāscar*,
nempe in sinu *Antogyl*, inuenerant, accepisse, atque Hollandiam repeti-
isse.

*Veniunt ad
Ciuitatem
Bantam.*

Die 2. Ianuarii Anno 1605. appulerunt ad ciuitatem *Bantam* quatuor
naues Anglicæ, populo parum instructæ, quorum Admiralis *Middeiton*
vocabatur. Die 17. Ianuarii Classis ex *Bantam* iterum abiit. Constituerant
enim Insulas *Moluccas* petere. Antequam autem velificationē eo dirigerēt,
versus fretum *Sunda* excurrentes, de recenti aqua & lignis sibi prospere-
runt.

Hinc *Iacatarā* versus cursum direxerunt, vt cibaria & fructus recentes sibi
compararent, quorum tum *Bantami* magna inopia & caritas erat. Die 28.
discessit à Classe illa *Mosambique* nauis, deducētib. eam Admiralis &
Viceadmiralis scaphis aliquot. Sed & dum ad *Bantam* hærerent, qui-
dam *Griffē* versus excurrerunt, procuratorem Compostellum secum du-
cētes visum an commodum & lucrum ibi aliquod percipere pos-
sint.

Die 21. Februarii Classis circa vesp̄eram ad sinum *Amboina* adueniens
per noctem illam in parte Septentrionali quieuerunt, sequenti die ad
ipsum Lusitanorum Castellum progressuri. Antequam autem eo veni-
rent, mittebat eis in occursum Gubernator Castelli scapham quandam
cum literis, quibus Admiralem interrogabat, quid negotii ibi haberet,
& cur ad castellum hoc venisset, in quo ipse à Rege Hispaniæ Gubernator
consti-

constitutus esset? Admiralis respondebat, se à Principe Mauritio eo missum esse, vt castellum & Insulam *Amboynam* expugnaret: quo responso, perterrefacti discesserunt, relationem sese sequenti die allaturos promittentes. Interea naues progressæ castello magis magisque appropinquabant, ita vt horam circiter decimam illud assequerentur, anchorasque suas sub eo proiicerent. Gubernator igitur robur & audaciam Hollandorum videns, ita perturbatus est, vt oppugnationem expectare non posset, sed statim ad Hollandos mitteret, qui deditionem facerent, & decessum paciscerentur. Conuenit igitur inter eos, vt Lusitanis omnibus libera decedendi facultas daretur, qui vero in matrimonio viuentes ibi manere vellent, iuramentum fidelitatis Mauritio & Ordinibus confœderatis præstarent: Decedentes autem arma sua secum fumerent, tormentis tamen & rebus ad munitionem pertinentibus aliis, quemadmodum etiam insignibus Regiis in castello relictis.

*Amboyna ab
Hollandis
occupata.*

His ita transactis, Viceadmiralis cum quinquaginta personis castellum ascendens, vexillum Mauritiæ ei imposuit, reliquis in nauibus multa tormentorum dispositione triumphantibus. Erat castellum hoc tormentis & munitionibus aliis probe admodum instructum, repertaque sunt in eo triginta tormenta ænea. Lusitanorum castello decedentium 600. erant, quos Hollandi duobus nauigiis, quæ paulo ante expugnauerant, impositos extra sinum illum dimiserunt. Permanserunt autem in insula in matrimonio viuentes 46. cum familia sua, qui omnes iuramentum fidelitatis & subiectionis Hollandis præstiterunt. Victoria hæc, licet nullo negotio Hollandi ea potiti sint, non tamen cõtemnenda, sed grato potius animo agnoscenda & deprædicanda est, cum locus sit multorum prouentuum & magnæ utilitatis, quam cœlitus quasi DEVS ipsis obtulit, qui barbaricam illam crudelitatem Lusitanorum, quam Anno 1602. in hac insula exercuerunt, punire voluisse videtur. Hollandi quidem castellum id comœatu ad annum integrum sufficienti instruxerunt, constitutumque in eo Gubernatorem Fridericum Holtzmannum ibi cum prædicatoris aliquot militibus reliquerunt.

Cæterum decretum paulo post est, vt quinque naues, nempe Viceadmiralis, *Westfrisia*, *Amstelrodamum*, *Geldria* & *Medenblica* cursum suum ad *Tidorem* Insulam dirigerent, Admiralis vero *Bandam* versus progresseretur, *Cornu* vero naus *Amboyna* maneret & vecturam suam ibi acciperet. Discedentes igitur ab inuicem, quinque illæ naues progressæ, 1. Maii die ad Insulam *Poulo Caely* appulerunt, inuenientes ibi Admiralem quendam Anglum, qui Caryophyllorum partem aliquam *Tidori* accepisse se dicebat, constitueratque in *Makian* progredi, vt plenariam ibi vecturam adipisceretur. Quærebant Hollandi, an Lusitani in castello *Tidorensi* satis etiam pulueris tormentarii haberent? qui respondebant, quod vascula sedecim haberent, & occasionem sibi dari desiderarent cum Hollandis pugnandi: sed & Regem *Tidorensis* auxilium eis pollicitum esse dicebant.

Interceperant autem paulo ante Hollandi non procul à *Byma* nauem aliquam Lusitanicam, in qua Gubernator *Moluccarum* Insularumerat, qui *Malacca* puluerem tormentarium emerat. Is affirmabat sibi quidem verisimile non videri, quod Angli de *Tidorensibus* dixissent: parum n. pulueris

ante discessum suum ibi fuisse, leque propterea iter hoc ingressum esse, vt puluerem emeret, & inter castella ea distribueret.

Hollandi Ti-
dorem adue-
niunt.

Die 2. Maii naues illæ quinque ad *Tidorem* applicarunt, seq; ex oppo- sito aulæ Regiæ demiserunt, videntes duas naues non procul à castello ab anchoris hærentes, inter duo propugnacula, quæ ad nauium istarum defensionem facere haud parum poterant. Die 5. Viceadmiralis deditio- nem castelli fieri postulauit, Lusitani vero respondebant, se defensionem ad extremum vsque virum constanter incumbere velle, itaque visum Hol- landis est, naues illas prius expugnare, moxque Viceadmiralis cum *Geldria* naui, cuius Nauarchus Ioannes Mollius erat, qui ob fortitu- dinem & rei militaris prudentiam merito laudandus est, ad eas prouecti sunt. Lusitani igitur statim ad tormenta conuersi, tam ex nauibus, quàm ex duobus propugnaculis Hollandos petere cæperunt, qui ipsis nihil con- cedendum rati tanto impetu & furore naues illas oppugnarunt, vt inter tonitrua quasi & fulmina constituti viderentur, & cælum quasi globos pilasque plueri putaretur. Inter fulminandum autem Viceadmiralis cum Ioanne Mollio scaphas suas militibus onerarunt, vt ita spretis & negle- ctis dispoſitionibus omnib. ab omni latere naues oppugnare possent, quas etiam post horam vnam atq; alteram expugnarunt. Populus ex nauibus omnis in aquam se abiecerat, expositis primum ad tormentarii pulueris vascula ignitis fonibus, quibus naues à se desertæ, & ab Hollandis occu- patæ dissiparentur, quod Hollandi quidem quamprimum animaduerte- runt & præcauerunt, qui in pugna hac tres viros amiserant, septendecim vulneratis. Transferebant autem ad naues suas septem tormenta ænea, tria; ferrea maiora, & duo vulgaria, vnamq; post alteram accensas dimi- serunt.

Quamuis autem Lusitani ex castello prospicientes hæc vidissent, in sententia tamen sua perseuerarunt, deditioemq; facere constanter recu- sarunt: itaq; Hollandi Regem *Ternatensem* adhibendum in consilium ar- bitrati sunt, qui diem vnum atq; alterum sibi permitti postulauit, vt exer- citum cogere, atque auxilium Hollandis præstare posset: non enim igno- rare sese dicebat, Lusitanos ab Anglis tormentario puluere, commeatu- que & rebus necessariis aliis satis instructos esse. Cum igitur Rex ille exer- citum suum collegisset, consultum ipsis visum est, pro cauenda nimia san- guinis profusione, Regem *Tidorem* monere, vt quietus Hollandos cum Lusitanis solis pugnare permitteret, quod ipsum etiam se facturum *Terna- tensis* Rex promisit.

Hollandi Ti-
dorem expu-
gnant.

Postquam igitur hoc apud *Tidorem* obtinuissent, 14. Maii die, centum & quinquaginta Hollandi sub imperio Ioannis Mollii in terram castellum id vi summa oppugnaturi descenderunt, cum præsertim ipsis etiam Capitaneus ex Selandia *De la Perre* doctus sese coniunxisset. Quam- primum autem excensionem in terram fecissent, ad pagos duos, alterum in parte meridionali, alterum in septentrionali sitos profecti sunt, eosq; in terrorem Lusitanorum igne deformarunt. Rex autem *Ternatensis*, qui cum 14. *Caracollis* siue nauigiis, quorum singula centum & quadraginta arma- tos continebant, aduenerat, cum quingentis plus minus militibus in ter- ram progressus est, vt euentum pugnae videret, & Regem *Tidorem* simul in metu contineret, ne auxilium Lusitanis afferret. Reliqui Hollandi cum classe ad partem castelli septentrionalem applicarunt, tormentisq; illud petere indefinente studio cæperunt.

Cæterum

Cæterum Præfectus Mollius cum centum & quinquaginta armatis suis ad castellum progressus, munitiones statim ex doliis vinariis terra oppletis, die nocteque laborando parauit, multaque tormentorum dispositione castellum concussit. Cum vero Lusitani præsidarii non cessarent, sed constanter & audacter Hollandos tormentis suis impeterent, & vero classici Hollandorum milites castris assueti non essent, Mollius quidem clam nocturno tempore cum duobus militibus castellum lustrauit, cumque videret, accessum militibus tormentorum dispositione iam patefactum esse, constituit sequenti statim die impressionem tentare. Simulatque igitur illuxit, populum suum omnem ad castellum traduxit, idque tam occulte, ut præsidarii in castello id animaduertere non possent. Qui in nauibus erant, strenue quidem dispositionibus tormentorum incumbabant, donec signum erecto vexillo Mollius ipsis dedisset, quo viso, à tormentis tandem cessarunt. Præfectus igitur impressionem summo conatu aggressus, cum vexillo tandem & septem militibus in castellum irruit.

Verum Lusitani crebra dispositione & pilatum ardentium ex turri quadam proiectione, non solum vexillum eorum accendebant, sed & ne plures irrumperere possent, modis omnibus prohibebant, itaque Mollius postquam quadrantem horæ pugnasset, recedere tandem iterum & castellum relinquere coactus est. Inter decedendum autem ex scopulo cadens crus alterum fregit, quo viso, cum quidam accurrentes eum inde auferre vellent, parere ipsis recusans, modis omnibus ne decederent, sed impressionem repeterent, hortatus est, donec tandem aliquis humero suo impositum eum ad castra seu munitionem, de qua dixi, detulit.

In prima hac insultatione ex parte Lusitanorum quidam interfectus est, qui Præfectus fuerat in nauium altera ab Hollandis expugnata, & iam ad castellum transierat. Primus hic fuerat, qui in Præfectum Mollium armatus procedens, eum gladio suo transfigere voluit, verum cum Mollius hasta sua ictum auerteret, adfuit statim, qui glande plumbea per caput eius traiecta eum interfecit. Verum enimvero Hollandi non remittendum rati, secunda statim vice ad insultum reuersi facili labore reiecti, Lusitani vero tam cordati & audaces effecti sunt, ut fere usque ad munitionem suam Hollandos persequerentur. Hoc viso, qui in nauibus erant, ad tormenta iterum conuersi in castellum fulminare cæperunt. Factum est autem, ut, cum ex Geldria naui globus tormentarius in turrin castelli contorqueretur, ignis in puluerem tormentarium delapsus turrin cum 60. vel 70. Lusitanis magno cum intuentium stupore in aures dissipauerit.

Interea qui in terra erant Hollandi tertia vice insultum tentantes magna vi in castellum irruperunt, Lusitanis in stuporem quasi versis, & vitæ saltem suæ parcerent rogantes, quod facile etiam obtinuerunt. Cæterum *Ternatenses*, qui hætenus spectatores huius pugnae se præbuerant, expugnato iam castello, accurrentes omnia diripere & euertere cæperunt, ita ut turrin etiam saxeam igne delerent, in qua ingens quidem Caryophyllorum copia fuit, Hollandis frustra repugnantibus.

In hac expugnatione ex Hollandis tantum duo interfecti, & septem vulnerati sunt, Lusitanorum autem septuaginti tres occubuerant, trede-

tredecim grauitèr vulnerati fuerant. Vxores & liberos ad propugnaculum quoddam in altissimo monte extructum, in quem non nisi angusto tramite ascensus patet, traduxerant. Locus iste natura inexpugnabilis erat, nec nisi cibariorum & aquarum defectu superari poterat. Hollandi autem aliquot nauigia ipsis permiserunt, quibus Lusitani omnes quingenti fere numero ad *Philippinas* insulas delati sunt. Per hanc igitur victoriam Lusitani ex omnibus *Moluccis* insulis eiectioni sunt, ita vt præter exiguum aliquod castellum in Insula *Solor*, iuxta *Timor* Insulam sita, nihil ibi amplius habeant. Difficilior autem hæc fuit expugnatio, quàm prior illa, quæ diuinum potius opus fuit, quàm humanum, quamuis hæc etiam inter diuina opera numeranda sit, cum incertum sit, quomodo ignis in puluerem peruenerit, & an puluis tormentarius à globo illo ex naui in castellum dispolso, an vero per incuriam & negligentiam Lusitanorum, ignem conceperit. Hoc autem certissimum est, quod absq; hac turris dissipatione si fuisset, expugnatio non tam facile fieri potuisset.

Cæterum Hollandi cum bonâ fere omnia ex castello hoc abstulissent, illud de consilio Præfectorum totum demoliti sunt & subuerterunt. Vice-admiralis autem aliquos constituit, qui in Insula *Tidore* impofterum subsistentes, negotiationibus cum incolis exercendis operam darent, & arbitri inter vtrumque Regem *Tidorenses* & *Ternatenses* essent. His ita peractis, *Geldria* quidem naui *Ternatem* petiit, vbi cum satis magnam Caryophyllorum copiam accepisset, 14. Iulii inde iterum soluens, *Bantamum* 21. Augusti die aduecta est, vnde postmodum die 25. Augusti vna cum naui alia *Tergoude* dicta velificationem in patriam instituit, quo tandem sub initium

Maii, Anno 1606. multis aromatibus onerata, relationem de expugnatis hisce castellis secum afferentes, feliciter aduenerunt.

F I N I S.

Preserve

ICONES

Seu

GENVINÆ ET EX-
PRESSÆ DELINEA-
TIONES OMNIUM MEMORABILIVM,
QVÆ IN HAC OCTAVA INDIAE ORIENTALIS PARTE
annotanda sunt, varias simul populorum in Ternate, Patane, Cande
& aliis locis habitantium ceremonias, mores, habitus-
que ob oculos ponentes,

ACCVRATO STUDIO ET OPERA IN
*as incisa, & studioso nouarum rerum Lectori commu-
nicata exhibitaque,*

A

IOANNE THEODORICO ET IOANNE ISRAE-
LE DE BRY, FRATRIBVS GERMANIS.

FRANCOFORTI,
In Officina Typographica WOLFGANGI RICHTERI.
M. DC. VII.

GENERAL INSTRUCTIONS

TO THE OFFICERS OF THE

NAVY

IN THE

USE OF THE

NAVY

OF THE

NAVY

OF THE

NAVY

OF THE

NAVY

OF THE

NAVY

OF THE

NAVY

OF THE

NAVY

OF THE

NAVY

OF THE

NAVY

1870

DELINEATIO CONVIVII A TERNATENSIVM REGE
Generali Neccio exhibiti.

Um Hollandi ad Ternatem Insulam, quæ ad Molucas pertinet, duabus naubus appulissent, à Rege eius splendido admodum convivio sunt excepti, qui superiori tabulæ loco in lectulo regium in morem gemmis & auro nitente holosericoq; constrato confidens, ad utrumq; mensæ latus assidentes sibi Generalem Neccium & Consiliarios Subpræfectosq; eius habuit, & hucusq; quidem mensa illa eleganti mappa & rotundis orbiculis instrata fuit, post illos autem sedentes reliqui navium ministri partem mensæ folijs & herbis virentibus constratam occuparunt. Mensa autem ipsa vna cum lectulo in theatro quodam nonnihil à terra eleuato constituta fuit. Astabant ei Regis filij cum Nobilibus alijs mensæ ministrantes. Durante autem prandio, Molucenses incole palæstram exercere & omnis generis ludos convivis exhibere cogebantur.

RPJCB

DELINEATIO PISCATVRÆ TERNATENSIS.

I Nicolæ Ternatenses duos habent capiendi pisces modos, quos tanquam insolitos annotare libuit. Primus modus est huiusmodi: Bini piscatores cum scapha in mare nocturno tempore prouecti operas ita inter se partiuntur, ut alter sedens scapham dirigat & impellat, alter vero præacutum manibus lignum vel arundinem tenens, natantes in aqua pisces obseruat, magnâq; celeritate traiectos in scapham colligit. Alter vero modus ita habet: Ad ripam fluminis constituti herbarum vel musci manipulum funiculo colligatum in flumen quàm possunt longissime, extremitate funiculi in manibus retenta, abijciunt, cumque pisces escam subesserati musco huic adherere ex commotione funiculi deprehendunt, ex templo funiculum attrahunt, piscibusque musco implicatis ita potiuntur.

RPJCB

DELINEATIO PVNIENTIVM ADVLTERIA
IN INSVLA PATANE.

Os est apud Patanios coniugium venerari & illibatum matrimo-
nii honorem tam sanctè conseruare, vt si qua in adulterio depre-
hendatur, mortem euitare non possit, supplicium vel ipsis parenti-
bus vel cognatis proximis de ea sumentibus. Cuius quidem rei ex-
emplum Hollandis exhibitum est: cum enim illi inter eos versa-
rentur, accidit vt iuencula quædam in adulterio deprehensa ad
primarium quendam virum parentem suum deferretur. Is igitur conuocatis statim
consanguineis & amicis omnibus, delictum filie aperuit, qui cum mortem consangu-
ineæ suæ deplorassent, & iuencula amicis omnibus valedixisset, à parente suo, eo qui-
dem mortis genere, quod ipsa sibi elegerat, laqueo nempe interfecta est. Sed & Nobilis
ille, qui cum ea rem habuerat, licet factum primò constanter negaret, postea tamen cer-
tis rationibus conuictus, cum amicis & consanguineis valedixisset, pugione à parente
suo confossus pœnas commissi adulterii satis graues dedit.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
1892

1892

IV.
DELINEATIO PROCESSIONIS REGINÆ
PATANIENSIS.

Civitas Patane à Regina quadam defuncti Regis uxore, cum Hollandi ibi essent, gubernabatur. Hac si quando animi oblectandi gratia prodire in publicum constituit, Elephantum regium in morem splendide exornato insidet, habetque secum gynaceum suae virgines suas pulcherrimè exornatas, Elephantibus similiter insidentes, nobilibus vero & satellitibus stipata, Elephantes aliquot secum ducit, arma defuncti sui Regis gestantes.

RPJCB

V.
 DELINEATIO VENATIONIS, QVA ELEPHAN-
 tes in PATANE capiuntur.

Elephantes apud Patanios alia quam apud Peguanos ratione capiuntur. Peguani enim Elephantes faemellas iam cicuratas emittunt, quæ Elephantes sylvestres masculos ad se inuitatos secum intra castra & cancellos traducunt. Hi autem populi Elephantes aliquot validos habent ad hunc usum peculiariter adsuesactos, quibus venationi operam daturi insident, atque ita in conspectum sylvestrium feruntur, qui viso cicurato, eum statim aggreuntur, & vires suas pugnando experiuntur. Interea vero dum ita luctantur, adsunt statim, qui comprehensos funiculo posteriores eorum pedes tam vehementer constringant, ut in terram tandem procidant, ubi ita vincti & constricti detinentur, donec cicures facti cibum tandem assumant & ductorem suum sequantur.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

APJCB

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
1912
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
1912
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
1912

LIBRARY

VI.
DELINEATIO ANNABONÆ AB HOL-
LANDIS expugnata.

Postquam Hollandi menses ferè quatuor in mari ober-
rantes ad hanc tandem Insulā appulissent, Scaphis suis
aliquos in terrā ablegarunt, qui pro malis aliquot au-
reis & aqua potabili obtinendis tractationem cum in-
colis susciperent. Antequam autem ad littus pertinge-
rent, crebra tormentorum displosione se inde ab incolis, qui munimen-
tum aliquod raptim mari obiecerant, prohiberi viderunt, itaque ad
naues statim, plures allatum socios, reuersi sunt. Interea incolæ in mon-
tana confugientes adificia omnia vacua & desolata reliquerunt,
quibus postmodum igne vastatis, Hollandi quic-
quid inuenire fructuum poterant se-
cum abduxerunt.

THE AMERICAN HISTORICAL SOCIETY
WASHINGTON, D. C.

APJCB

VII.
 QVORVNDAM OB DELICTA SVA MISERE
 mutilatorum effigies.

Supplicium à facinorosis apud Achienſes ſumpturi, variè eos mu-
 tilare dicuntur, itaq; hic ſenem primo aliquem repræſentare vo-
 luimus, Regis Achienſis affinem, quem Rex ob delictum aliquod
 enorme, naribus auribusque & ſuperiori labio mutilatum, in au-
 la ſua ad dies vitæ ſuſtentat. Affirmabant aliqui Hollandi præ-
 ſentibus, eum adhuc in vivis eſſe, ſed ob ætatem prodire rarius ſo-
 lere. Appoſuimus deinde aliquem manibus pedibusque truncatum, quo quidem ſup-
 plicij genere facinoroſi plerunque afficiuntur, qui ſi peracta mutilatione non ſtatim
 moriantur, ſed in vivis adhuc remaneant, ligatis ad brachia ſcipionibus, cruribus
 vero in arundines inſertis, vt aliis exemplo ſint, dimittuntur.

Adieci-
 mus hic etiam Achienſis civitatis deline-
 ationem & ſitum.

RPJCS

VIII.
 DELINEATIO REGIS IN MATECALO HOL-
 landos in littore excipientis.

Exhibuimus tibi hac imagine delineationem regii ad portum maris
 aduentus, ubi Rex in Matecalo Hollandos honorificè excepit, &
 varia cum eis locutus est. Erat ille indutus indusio gossypino te-
 nerrimo, tunica sericea ad umbilicum vsq; superiniecta. Caput pi-
 leolo seu vitta sericea tectus erat, pannoq; gossypino circum femo-
 ra inuolutus. Aures habebat vsq; adeo diductas, vt ad humeros
 vsq; pertingerent. Venerat autem cum eo nigromanticus siue præstigiator quidam,
 qui à collo tabulam quandam quadratam æneam suspensam gerebat, circum corpus
 autem catenam ferream conuolutam habebat. Hic ad portum veniens, præstigiis Hol-
 landos variis oblectaturus, hinc inde primum discurrebat, mox vocem terribilem ede-
 bat, exhibebatq; Hollandis tabulam suam æneã videndam, quæ varias Cacodæmonis
 repræsentabat effigies, tandem v. transacto qui ad catenam alligatus erat per partem
 femoris superiorem cultello, catenam per foramen illud fere mediam traduxit, & ad
 suos iterum reuersus est.

DEPARTMENT OF AGRICULTURE
BUREAU OF PLANT INDUSTRY

PLANT INDUSTRY
BUREAU OF PLANT INDUSTRY
DEPARTMENT OF AGRICULTURE
WASHINGTON, D. C.
1910

DELINEATIO TRAGOEDIÆ ILLIVS, QVA VICEAD-
miralis Sebaldus de Weert cum multis aliis trucidati
occubuerunt.

Postquam Viceadmiralis Sebaldus de VVeert cum du-
centis sociis, Regi de Cande ad littus maris proficiscen-
ti, in occursum tendens, eum honorifice excepisset, Rex
se se benignum admodum & liberalem ei exhibuit. Cum
vero varia inuicem locuti essent, & Viceadmiralis Re-
gem, uti nauem suam secum ascendere dignaretur ro-
gasset, ipse quidem id in aliud tempus reiecit, expetens à Viceadmirali,
ut remisso ad naues populo, ipse cum paucis ministris secum per noctem
istam remaneret. Cæterum vix dimisso populo, Viceadmiralis, iuben-
te ita & volente Rege, cum illis, quos assequi adhuc Regii satellites po-
terant, trucidati misere & interfecti occubuerunt.

RPJCB

Cum Hollandi Achiensem aliquando Regem salutatum
 aduenissent, muneris loco tormentum aliquod ancum
 ei obtulerunt, qui in circuitu domus suae consistens desu-
 per cum Hollandis locutus est. Hollandi autem, ut in
 conspectum Regis ventum est, complicatas manus fron-
 ti admouerunt, honorem more in istis regionibus usitato ei exhibentes.
 Inde ad Regis filium pergentes, eum in loco quodam patentis admodum
 aulae sedentem, multisq; mulierculis stipatum depræhenderunt: Satelli-
 tes enim præter mulieres nullos habebat, quæ etiam ministeria ei varia
 præstabant gladiis, iaculis, arcibusq; & sclopis armata. Cum ergo
 Hollandicum more ibi usitato etiam salutassent, humi eos se-
 dere & appposito statim cibo lassæ suæ corpora
 reficere iussit.

RPJCS

XI.
DELINEATIO ADVENTVS HOLLANDORVM
in terram PATANE.

Cum non procul à portu Patanio Hollandi abessent, Regem quidem eius loci de suo aduentu certiore facendum omnino statuerunt, addita admonitione, parant piper & aromata alia, ut quod ad mercaturam faceret, aduenientes statim inuenirent. Rex igitur, his auditis, præcipuum ex proceribus suis cum duobus Elephantibus & subditis non paucis ad portum misit, qui exceptos amice Hollandos ad urbem porro perducerent atque comitarentur.

XII. DELI-

UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARY

NPJCS

The following is a list of the names of the persons who have been admitted to the University of Michigan since the year 1817. The names are arranged in alphabetical order, and the year of admission is given in parentheses after each name. The list is taken from the original records of the University, and is published for the information of the public.

1817

XII.

DELINEATIO CIVITATIS AMACAO.

Exhibuimus tibi hac figura delineationem Chinesium ciuitatis Amacao, ad quam vela facere Hollandi decreuerant. Cum autem ex viginti vel circiter personis quas exploratum ciuitatem miserant, neminem ad se redire viderent, ex quo conditionem & statum urbis perdiscere potuissent, sententiam suam mutare & nauigationem alio dirigere coacti sunt.

D

XIII. DELI-

AMACAO.

RPJC

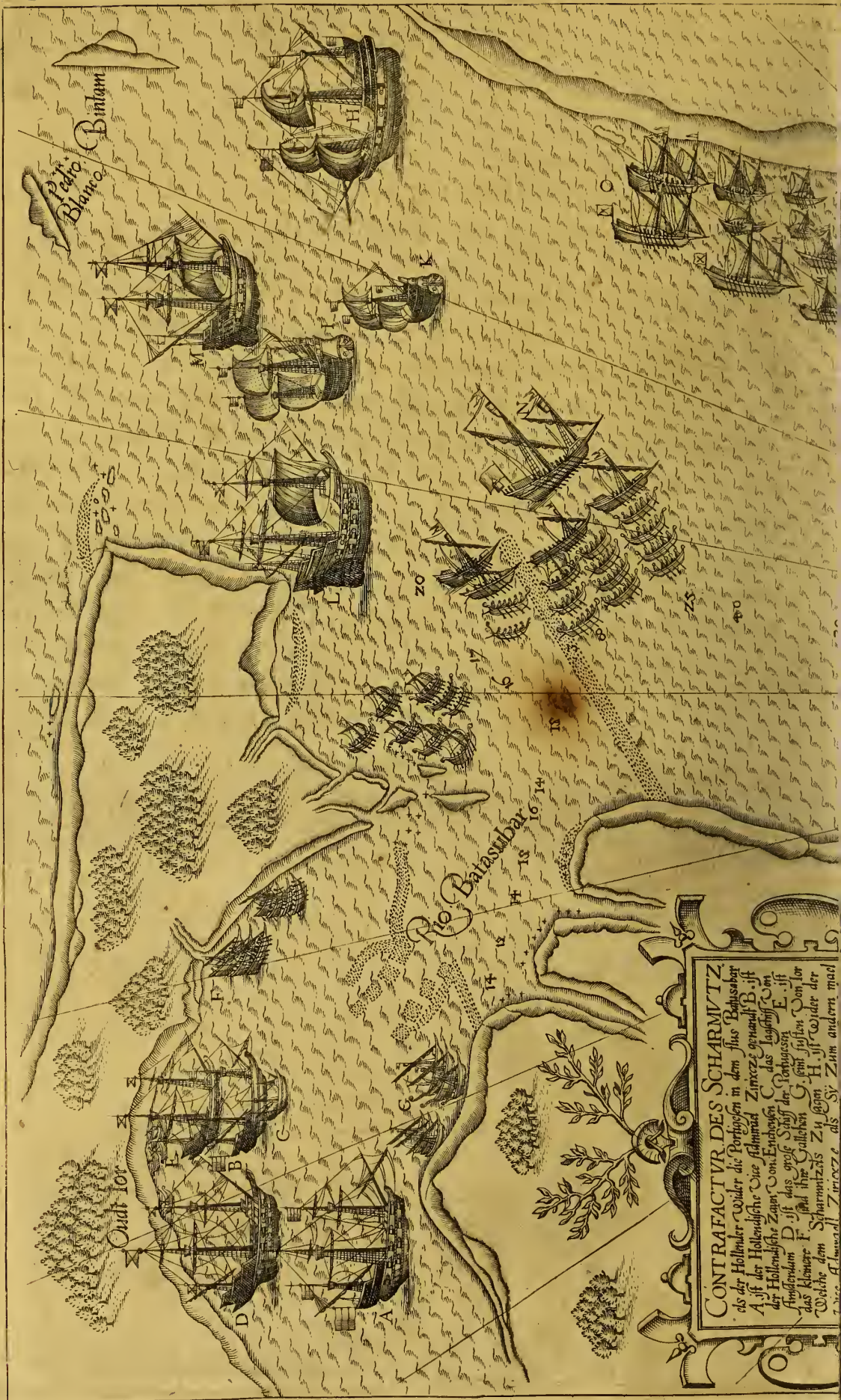
XIII.

DELINEATIO PVGNÆ NAVALIS HOLLANDORUM cum Lusitanis in fluuio Batufabar.

Exhibemus tibi hac figura delineationem pugnae navalis inter Hollandos & Lusitanos in fluuio Batufabar habitæ, cuius explicationem sic accipe. A. litera Viceadmiralem Hollandorum nomine Ziricze denotat. B. est sepes Hollandica ab Enthhausen. C. Celocem ab Amstelrodamo notat. D. Navis est Lusitanorum maior. E. Lusitanorum navis minor est. F. Triremes sunt Lusitanica. G. sunt navigia loracensia, quæ spectatum illam pugnam aduenerant. H. iterum Viceadmiralem Ziricze notat, pugnam extra fluuium Batufabar secundo instituentem. I. Sepes Hollandica. K. vero Celox est ab Amstelrodamo. L. similiter Lusitanorum nauem maiorem. M. vero nauem minorem denotat. N. Triremes sunt, cum quibus potentissimus loracensium Rex aduenerat. O. vero Triremes sunt & navigia alia Lusitanica in fugam versa.

CONTRAFACITVR DES SCHARMITZ
 als der Holländer wider die Portugiesen in dem flus Batasubar
 A. ist der Holländische Zinnsege genant B. ist
 der Holländische Zinnsege genant C. das große Schiff
 der Holländische Zinnsege genant D. ist das große Schiff der
 Portugiesen E. ist das große Schiff der Portugiesen
 F. ist das große Schiff der Portugiesen G. ist das große
 Schiff der Portugiesen H. ist das große Schiff der
 Portugiesen I. ist das große Schiff der Portugiesen
 J. ist das große Schiff der Portugiesen K. ist das große
 Schiff der Portugiesen L. ist das große Schiff der
 Portugiesen M. ist das große Schiff der Portugiesen
 N. ist das große Schiff der Portugiesen O. ist das große
 Schiff der Portugiesen P. ist das große Schiff der
 Portugiesen Q. ist das große Schiff der Portugiesen
 R. ist das große Schiff der Portugiesen S. ist das große
 Schiff der Portugiesen T. ist das große Schiff der
 Portugiesen U. ist das große Schiff der Portugiesen
 V. ist das große Schiff der Portugiesen W. ist das große
 Schiff der Portugiesen X. ist das große Schiff der
 Portugiesen Y. ist das große Schiff der Portugiesen
 Z. ist das große Schiff der Portugiesen

Holländische Zaan Und S. das lagert L. gr. v. m. N.
 das groote Portugies. Schiff v. d. M. Manliche koring
 Soud die Gallien in Welchem der Soud die Gallien Und
 von Lor ten gewogen O. Soud die Gallien Und
 Soud die Portugies. welche sich in die Soud begahen

RFJ03

XIV.
DELINEATIO NAVIS LVSITANICÆ AB
Hollandis expugnata.

EXhibet hac figura particulam Insulae Mosambique cum Castello in ea sito. Denotat autem victoriam Hollandorum ingentem Lusitanicam nauem expugnantium, cuius historiam ex postrema huius octauæ tomæ navigatione lector cognoscet. Hic autem literis quibusdam explicata est, quarum A. Insulam Mosambique, B. Castellum Lusitanorum navis suæ defensionem suscipientium, C. Nauem ipsam Lusitanicam ab Hollandis oppugnatam. D. Hollandos nauem Lusitanicam aliquot Scaphis oppugnantes. E. vero Hollandorum naues denotant.

RPJCB

XV.
 DELINEATIO FOEDERIS HOLLANDORVM
 cum Rege Calecutanorum pacti.

Dostquam Hollandorum praefectus Stephanus ab Ha-
 gen ad oram Calecutensium appulisset, & insignem Re-
 gis Calecutani humanitatem cognouisset, visum est ei
 omnino petitioni Regis satisfacere & ad Colloquium
 eius venire. Excensione igitur cum suis facta, à Rege
 amice admodum exceptus est, qui acceptis ab Hollan-
 dis muneribus, perpetuum cum eis foedus constituit, literisq; ne quid
 de eo imposterum Hollandi dubitarent utrinq; confirmatum voluit.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILLINOIS

RPJCB

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILLINOIS
1954

1954

XVI.
DELINEATIO CIVITATIS ET CASTELLI
AMBOINAE.

Vm Hollandi ad ciuitatem Amboinam appulissent, missis ad eos Gubernator duobus ministris percunctatus est, quam ob causam eo venissent, & quid ex Castello, cui ab Hispania Rege praefectus datus esset, desiderarent. Qui missos sese à principe Mauritio Castellum illud expugnatum, professi sunt. Responso igitur hoc stupefactus Gubernator, Castelli ipsis statim deditionem fecit, hac tamen lege & conditione, ut omnibus, qui manere eo loco nollent, cum armis suis decedere permitteretur. Quam cum ratam haberent conditionem Hollandi, Castello hoc absq; ullo labore & pugna potiti sunt.

(RJC)

XVII.
DELINEATIO ADVENTVS HOLLANDORVM
& Regis Ternatensis ad Castellum Tidore.

VT successit Hollandis ad Amboinam conatus, fortunam suam ulterius experiri statuerunt. Secundo igitur Maij Anno 1605. navibus suis ad Tidorem appulerunt, quod Castellum etiam tandem expugnarunt, ut ex sequenti quidem figura apparebit. Hic exhibere tantum lectori volumus delineationem aduentus Hollandorum, quomodo nimirum excensione in terram facta, centum & quinquaginta numero, ad Castellum profecti sint. Itaque litera L. Scaphas, quibus ad littus Hollandi aduecti sunt denotat. M. navigia sunt, Regis Ternatensis, qui cum quingentis fere auxilio Hollandis venerat, ut necessitate forsitan ita postulante eos iuaret. N. Vicus est in parte ciuitatis septentrionali, quem Hollandi iniecto igne deuastarunt. O. Rex Ternatensis est, eiusque in aciem dispositus populus. P. & Q. Processum Hollandorum Tidorem versus notant. R. Locus est, ubi Ternatensis Rex cum suis confederat, oppugnationis exitum spectaturus. S. tandem litera munitionem denotat ex congestis terraque impletis doliis aduersus Castellum raptim excitam.

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY
NEW YORK

NO. 100

DELINEATIO EXPVGNATIONIS CASTELLI
Tidorensis & duarum nauium Lusitanicarum.

*H*abet hac figura ciuitatem Tidorensē cum Castello & expugnatione eius ab Hollandis nuper facta. Literas adiectas sic intellige. A. Denotat aduentum Hollandorum, quomodo nimirum in parte ciuitatis meridionali ad templum quoddam Indianorum peruenerint. B. Vicus est ab Hollandis igne accensus. C. C. Sunt castra Lusitanorum siue Lorica, ex quibus Lusitani multa tormentorum displosione aduersus Hollandos sese tuebantur. D. Naues sunt ab Hollandis expugnatae. E. E. Oppidum est ab Aethiopibus indigenis habitatum. F. Templum est Indianorum siue Aethiopum incolarum. G. Regis Tidorensis palatium est. H. H. Ciuitas est siue locus Lusitanis habitatus. I. Templum est Lusitanorum. K. Castellum est Tidorense. S. Munitionem ex vasis & doliis Castello obiectam denotat. T. Pugnam Hollandorum cum Lusitanis. V. Oppugnationem Castellī. W. Turrim lapideam, quae cum 60. vel 70. Lusitanis ab accenso tormentario puluere in aerem dissipata est, ostendit. X. Munimentum in altissimo monte excitatum, quo uxores & liberos suos Lusitani traduxerant. Y. Montes sunt altissimi, in quibus aromata varia variaque arbores crescunt. Z. Naui est Anglica ad Henricum Middelthonium pertinens. A A. vero duas naues Lusitanicas, quas Hollandi expugnatas accenderunt, denotant.

-10923-

J
De Bny
Ev
pt 8
607
2
Lat

RPJCB

Paris